

Fullscreen

127

X

◀

⌂

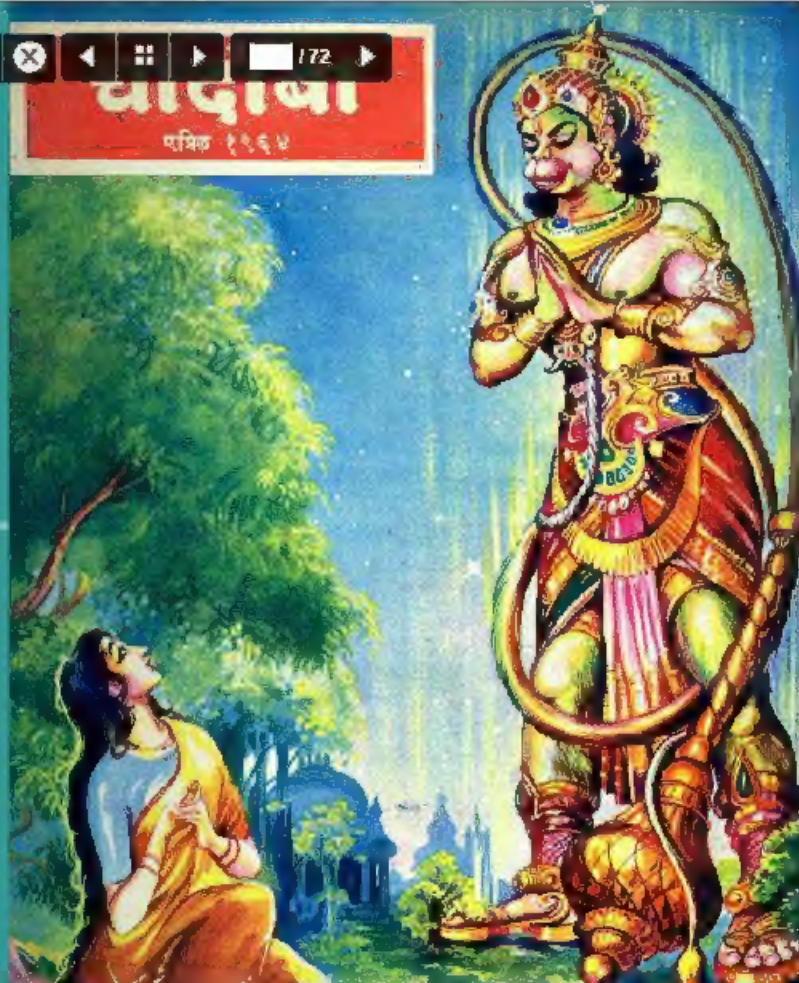
▶

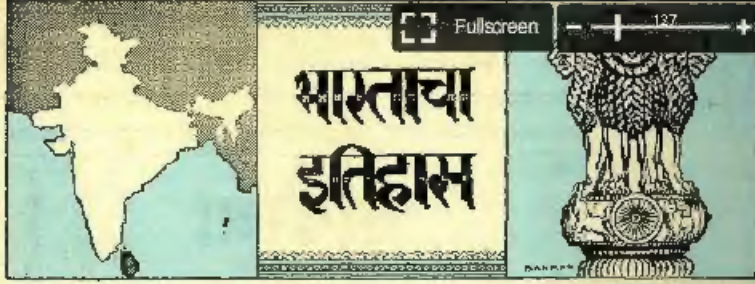
172

▶

बादायनी

पत्रिका १९६४

सुलतान मोहम्मदाच्या कारकीर्दीबरोबर तुघलक वंश ल्यास गेला. त्याच्या नंतर दिल्लीच्या उमरावांनी दौलतखान लोदी नावाच्या सरदाराला गादीवर बसविले. परंतु तैमूरलंगचा हिंदुस्थानातला प्रतिनिधि खिज्रखान सुलतान येथे रहात असे. त्याने सन् १४१४ मध्ये दिल्लीवर स्वारी करून दिल्ली शहर काबीज केले. दौलतखानाला कैद करून हिस्सार फिरोजा येथे पाठविण्यात आले. काही इतिहासकारांचे मत आहे की खिज्रखान हा महंमद पैगंबराचाच वंशज असल्यामुळे त्याने स्थापन केलेल्या राज-वंशाचे नांव सैयद वंश पडले. खिज्रखान योग्य शासक नव्हता. त्याच्या सात वर्षांच्या कारकीर्दीत दिल्लीच्या साम्राज्याची हद्द जवळ पासच्या जिझ्यापलीकडे गेली नाही. हा छोऱ्यासा राज्यांत देखील मधूनमधून

बंडे होत. बंडे मोडण्याचा खिज्रखान व त्याचा मंत्री ताजुलमुल्क दोघांनी पुष्कळ यत्न केले. सन् १४२१ मध्ये दोघे एका भागून एक मरण पावले.

खिज्रखान ज्या दिवशी मरण पावला त्याच दिवशी (२० मे १४२१) त्याच्या मुलगा मुबारक शाह याला दिल्लीच्या प्रमुख सरदारांनी गादीवर बसविले. तो देखील योग्य शासक नव्हता. त्याने राज्यांतली ओडी फार वंडाळी मोडली, परंतु राज्याला खोकले जातीपासून पोका वाढला. त्याच्या दरबारात हिंदूंचे वर्चस्व वाढले. तो यमुना नदीच्या काठी मुबारकाबाद नगराचा बांधकामाची पाहाणी करीत असता हिंदू व मुसलमान सरदारांनी कट करून त्याला ठार केले. १९ फेब्रुवारी १४३४ च्या या कटाचा पुढारी वजीर सर्वेकलमुल्क नांवाचा सरदार होता.

त्याच्या नंतर त्याचा वारस महंमद सुलतान झाला. तो देखील अयोग्यच होता. कटवाऱ्यांचा सरदार सर्वेकलमुल्क वारल्या-नंतर त्याने राजसत्ता पूर्णपणे आपल्या हाती करून घ्यायला हवी होती. परंतु त्याच्यांत ती कर्तबगारी नव्हती. पाख्वाचा अधिकारी महंमद शाह खिलजी याने दिल्लीवर स्वारी केली. तेव्हा सुलतानाच्या भवतीला म्हणून आलेल्या बहिळोल खान याने स्वतःच दिल्लीची गादी बळकावण्याचे ठरविले. त्याला त्याच्या प्रयत्नांत यश मिळाले नाही. परंतु सैयद वंशाचा दिवसेंदिवस हासन होत गेला. सन् १४४५ मध्ये महंमदशाह मरण पावला.

त्याचा मुलगा अल्लाउद्दीन आलम शाह गादीवर आला तेव्हा दिल्लीच्या राज्यांत दिल्ली नगर व जवळ पासची काही खेडी मात्र उरली होती. तेव्हा या लहानशा राज्याचा अधिपति होण्याऐवजी आपले स्वतःचे गांव बदाऊन येथे जाऊन राहण्याचे त्याला जास्त आवडले. म्हणून सन् १४५१ मध्ये तो आपले राज्य बहिळोलखान लोदी याला देऊन टाकून बदाऊनला निवून गेला. दिल्लीच्या गादीवर येणारा बहिळोल

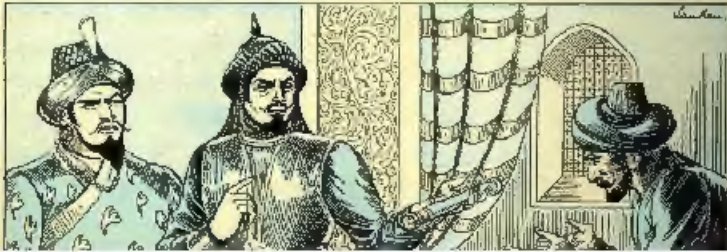
खान हा अक्रणण जातीचा प्रथम सुलतान होय. त्यानेच लोदी वंशाची स्थापना केली. हा लखनौर सरिद येथे राज्यवर्तिनिधि म्हणून कार्य करीत असे. तेव्हा याने हमीद खान नावाच्या मंत्र्याच्या मदतीने सन् १४५१ मध्ये आलमशाह याचे सिंहासन काबीज करून घेतले होते. हा पहिला सुलतानांसारखा विलासी व अयोग्य नव्हता. तो एक कर्तबगार व महत्वाकांक्षी योद्धा होता. त्याने अक्रणण लोकांचे सहाय्य घेऊन हमीदखानाला कैद केले. मेवाड, संभल, भैरपुरी, सुकेत, रेवाडी वगैरे स्वतंत्र

राज्ये आपल्या आमलाखाली आणली. सन् १४८६ मध्ये जौनपुर जिंकून त्याने आपला मुलगा बार्बक शाह थाला राज्य प्रतिनिधि म्हणून नेमले. भाल्हेरच्या किल्ल्यासिंह नायक मांडळिक राज्याचे पारिपत्य करून परत येत असता वाटेत सन् १४८९ मध्ये तो बाजारी पडला व मरण पावला.

मुलतानाचा दुसरा मुलगा निजामखान हा सिक्ंदर शाह हा कितान घेऊन गादीवर आला तो फार पराक्रमी होता. लोदी वंशातील तिघां मुलतानांत हाच सर्वांत योग्य होता. याने राज्यातील बंडाळी नाहोई केली. बंडखोरांना कडक शिक्षा केल्या. प्रमुख जफगाण सरदारांच्या जमिरींची तपासणी करविली. मांडळिक राज्यांना त्याचा वचक जाणवला. त्याने १५०४ मध्ये, आज जेथे आग्रा शहर आहे, त्याच्याजवळ एका नवीन

नगराची स्थापना केली. त्याला शेवटपर्यंत बंडखोरांना आपल्या अधिकाराखाली ठेवण्यासाठी प्रयत्न करावा लागला. सन् १५१७ मध्ये तो वारला त्याच दिवशी त्याचा मुलगा इब्राहिमखान गादीवर आला. त्याचा भाऊ जलालखान याला गादीवर थापण्याचा प्रयत्न काहीं सरदारांनी केला. परंतु त्यांना त्यांत यश आले नाही. जलाल कैद झाला आणि मुलतानाच्या आज्ञेने त्याला सुलतान देण्यांत आला. इब्राहिम पराक्रमी होता. पण कर्तव्यगार नव्हता. आपला वचक वादविण्यासाठी त्याने काहीं उच्च अधिकाऱ्यांना त्रास घ्यायला सुरुवात केली. म्हणून सर्व जफगाण प्रमुख त्याचे शत्रू झाले. मुलतानाचा मित्र दौलत खान लोदी आणि आलेखान यांनी काबुलचा त्रासक बाबर याला हिंदुस्थानावर स्वारी करण्यास बोलाविले.

महाभारत

एकदा विश्वामित्र ऋषी कण्व, नारद इत्यादि सांख्यिक द्वास्तुला आले. रोहिणी व वसुदेव यांचे पुत्र आणि काहीं यादव यांना मोठी भेटा करायची वाटकी. त्यांनी कृष्ण-जंबुवतींचा मुलगा सांन याला एका गरोदर स्त्रीचे सोंग देऊन समोर उभे केले व मुनिवर्षास विचारले—“मुनिवर्ष ! ही एक गरोदरा स्त्री आहे ! आपण निकालज्ञानी मुनि. हिचा मुलगा होईल की मुलगी ?”

मुनीना अर्थातच हा पोरकटपणा आवडला नाही. ते रागावे म्हणाले—“हा सांन आहे ! बाच्या पोटांतून एक मुसळ जन्मास येईल व तो कृष्णी व श्वेतक वंशाचा म्हणजे यादव वंशाचा नाश करील.” असा शाप देऊन व एकदा श्रीकृष्णाकडे करुणा नजरेने पहात सर्व मुनि विघ्नन गेले.

मुनींचा शापन सो, सांनच्या पोटी खरोखरच मुसळ जन्मले. कृष्णाच्या आज्ञेने त्याचे तुकडे तुकडे करून समुद्रात टाकण्यांत आले. छानंतर राजवभर राजाज्ञा झाली की कोणी गंधपान करूं नये. कोणी सवधान केल्यास त्यालाच नव्हेतर त्याच्या बंधुश्राव-वांस देखील मृत्युदंडाची शिक्षा देण्याचे ठरले होते. मुनींचा शाप झाल्यामुळे हा प्रतिबंध लावण्यांत आला आहे ओळखून सर्वांनी गंधपान करण्याचे सोडले, इतकी सावधगिरी घालायची तरी शाप काय स्वर्थ जाणार ! अपशकुन होऊ लागलेच. द्वारकेच्या गळ्या गळ्यांतून जिकडे पहावे तिकडे उंदीर वन पुशी. जागोजागी फुटकी मडकी दिवू लागली. मर बाजार पुढेत कोल्हेकुंद ऐकू येऊ लागली.

हे सर्व फाहून कृष्ण यादवांना म्हणाला—
“महाभारत सुरू होण्यापूर्वी अशाच
तऱ्हेचे अपशकुन होऊं लागले होते. मानव
वंशाचा संहार सुरू होण्यापूर्वीच असे
अपशकुन होतात.” असे युधिष्ठिर म्हणाला
होता.

कृष्णाने सर्व यादवांना समुद्रकाठी चला-
वयास सांगितले. वृष्णी व भद्रक सपत्नीक
समुद्रकाठी गेले. मांस, मंदिरा व मिष्टान्न
तयार करण्यास आली. सर्व द्वारकावासी
समुद्र किनाऱ्यावर पोचले. कृष्णाचा बाल-
मित्र उद्धव, यादव वीरांना समुद्रकाठी घेऊन

गेला तेव्हा कृष्णाने त्याला प्रतिबंध केला
नाही.

यादवांच्या माकडपेक्षांना सीमा उरली
नाही. त्यांनी मांस मंदिरावर मनसोक्त हात
मारला. आजपर्यंत जो संघम पाळला होता
तो संधी मिळतांच सुटला आणि नृत्य, गान
व मदिरापानाचा रूत आला. कृष्णारोजारी
बळराग व कृतवर्मा बसले होते त्यांनी देखील
प्रघपान केले. सात्यकी दारूच्या धुवीत
कृतवर्माला म्हणाला—“तू बरोबर होतास
म्हणून अश्वत्थाम्याने जेपलेल्यांना अपाय
वध केला. क्षत्रियांच्या हातून असली कामे
होतात. यादव वीर असले धृष्टि पापकर्मा
कधीच कर्तव्य नाहीत.” प्रद्युम्नाने वण कृत-
वर्मावर व्यंग बाण केले.

“कळले धरें का भागुबाई! उपास
काणाच्या मूर्तिश्वाचा वध करणारे क्षत्रिय
वीर आम्ही देखील पाहिले आहेत.” कृतवर्मा
म्हणाला.

कृष्णाने कृतवर्माकडे एकदांच कडक
तजरेने पाहिले.

“हा नीचाचा भाऊ श्वश्र्वनी यातेंच
स्यमंतक मण्यासाठी सत्राजिताचा वध केला
नव्हता का!” सात्यकी कृष्णाला म्हणाला.

बांदोबा

ते ऐकून सात्यकामेला राग आला व तिने
कृष्णाला हे सर्व ऐकून थंड आणि स्वस्थ
का बसला आहे, असे विचारले.

“बाबा तुम्ही सगळे, मी आला पहा
प्रद्युम्न आणि शिखंडीच्या शोधार्थ पाठवून
देतो.” असे सांगून सात्यकीने तरुवार
उपसून कृतवर्माचे डोकें उडविले.

कृतवर्माचा वध झाल्यामुळे भोजांना
राग आला व त्यांनी मद्यपात्रे उचलून
सात्यकीवर फेंकायला सुरवात केली.

ते पाहून प्रद्युम्नाने भोजांवर हल्ला केला.
भोजांनी सात्यकी व प्रद्युम्न दोघांना ठार
केले.

कृष्णाला राग आला. त्याने एक मृदभर
गवत उधटले. त्याचे मुसळ झाले. त्याच्या
सहाय्याने कृष्णाने सर्व प्रमुख वीरांचा संहार
केला. तेच गवत उपटल्यावर त्यांचीं मुसळे
झाली. तीं घेऊन मोन, अश्वत्थक, शोनेय
इत्यादिक यादवांनी आपसांत युद्ध करून
स्वतःचाच संहार करून घेतला. पिता-
पुतांनी देखील परस्परांचा वध करून घेतला.
कृष्ण मुसळ घेऊन निघाला. त्याने देखील
कित्येक यादवांचा संहार केला. तेव्हा बभ्र
व दारुक दोघे कृष्णाला म्हणाले—“तू

सर्वांचा वध केलास. आतां पकरामाचा शोध
काहें या.”

तिथे बळरामाच्या शोधार्थ निघाले.
त्यांनी त्याला एका झाडाजवळ बसलेला
पाहिले. तो सिद्ध म्हणाने तेथे बसला
होता. कृष्ण दारूकाला म्हणाला—“तू लगेच
हस्तिनापुरी जाऊन यादवांच्या या संहाराची
बातमी सांग, अर्जुन जरूर मदतीला पावून
येईल.” दारुक रथ घेऊन निघाला, नंतर
कृष्ण बभ्राला म्हणाला—“तू जाऊन शिवांचे
रक्षण कर. नाही तर त्यांच्या दारुगिन्या-
साठीं चोर त्यांना त्रास देतील. तो बोर्दे

बांदोबा

अंतर घालून गेला असेल, त्याच्या अंगावर एक मुसळ येऊन आदळले आणि त्याचा अंत झाला." तेव्हा कृष्ण बळरावाला म्हणाला—"दादा! मी खियांना राजधानीत पोचता करून येतो. तोपर्यंत तू येथेच रहा."

खियांना राजधानीत पोचविल्यावर कृष्ण वसुदेवाला म्हणाला—"खियांच्या रक्षणाचा भार तुमच्यावर टाकून जात आहे. बळराम अर्जुनाची वाट पहात रावांलच असलेला आहे. मी तिकडेच जात आहे. त्या जागी सर्व बांदवांचा संहार झाला तेथे राहण्याची आता माझी इच्छा नाही. मी व दादा दोघे वापुढे तपश्चर्या करणार आहो." असे सांगून वसुदेवाला कृष्णाने नमस्कार केला आणि निघाला. त्याला जात असलेला पाहून खियांनी आक्रोश केला. पण तो म्हणाला—"अर्जुन येत आहे. तुम्ही घाबरू नका." असे सांगून तो निघून गेला.

बळराम योगसमाधीत मग होता. त्याच्या पोटातून एक श्वेत सर्प बाहेर आला आणि समुद्रांत निघून गेला. तो आदिशेष होता. बळरावालाच्या नागप्रमुखांनी त्याची पूजा केली. बळरावाला देह त्याग करीत असलेला पाहून कृष्ण निर्जन वनात एकटा हिंडत राहिला. नंतर त्याने योगनिद्रा ग्रहण केली.

त्याच वेळी जर नांवाचा एक रानटी शिकारी त्या वाजूला आला. त्याला दुरून कृष्णाचा पाय हरिणासारखा वाटला. त्याने नेम धरून बाण मारला. जवळ येऊन पाहता तो कृष्ण. त्याने कृष्णाचे पाय धरून माफी मागितली. कृष्णाने जरला माफ करून आक्षेप दिला आणि देह त्याग केला. त्याच्या देहातून एक दिव्य ज्योति निघून आकाशात गेली. देव, देवांगना व ऋषी व मुनींनी त्याचे स्वागत केले.

[२४]

[मगदोच्या राजाबाबत वानकर्णी व साजोर आणि त्यांच्या अनुयायांनी एक व त्यांच्या सान्निध्ये रक्षण केले. नंतर ते त्या शुहाकाशियांच्या सल्लागाराने आणि साहाय्याने कोमराच्या शिखरावरून एका खोला वरील उतरले. तेथे त्यांचा एक मनुष्य एका मयंकूर पक्ष्याला हातात धरून सोडलेल्याने काहीतरी गुटगुटत असलेला दिसला. तो भुवें उतरल्यावर किंवा जराच कोणी मांजक असला असे त्यांना वाटले—पुढे बाबा.]

दरत उत्तरल्यावर ते आश्चर्यकारक दृश्य पाहून लखू व त्याचे साथीदार मयमीन लोक दिसतात. तो गंडमैरंड म्हणून ओरडत व चकित झाले. जयमल कोणाच्याहि तबरेस त्या पक्ष्याला धरून उठला बारीत आहे, या पक्ष्याशिवाय आपल्या साथीदारांना खूण जातीचा सरदार असावा. आपण एका कळत एका माहावर चढला. त्याच्या पाठोपाठ हाकटांनून सुटका करून घेऊन दुसऱ्या गोमांग व लखूपुण चढले. त्या मांजिकाने संकटांत तर हांपडलो नसू ?" जयमल किंवा इतर कोणी त्यांना पाहिले नाही. शेकेच्या स्वरांत म्हणाला.

हळू काही मोठ्या तितक्यात तो मांत्रिक आपल्या अनुयायांना संवोधन करून म्हणाला—“आपल्या सर्व कष्टांचे मूल कारण म्हणजे आपला शत्रू. त्याने आपल्या या गंडभैरव पक्ष्यांना चोरून पकडून नेऊन कितीचे पंख कापून नेले कोण जाणे ? त्या पक्ष्याच्या मामाचे आपण रक्षण केले पाहिजे, सोन आपले रक्षण करीत. गंडभैरवाच्या रक्षणासाठी आपले सर्वस्व पणाला लावायला तुमची तयारी आहे !”

त्याचे उत्तर म्हणून त्याच्या सर्व अनुयायांनी आप आपले माळे वर उचलून

Fullscreen

127

16 / 72

प्रतिज्ञा केली—“गंडभैरव पक्ष्यांचे पंख कापून कोण वेऊन जात आहे हे आम्हांला चांगले माहीत आहे. आजपासून त्यांच्यापैकी एकाचे देखील आपल्या राख्यांत पाऊल टाकले तर तो जिवंत परतू शकणार नाही.”

“तर मग चला ! रात्रदिवस डोक्यांत तेल घातून त्या पक्ष्यांचा मामा राहतो त्या पर्वताचे रक्षण करा.” असे सांगून त्या मांत्रिकाने आपल्या हातांमधे दो गंडभैरव पक्षी सोडला.

“आता कळले की त्या गंडभैरवाचे अनुयायी कोठून पंख मिळवीत होते ते ! म्हणजे पंखवाल्यांच्या जातीशी यांचे शत्रुत्व आहे.” जयमळने शकून लवूच्या काळात सांगितले.

“पण एक गोष्ट विसरतो आहेस. कदाचित ते आपल्यालाच पंख चोरणाऱ्या जातीचे लोक समजूत ठार करायचे !” म्हणून सावध राहण्याच्या स्वरात उत्तर दिले.

साडावर चढून तिथे आपसात मोठत असता तो मांत्रिक आपल्या अनुयायांसह तेथून निघून गेला. तो दृष्टीआड होईपर्यंत तिथे झाडावरून दवा घेऊन बसून राहाले.

जवळपास कोणी नाही. याची खात्री पटल्यावर ते खाली उतरले.

“तुम्ही तरी त्या मांत्रिकाच्या अनुयायांची आपल्याला भीति राहिली नाही. श्वानकर्णी व माजारीने सांगितलेल्या गुहेची वाट आपल्याला सांपडली तर आपले असे काम होईल. आपण भयानक दरीत सहज पोहोचू शकू.” गोमांग म्हणाला.

ते ऐकून जयमळ जरा हसला व म्हणाला—“बरेच या डोंगरात प्रदेशांत आणि या झाडीत ती गुहा तुम्हा सज्जी सांपडेल असे वाटले होव ! चाई कारण्यात तरी काय कायदा ? पहिल्याने स्वतःचे रक्षण करून करावयाचे हा प्रश्न आहे आपल्या समोर. त्या मांत्रिकाच्या अनुयायांच्या नजरेस आपण पडलो तर संपलेच.”

कळून अगदी हळू बाहूळ लागल्याशिवाय झाडांच्या आडून दूर चालत जाऊन व काही तरी पाहून जवळ याकला दोघांना खूण केली. ते जवळ आल्यावर दूर डोंगराकडे बोट दाखवीत म्हणाला—“आपण या जागी निर्विघ्न पोचू शकलो तर गुहेची वाट कोठे आहे, खात्रीने कळेल. अगदी निःशब्दपणे चला !”

नंतर ते त्या प्रमाणे त्या डोंगराच्या दिशेने निघाले. तो डोंगर उंच सखल व

सडवडीत होता. अगदी निर्जन प्रदेश होता तो. तेथे त्या मांत्रिकाचे साक्षीदार कोणी नाहीत याची खात्री झाल्यावर लवू वयरे पर्वत च्या पायथ्याशी पोचले.

त्याच जेथी डोंगरावरून त्यांना एक आरोळी ऐकू आली. तिचांनी वर दोवे कळून बघिले. चार पांच जंगली आपले माळे वेऊन घाबत खाली बेंत असलेले दिसले. ते जोरडत होते—“कोण तुम्ही ? फिरा मागे. एक पाऊल देखील पुढे टाकले तर प्राणांना गुवाक. आता गंडभैरवाचे पंख कापायला मिळणार नाहीत.”

जयमलने ओढून उत्तर दिले—“आम्ही गंडर्भरंड पक्ष्याचे पंख न्यावला आलो नाही. आम्हांला आमच्या वाटेने जाऊं वा !”

जयमल मोलतच होता, डोंगरावरून मोठमोठे दगड गणगडत खाली वेकू लागले. गोमांग कांही तरी बोलणार होता, पण जयमल त्याला म्हणाला—“अरे तू त्यांची किती समजून घालण्याचा पल केलास तरी ते दगडांचा वर्षाव करूनच त्यांचे जखम देणार हे नाही का कळत तुला ? म्हणून यातून सुटायला एकच उपाय आहे, मागे परतणे !”

Fullscreen

127

18 / 72

जयमल मागे फिरला व त्याच्या पांढोपाठ दोघेदेखील पळू लागले. तिथे एका मोठ्या शिळेपाड वरून वसले, कोणी कांही बोलला नाही. ते रानटी लोक पाठलग्न करीत येत तर बसतील अशी शंका त्यांच्या मनात साहजिकच होती. पण नराच वेळ त्या बाजूला कोणी फिरकला नाही. तेव्हा कोठे त्यांचे निश्वसण्याने एक श्वास सोडला.

“ती मुखाराची वाट कोठे आहे कळले मला !” म्हणत गोमांगने त्यांच्याकडे आश्चर्यचकित सुट्टे पाहिले.

पण जयमलच्या मनावर त्याचा कांहीच परिणाम झाला नाही. तो स्थित करून म्हणाला—“थ्यांत आश्चर्य करण्यासारखे काय आहे ? अरे धानकर्णीने आणि भाजरीने या डोंगरापलीकडे ही मयानक दरी आहे असे नव्हते का सांगितले ! म्हणजे हे डोंगर रथा मयानक दरीच्या आलीकडे आहेत, त्यांच्यावर चढल्यावर एक दरी दिसेल व तसेच पर्वत पलीकडे दिसले तर मधली दरी मयानक दरी आहे हे समजावला हरकत नाही.”

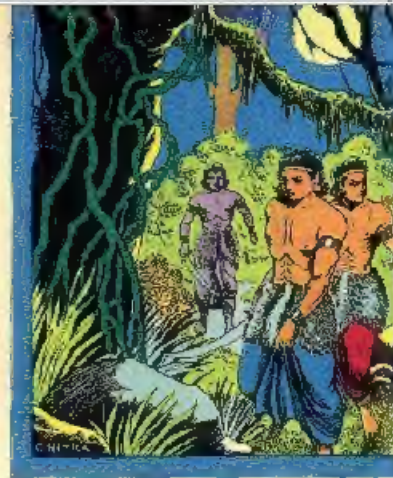
“हरमग त्यांनी कोणती तरी एक गुहा मिळेल असे म्हटले होते ते काय ?” गोमांगने विचारले.

“अरे कोणती तरी ते पल्ल्यामाठी म्हणाले की धानकर्णी व भाजरी दोघांना नेमकी गुहा कोणती व ती भुयारांतली चोरवाट कोटली हे माहीत नाही. आणखी ते असे देखील म्हणाले नाही का की त्या भयंकर इरात प्रवेश करून कोणी घरत जालेला त्यांनी पाहिलेला नाही. भुयारांतल्या वाटेची गोष्ट काव्यनिकच असावी.” जयमल म्हणाला.

“म्हणजे काय वाटेक तें करून त्या भात्रिकाची व त्यांच्या अनुयायांची नजर चुकवून धानकर्णी वगैरेंनी सांगितलेल्या डोंगरापर्यंत आपण पोचलो पाहिजे ?” लखूने विचारले.

जयमलने होकारार्थी मान हलवून पुढे म्हटले—“काळोख पडल्यावर जाणे बरे होईल. तोपर्यंत आपण येथेच थांबू या. मला असे वाटते की येथे ज्या लोकांची आपल्याला नीति नाही. आतां बरोबर खायला म्हणून आणले होते ना ते खावा.”

रानटी गोमांगने पल्ल्याच्या मोठमोठ्या पानांत बांधून आणलेल्या भाकण्या काढल्या. सर्वांनी मिळून पोटभर खाऊन घेतले आणि संध्याकाळपर्यंत तेथेच बसून राहाले.

सूर्यास्तानंतर चंद्रोदय झाला. लखू व त्याचे संधीदार डोंगर चढू लागले. जयमल आपल्या साथीदारांना म्हणाला—“आजचे चांदणे आपल्याला व आपल्या भात्रा दोघांनाहि फायद्याचे आहे. आपण या प्रदेशांत नवरले, म्हणून आपल्याला वाट ओळखायला सोपे. कारण किंवा आपली साथी आपल्या भात्रा दिसेल, म्हणून त्याला पण ते साथ्याचे आहे. माझ्या मते आपल्याला थोडा त्रास झाला तरी आपण झाडावाडूनच वाई या.”

तिथे झाडांच्या आढ काळोसातून जात असता त्यांना समोर एका झाडाखाली एक

चांदोवा

१२

“त्यांत काय ! तें कांही तेवढें कठीण नाही. मी पलीकडच्या झाडांवरून कोणीतरी आसन करतो. तें काय आहे हें पहायला तो तिकडे बघेल, तुम्ही दोघांनी पाठीमागून त्याला घरा व त्याच्या तोंडांत बोळे कोवा. नाहीतर तो ओरडा करून आपल्या साबी-दारांना गोळा करायचा. मंतर त्याचे पाय बांधून त्याला आ एका बाजूला टाकून.” असे सांगून गोमांग हळू हळू मांजरीच्या पावलांनी एका बाजूला एका झाडाकडे जाऊन उभा राहिला.

शोक्यावेळानें तो उभा होता त्या बाजूने ‘खटखट’ असा आवाज ऐकू येऊ लागला. खोच हो पाहारेकरी आपला माळा वर करून त्या झाडाकडे जात ओरडला— “कोण तिकडे ! समोर ये !”

तो तिकडे बळका आणि पाठीमागून खळू व जयमळ दोघांनी पाठीमागून त्याला धरलें. खळून पाठीमागून त्याचे हात घाले आणि त्याच्या तेंगळ्या आपल्या पायांनी आवळून धरल्या. जयमळने त्याच्या तोंडांत रुमाल कोवून त्याचे डोकें बरलें व मान मागे फिरवली. तरी तेवढ्या अवधीन, तो एकदां ओरडलाच, तिकडे डोंगरावरून

त्याचा जणूकांहीं प्रतिध्वनि त्याच्या साथी-दारांचा ओरडा ऐकू येऊ लागला.

“जातां वेळ घालवून भागायचें नाही. त्याचे पाय बांधून व तोंड बांधून त्याला फेकून देऊं या कोठे तरी. तो ओरडला आहे व त्याचे उचर पण त्याच्या साबीदारां-कडून वारें आहे.” जयमळ म्हणाला.

त्याप्रमाणें त्याला बांधून टाकल्यावर तिथे पुढें जायला तयार झाले तेव्हां त्यांना डोंगरावरून ह्या पाहारेकऱ्याचे चार पांच साथीदार घाबत ओरडत येत असलेले दिसले.

“आपल्या साथीदारांच्या रक्षणासाठी हे खेक इकडे येत आहेत. आपण उजव्या बाजूने निसटून निघून जाऊं तिकडे वाट मोकळी आहे. चला या, पळत या.” असे सांगून खळू उजव्या बाजूने पळत डोंगर चढूं लागला.

खळून अनुमान केव्हाप्रमाणें डोंगराच्या टोंकाला उचरून एक देखील मनुष्य नव्हता. त्यानें डोंगराच्या टोंकावरून पलीकडे दूरवर पाहिलें तेव्हां त्याला आश्चर्यच वाटलें. त्याला एक मोठी रुंद घरी दिसली. विचित्र झाडे व त्यांवर बसलेले मुतासारखे गंडमैरंड पक्षी आपले पंख पसरून बसलेले.

[[Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

22 / 72 ▶

“हीच ती मयनक दरी! मला तरी संका नाही.” लखू बिजयोत्साहाने म्हणाला.

“मला देखील संका नाही. पण होमराच्या या टोंकापसून दरीत जाईल कसे? या इम्मा खडकावर पायाला आचार मिळेल अशी एक तरी जागा आहे का?” जयनळ निराश होऊन म्हणाला.

“या पहा वेळी दिसत आरित मला. चांगल्या जाळजूळ आहेत. वरून उतरून या दरीत!” गोमांग म्हणाला.

त्या वेळी बळकट आहेत की नाही हे पाहण्यासाठी जयनळ आणि लखू जरा खाली बसले. पण तितक्यात त्यांना पाठीमागून ओरडत किती तरी लोक येत असल्याचा भास झाला. आवाज जवळ जवळ येऊ लागला. एक जण ओरडून म्हणाला—

“अरे हे लोक तर येथेच आहेत! यांना

वरून जाऊ देऊ नका. माले मोसकून ठार करा.”

सर्वे त्यांच्या पाठोपाठ लखू व त्याचे साथीदार होते तिकडे जोराने पळत होऊन चढू लागले. अगदी जवळ येऊन पोचले तेव्हा जयनळने एक जाडजूड वेळाला धरले आणि दरीत उतरून लागला व म्हणाला—

“आता या वेळाच्या मदतीने यात उतरल्या- शिवाय गळंतत नाही. लखू व गोमांग पण त्याच्या पाठोपाठ झरझर उतरून लागले.

तितक्यात माथिकाचे अनुवासी तेथे येऊन पोचले व त्यांना वेळ वरून उतरतांना पाहून ओरडले—“कापा ते वेळ आणि आदळू या त्या दुष्टांना खाली खडकावर. सर्वांना एकदमच मोक्ष मिळेल. दोन दोन दगड घेऊन सवे वेळ ठेचून तोडण्याचा प्रयत्न करू लागले.

[पुढे जाऊ]

अर्थपाल

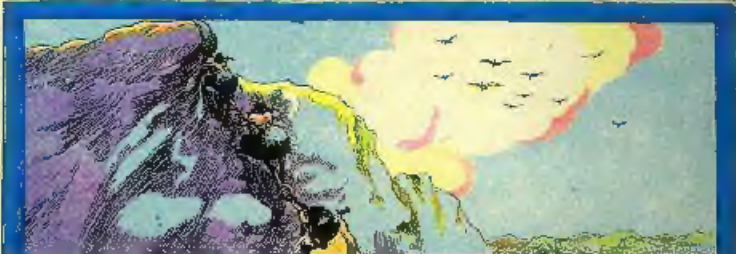
पुष्पपुराचा प्रधान धर्मपाल याला कामपाल नावाचा मुलगा होता. तो स्वतंत्र विचाराचा होता आणि कोणाला सांगितल्याशिवाय तो एकदां घरांतून निघाला आणि काशीला आला.

काशीचा राजा चंडासिंह याला कांतिमती नांवाची एक मुलगी होती. एकदां ती आपल्या मैत्रिणींबरोबर बागेत खेळत असतां कामपाल तेथे आला. तिचे सौंदर्य पाहून व तिच्याशीच लय करण्याचे ठरवून तो तिला एकांतांत भेटला. दोघांची ओळख झाली व दोघांनी गांववैवाह करून घेतला. कांतिमतीला दिवस मेले व तिला एक पुत्ररत्न झाले.

कांतिमतीच्या मुल विवाहाची गोष्ट तिच्या घरी कोणालाच माहीत नव्हती. मुलगा

झाल्यावर तिने लोकजावेस्तव आपल्या मुलाला एका दासीच्या हातीं स्मशानांत नेऊन ठेवायला सांगितले. ही मुलगा स्मशानांत ठेवून परत येत असतां तिला अपरात्री कोठून आलीस असा प्रश्न करून राजाच्या शिपायांनी कैद केले. तिने स्वतःचा प्राण बांधविण्यासाठी खरेखरे तें सांगून टाकले. तिने कामपाल राजाच्यानांत कोठे होतो हे देखील सांगून टाकले. राजाच्या शिपायांनी त्याला वरून राजा-समोर हजर केले. राजाने त्याला शिरच्छे-द्राची शिक्षा देऊन पाठवून दिले. चांडाल त्याला घेऊन वधभूमीकडे गेले.

तिकडे कांतिमतीचा मुलगा स्मशानांत रडत होता. त्याचे रडणें तारावली नांवाच्या घरी कोणालाच माहीत नव्हती. मुलगा

होती व मलय पर्वतावरच अलकापुरीला चालली होती. तिनें मुलाला उचवून घेतलें आणि आपले वडील कुबेर यांच्याकडे त्याला घेऊन गेली. कुबेराच्या आज्ञेनें तिनें त्या मुलाला भगवत देशाची राणी वसुमती हिच्याकडे नेऊन ठेवले. वसुमतीनें मुलाच्या पालन पोषणाची जबाबदारी स्वतःवर घेतली. तारावली पुन्हां परत काशीच्या स्मशानांत आली.

चांडाल कामपालला वध्यभूमीकडे घेऊन गेला व त्याला मारण्यासाठी त्यानें तलवार उचलली. परंतु त्यापूर्वीच कामपालनें स्वतःची

सुटका करून घेऊन चांडालाच्याच तलवारीनें त्याचा वध केला अन् पळून गेला.

रानांत त्याला एका झाडाखाली तारावली उभी असलेली दिसली. दोघांची ओळख झाली. तारावली म्हणाली—“कुबेरानें मला सांगितलें आहे कीं आपण दोघे पूर्वजन्मी पतिपत्नी होतो. या जन्मीसुद्धां तुझी पत्नी होऊनच राहण्याची इच्छा आहे. कुबेराच्या आज्ञेनेंच मी तुझा मुलाखें रक्षण केले आहे. मी त्याला वसुमतीकडे ठेवून आले आहे.”

ते ऐकून कामपालला फार आनंद झाला. तिच्याशीं लग्न करून तो तिच्या बरोबर राहूं लागला. दोन तीन दिवस आनंदानें गेले. नंतर कामपाल तारावलीला म्हणाला—“चंडसिहानें एका झुळक जपराधाबद्दल मला प्राणदंड दिला. मी त्याचा मूड घेतल्याबऱ्चून राहणार नाही.”

ते ऐकून तारावली गालांतल्या गालांत हंष्टून म्हणाली—“ठीक ! मध्यरात्रीच्या वेळीं जा. म्हणजे तेथें कांतिमती पण भेटेल.”

यक्षिणीच ती, तिच्या मंत्रवळानें कामपाल चंडसिहाच्या शयनगृहांत पोचला. राजाला जागा करून आपली तलवार दाखवून म्हणाला—“आफल्या पापाचें प्रायश्चित्त कर !

तुझ्या परवानगावाचून मी तुझ्या मुलासह लग्न केले. तिच्या इच्छेविरुद्ध नाही. पण तूं मला त्याबद्दल प्राणदंड दिलास ! सांग, आतां तुझें काय म्हणणें आहे ?”

चंडसिह थोडा धावरला. म्हणाला—“तुझी कांहीच चूक नाही. मीच रागाच्या मरांत ती शिक्षा केली. मला क्षमा कर उभा मी सर्वांसमक्ष तुमचें लग्न करून देतो.”

कामपालानें आफल्या सासऱ्याला सोडून दिलें. चंडसिहानें वचन दिल्याप्रमाणें आपल्या मुलीशीं त्याचें लग्न करून दिलें. त्यानंतर कामपालालाच त्यानें आपला प्रधान नेमले. कामपाल तारावलीला घेऊन आला व आपल्या दोघां पत्नीसह आनंदानें त्याचा संसार घाटला.

एकदां एक विचित्र गोष्ट घडली व ती कामपालनें स्वतःच्या डोळ्यासमोर घडताना पाहिली.

काशी नगरींत एक अड्डल चोर रहात असे. त्याचें नांव पूर्णभद्र असें होतें. तसा तो उच्च कुळांतच जन्माला आला होता. पण वाईट संगतींत पडून चोरी करूं लागला. एकदां त्यानें एका वाण्याच्या घरांत चोरी केली. चोरी करीत असतां

वाण्याच्या नोकरीनीं त्याला वरले. राजाचे शिपाई त्याला धरून न्यायाधिशाकडे नेत होते. त्याच वेळीं सृष्ट्युविजय नांवाचा एक मवांथ हत्ती त्याच्या अंगावर धांवून आला. आपल्याला कांशीची शिक्षा मिळणार या गोष्टीची त्याला खात्री होती. म्हणून जिवावर उदार होऊ तो एक काठी घेऊन त्या हत्तीला मारायला धांवला. हत्ती त्याला सोडेंत धरणार इतक्यांत पूर्णभद्रानें हत्तीच्या दांतावर जोरानें काठी मारली. तिरिमिरीनें हत्ती मागे वळला आणि पळूं लागला. पण महावतानें हत्तीला अंकुश मारून पुन्हां

पूर्णमद्रावर सोडण्याचा प्रयत्न केला. पण हत्तीला काठीचा वार इतका मर्जी बसला होता की तो पळू लागला, पूर्णमद्राच्या पाठीमागे थांबत त्याला पिटाळू लागला.

कामपाला हे सर्व आपल्या घराच्या सज्जात उभा राहून पहात होता. पूर्णमद्राळा बोलावून तो म्हणाला “तू मरुविषयला सुद्धा पळवून आणले आहेस. तुझ्या या शौर्याबद्दल व साहसाबद्दल मी तुला या खेपेस माफ करीत आहे. पुढे संभाळून रहा” तेव्हापासून शोभाची परस्परंशी मैत्री वाढत गेली.

चांदोबा

Fullscreen 127 26 172

पुढे काही दिवसांनी चंढसिंह वारला त्याचा मोठा झुळगा चंढघोष झर होणाने पुष्कळ दिवसांपूर्वी वारला होता. गादीला वारस त्याचा पांच वर्षांचा धाकटा भाऊ सिंहघोष हा होता. कामपालाने त्याला गादीवर बसविले आणि त्याचा मंत्री म्हणून राज्यकारभार पाहू लागला.

कामपाल मैत्री ठार होताच, राजाचा मेहुण्यापण होता. सर्व राज्यकारभार त्याच्या हातात. त्याची मर्जी संभाळून इतर अविका- त्यांना काम करावे लागे. पण ते त्यांना कसे पसंत पडणार ?

सिंहघोष थोडा मोठा झाल्यावर त्यांनी प्रभूनाविरुद्ध त्याचे कान भरायला सुरवात केली. म्हणून “अच्छासाहेबांचे यजमान आहेत ते कोणाला माहीत नाही ? पण सरकारांना खरी गोष्ट कदाचित माहीत नसेल. हा मुल विवाह झाला होता. थोरल्या महाराजांनी शिरच्छेद करून टाकण्याची शिक्षा दिली होती. पण हा आहे मोठा वस्ताद. त्यानेच कष्ट करून महाराजांना ठार करणाऱ्याचा पाट घातला. पण महाराजांनी त्याच्या, मीतीने त्याचे खम तुमच्या बहिणीला करून दिले. अहो, त्या रूपापूर्वी त्यांना

एक मुलगा झाला होता. आपली तुमच्या घडील बंधूना झालीच तिथे बाळगून त्यांचा कांटा दूर केला. तुम्ही लक्षात, ते नाही तुमच्या वाटेला जात. पण तुम्ही त्यांचे ऐकत नाही असे जर का त्यांना कळले तर मात्र अं होईल ते देवच जाणें.”

या गोष्टी सिंहघोषाला खऱ्या वाद लागल्या. परंतु बहिणी ताराबलीच्या भीतीमुळे आपल्या मेहुण्याला विरुद्ध काही करण्याची त्याला हिंमत होईना.

परंतु काही कारणावरून कामपाल व ताराबली दोघांचे भांडण झाले. कामपालने

पुष्कळ ससज्जत बालण्याचा यत्न करून पाहिला. पण ती निवून गेली कामपालाला फार वाईट वाटले. राज्यकारभाराची जबाब- दारी तरी देखील तो मोठ्या कष्टाने संभाळीत होता. परंतु सिंहघोषाने कामपालाला कैद करून त्याच्यावर राजद्रोहाचा अपराध लावला व त्याचे डोळे काढून टाकण्याची त्याला शिक्षा केली.

अर्थातच ही मोठ्ठा कोणाला आवडली नाही. तो अन्यायच होता. पूर्णमद्राळा पण राजाच्या या आततायीपणाचा फार राग आला कामपालाला झालेली शिक्षा स्वतःचा

डोक्यांनी पाहण्यापेक्षा आत्महत्या करून पेणें त्याला बरें वाटले. म्हणून तो राजधानीच्या बाहेर रानात निघून गेला. तेथे त्याला एक तटण घुलगा हिमला पूर्णसवानें जवळची केली तेव्हां त्याला कळले की तो काम पाळाचाच मुलगा आहे त्याचें नांव अर्थपाल असे होते. मगधची राणी वसुमति हिने त्याला वाढवले होते व लहानाचे मोठे केले होते. मोठा झाल्यावर तो देशभर हिंडत हिंडत काशीजवळच्या रानात येऊन पोचला.

पूर्णमद याच्याकडून त्याला त्याच्या भूमिती आले राजाशा सांगण्यांत आली बापाला मिळालेल्या शिक्षेचे वर्णन कळले. डोळे फाटून नंतर त्याला वष करावा अशी

तो म्हणाला—“मी आपल्या वडिलांचे रक्षण करण्याची जबाबदारी घेणें त्यासाठीं सत्रां गुजारा मी तयार आहे.”

तो हें बोलतच होता तेव्हांच एक सांप यिळातून बाहेर आला अर्थपालाला मंत्रविद्या जवळ होती त्यानें मंत्र टाकून सांपाला धरले व म्हणाला “ज्ञान” मी या सांपाला घेऊन जातो व ऐन वेळीं मंत्र टाकून त्याला सोडतो. तो आफ्सा वडिलांना जाऊन चावेळ. ते वेष्टुद्ध होऊन पडतील. मी त्यानंतर त्यांना मंत्र वळानें जिवंत करीन. सर्व लोक ते आतां मेले असं समजून त्यांचा अंत्यविधि करण्याची तयारी वस्तीत तुम्ही जाऊन माझ्या आईला सर्व नीट समजावून सांगा व वडिलांच्या वरंवर सती जाण्याच्या तयारीनें रहायला सांगा. पुढें जें करावयें तें मी पाहून घेईन.”

पूर्णसवानें आनंदानें कांतिमतीला जाऊन त्याप्रमाणें सांगितलें. अर्थपाल सापाला घेऊन वज्रसूरीकडे गेला व तेथें एका झाडावर चढून बसला

राजाचे नोकड कामपालला घेऊन वष भूमिती आले राजाशा सांगण्यांत आली

आतां हातीं राजद्रोहाला अशीच शिक्षा केली जाईल अशी घोषणा केली होती.

ती घोषणा ऐकून जमा झालेल्या लोकानी राजाशेविरुद्ध ओरडा सुरू केला. त्याच राडवडीत अर्थपालनें मंत्र टाकून सांप सोडला. सांप प्रथम चांडालाला व नंतर कामपालाला चांचला व रावीनून जाऊं लागला. लोकांनी त्याला राट दिली.

अर्थपाल झाडावरून उतरला व त्यानें मंत्रवळानें विष चढें दिलें नाहीं. कामपाल वेष्टुद्ध स्थितीतच पडलेला होता.—वगदीं मेल्यासरखा. अर्थपाल पुढें येऊन म्हणाला—“राजद्रोहाला राजानें तर शिक्षा सांगितली होतीच त्या पूर्वीच देवानें त्याला ही अशी शिक्षा केली आहे.”

या सर्व गोष्टींची कांतिमतीला थोडी थोडी माहिती होती. म्हणून ती म्हाली तरी जास्त दुःखी नव्हती. आपल्या पतीचे डोके मांडीवर घेऊन ती बसली व बावाकडे सती जाण्यास परवानगीसाठीं निरोप मागून पाठवला. भावानें परवानगी मानदानें दिली.

चांडालाला जिवंत करण्याचा प्रयत्न केल्याक मांशिकांनीं केला, पण कांहीं उपयोग करूं ना.”

झाला नाहीं. कांतिमती कामपालला आपल्या घरी घेऊन गेली. तिनें पतीला एक दर्बा-सनावर निजवले. कारण त्या काळच्या रीतीप्रमाणें सती जाणाऱ्या स्त्रिनें तसें करावयाचें असतें. नंतर तिनें बरोबर आलेल्या लोकांना निरोप दिला व अर्थपालला म्हणाली—“बाळ! आतां तूं माझी व आपल्या वडिलांनीं भेट करून दे.”

अर्थपालानें मंत्रवळानें आफ्सा बापाला जिवंत केले व सर्व हक्कीकत सांगितली आणि म्हणाला “आतां तुम्ही सांगाल तसें पुढें

“आपले हें घर किल्लासारकें सुरक्षित आहे यात सहजी गोपाला शिरकाव मिळणार नाहीं. आंत काय होत आहे हें कोणाला कळणार देखील नाहीं. मी किंम्येक लोकांवर उपकार केले आहेत व ते स्वाचीनें माझ्या मदतीला घाबतील. माझ्याबद्दल राजाखांची कमतरता नाहीं. आपण प्रजेत राजाच्या विरुद्ध असतोच पसरविला तर आपल्याला सूड घेता येईल.” कामपाल म्हणाला

कामपाल व अर्थपाल दोघांचें कारस्थान तरुण राजाला कळलें. त्यानें त्यांचें पारिपत्य करण्यासाठीं जय्यत तयारी सुरू केली. पण त्यांत त्याला यश मिळालें नाहीं.

एकदां अर्थपालनें पूर्णमद्राच्या मदतीनें राजवाड्यांतल्या सर्व गुप्त मार्गांची व जागांची माहिती काढून घेतली. राजा कोठें झोपतो

हें देखील त्याला कळलें. त्यानें राजाच्या शयनगृहापर्यंत एक भुयार खोदून तयार केलें व त्या वाटेनें तो शयन गृहांत पोचला. त्यानें राजाला कैद करून आपल्या जाई-वडिलांसमोर हजर केलें. मिहोबापानें समोर आपल्या बहिणीला व मेहुण्याला पाहिलें त्याची मान खाली झाली व त्याच्या तोंडा-वाटे एक शब्द देखील निघाला नाहीं. त्यांनीं तरुण राजाला तुरुंगांत टाकलें. कामपालनें आपला मुलगा अर्थपाल घाला गादीवर बसविलें.

कांतिमतीचा मोठा भाऊ द्वय रोगानें वारंवार तेव्हा त्याची प्रायकी गरोदर होती. तिला एक मुलगी झाली होती. ती मुलगी आतां चांगली वयांत आली होती, तिचें नांव मणिकर्णिका असें होतें. कामपालनें तिच्याशीं आपल्या मुलाचें लग्न करून दिलें

विचित्र व्यासनरी

एका गरीब माणसाला एकुलता एक मुलगा होता. तो लहानपणापासूनच घर अशक्त होता. त्याला कांहीं काम देखील चरतां येत नव्हतें. त्याचें नांव गोपाल असें होतें. बापानें आपल्या अशक्त व असहाय मुलाला मोठ्या कष्टानें लहानाचें भोठें केलें. परंतु पुढें तर धोन वेळचें पोतसुद्धां भरेतासें झालें. म्हणून गोपालला नोकरीला लावणें आण झालें.

पण अशा अशक्त साप्याच्या पितराला नोकर कोण ठेवणार? म्हणून गोपालचा बाप त्याला गांवच्या पाटलांकडे घेऊन गेला. पाटलांनीं त्याला नोकर म्हणून ठेवून घेतलें. पाटील स्वभावाचें अगदीं निष्ठुर व दुष्ट होता. तो मारहाण करी व काम करून घेऊन नंतर मजुरी देत नसे.

गोपालाच्या बापानें पाटलाच्या घरी कामाका लावून दिलें. पोटाभर खायला तर मालीक ना पाटील, खायला आणि अंगांत घालायला दिलें कीं पुरें. असा विचार त्यानें केला

गोपालनें पाटलाच्या घरी तीन वर्षे नोकरी केली. पाटील त्याला मारी, उपाशी ठेवी. कामावरून मात्र त्यानें काढलें नाहीं. परंतु गोपालाच अगदीं फंटाळून गेला आणि पाटलाचा निरोप घेत म्हणाला “मालक ! तुमच्या घरची चाकरी तीन वर्षे केली आतां दुसरीकडे करावी म्हणतो. पगार देऊन निरोप द्या.”

पाटलानें त्याच्या हाताभर तीन रुपये ठेवले व म्हणाला—“वर्षाला एक रुपया या प्रमाणें मी तुला पगार दिला आहे.”

“मी जे कपडे बाळव आलो होतो त्याच कपडावर जात आहे.” गोपाळ नम्रपणे म्हणाला.

“कपडे देईन अशी मी कबुली दिली नव्हती. पगाराची तरी सोकी कोठे होती ?” पाटील म्हणाला.

गोपाळ ते तीन रुपये घेऊन कपडे विकत घेण्यासाठी शेजारच्या बाजार पेटेंत निघाला. ती वार डोंगराळ प्रदेशातून आत होती. एका वळणावर त्याला एक भिकारी भेटला. तो भिकारी इतका उंच होता की त्याला बघून गोपाळ बाबरून मोठ्याने ओरडला.

Full Screen

127

×

◀ ▶

32 / 72 ▶

एव तो भिकारी म्हणाला “बावरूं बकोस, मी तुला स्वायला का आलो आहे ? एक रुपया मला दे !”

“माझ्याजवळ आहेतच मुली एकूण तीन रुपये, तुला एक रुपया दिला तर कपडे विकत घ्यायला माझ्याकडे काय उरणार ?” गोपाळने विचारले

“तीन रुपये आहेत ना ! मग एक रुपया मला दे, दोन रुपये पुरतील तुला !” भिकारी म्हणाला.

गोपाळ एक रुपया त्याला देऊन पुढे निघाला. वारेंत त्याला आणखी एक भिकारी भेटला. तो पहिल्या भिकाऱ्याहूनही जास्त उंच होता. त्याने देखील गोपाळकडून एक रुपया मागून घेतला. त्याला गोपाळजवळ फक्त एकच एक रुपया उरला.

डोंगराच्या चढणीच्या टोंकाकड तिसरा भिकारी भेटला तो पहिल्या दोघांपेक्षाही जास्त उंच होता. गोपाळने त्याला उरलेला एक रुपया देऊन टाकला. पण त्या तिसऱ्या भिकाऱ्याने त्याला विचारले “तू मला रुपया दिलास तसा आणखी दोघांना आधी दिला हातास ना ? तर मग प्रत्येक रुपयाचडल एक एक वर मागून घे !”

गोपाळ थोडा वेळ बुलमळला. पण मग विचार करून म्हणाला “कुण आपला पावा वाजवू लागला म्हणजे सर्व गोष्टी शक्यच नाचू लागत असे मी एकले आहे मला देखील असा एक पावा दे. मी वाजवू लागलों की तो एकून ऐकणाऱ्याने नाचू लागवे.”

भिकारी म्हणाला—“अरे हा काय वर मागितलास ? पण या खेपेस चांगला वर मागून घे बरं का !”

“मला एक गोफण दे की किती दुरून बसडे मारला तरी अचूक नेम लागेल.” गोपाळ म्हणाला.

“अरे तू हें सर्व काय भागत बसल्य आहेस ? काभाची कांहीं वस्तु मागून घे वर.” भिकारी म्हणाला.

“मी कोणाकडे कांहीं मागितलें तर लगेच तें देईल असा वर दे !” गोपाळने तिसरा वर मागितला.

“हा वर चांगला मागितलाय, तू मागितल्याप्रमाणे तुला पावा व गोफण देतो व तिसरा वर मागितलास तो देखील मान्य !” असे सांगून भिकारी निघून गेला

गोपाळ तेथेच दगडाकडे टेकून जरा विश्रांति घेण्यासाठी बसला आणि त्याचा क्षणभर डोळा लागला. उठून पाहता तो शेजारी एक पावा व गोफण ! पाहून त्याला आनंद झाला.

तो पावा आणि गोफण घेऊन बाजार पेटेंत गेला. ती एका कापडाच्या दुकानात गेली व त्याला जे कांही हवे होते त्याने एका दर्मास सर्व सांगून टाकले. दुकानदार अगदी चिक्क मारवाडी होता. पण त्याने गोपाळने जे कांही मागितलें ते देऊन टाकले व पै देखील घेतली नाही. नंतर तो एका

श्रीमंत गृहस्थाकडे गेला आणि त्याने त्याच्या जवळ त्याचा बोडा मागितला त्याने आनंदाने दिला गोपालला तिसऱ्या वर्षाचा प्रस्थ आला. तो सौख्यावर बसून सरळ पाटलांच्या घरी गेला. त्याने बोडा बाबतून पाटलांना हांक मारली व म्हणाला - "ममकार पाटीळ !"

पाटीळ चकित होऊन विचारले कागला - "अरे हा बोडा कोणाचा आणखाल वाटते ? आणि हे कपडे ! राजाच्या शिपायांनी पाहिले तर कुसुनवा बांधून नेतील. गोपाल म्हणाला आणि ही बासुरी रे कोठली ? कुण्या साऱ्या पादा बाजवल्यास म्हणजे गोपिका धावत येतील असे वाटले होय तुला !" पाटलांनी थडा केला.

"त्यात काय पाटीळ या बासुरीपेक्षा ही गोफम चांगली आहे. पहा तर जरा !" गोपाल म्हणाला

"पुढे ह्याच्या तुझ्या गण्या ! मला नाही येऊ त्या ऐकायला !" असे म्हणत पाटीळ बाणार इतक्यात गोपालने एक दण्ड प्रका पक्ष्याला मारला, तो पक्षी पाटलाच्या समोरच बाभळीच्या झाडाच्या काठ्याने पडला

पाटीळ चकित होऊन म्हणाले "मग ती बासुरी बाजवून दाखव की !"

"तुम्ही तेवढा पक्षी काढून आणून दिलात पर बासुरी बाजवून व गोपिकापण नाचू लागतील." गोपाल म्हणाला.

पाटीळ संमत पाहण्यासाठी तो पक्षी काढायला काठ्यात गेले. त्याबरोबर गोपालने बासुरी बाजवायला सुरवात केली आणि त्या आवाजाने पाटीळ कांठ्यातून पिंगा पाळून नाचू लागले सर्व अगमर काटे बोचले आणि कपडे फाडून गेले

गोपालने जे मागितले ते देऊन पाटलांनी आपली सोडवणूक करून घेतली.

खरी किंमत

एक कोळी होता. एकदा त्याच्या जाळ्यात एक मासा सापडला त्याने तो मासा आपल्या बायकोला नेऊन दिला बायकोने मासा कापला. आतून एक चकचकीत खडा बाहेर येऊन पडला. तो एक हिरा होता

"ते मासा तसाच मीठ धाऊन बाजूला ठेऊन दे. मी तो बाजारात जाऊन विकीन चांगली किंमत मिळेल." कोळी बायकोला म्हणाला आणि बाजारपेठेत निघाला.

पण वाटेत त्याला एक धंका आली. तो मासा विकायचा कसा ? एक तर कापलेला. कोण विकत वेणार ? हिरा बाखवला तर तो माश्याच्या पोटातूनच निघाला या गोष्टीवर कोण विचार करणार आणि माशाची खरीखरी किंमत कोण

वेणार ? जर आपण बरोबर किंमत मिळावी म्हणून मांडू लागला तर मी हिरा चोरून आणला म्हणून सरकार दरबारात वर्दी करायला कमी करणार नाहीत म्हणून कोळी सरळ राजवाड्याच्या दिंडी दऱ्याच्या जवळ जाऊन उभा राहिला. पाहारेकऱ्यांनी त्याला अडवले आणि विचारले "काय काम आहे आंत ?"

"काही नाही महाराजांची भेट घ्यायला आलो आहे." कोळी म्हणाला.

"राजाची भेट घ्यायला ?" पाहारेकऱ्यांनी आश्चर्याने त्याला विचारले. "तुं कोण पांढऱ्या राजा, कुवा, आला आहेस राजाच्या भेटीला ?"

"बाही हो ! मी गरीब कोळी आहे. मेहरबानी करून आंत सोडा ! मला

राजाकडे काहीच मागावयाचे नाही. राजा-
लाच एक नजरणा घ्यायला आले आहे.”
कोळी म्हणाला

द्वारपालकाने विचारले की स्वतः जाऊनच
तो नजरणा दिला पाहिजे असे कोठे आहे ?
तुला आत जाऊ दिले तर मलाच फांशीची
शिक्षा होईल. जे काही तुला घावयाचे
असेल ते, मी महाराजाकडे पोचते करतो.”

विचारा कोळी निराश झाला. त्याने
बरोबर आणलेला हिरा थोला दाखविला
आणि म्हणाला “हा मी महाराजांना नजर
करण्यासाठी घेऊन आलो आहे.”

Full Screen 127 36 172

द्वारपालक आणखी एका शिपायाला
बाराबर उभा करून तो हिरा आत घेऊन
गेला. काही वेळाने तो बाहेर काही कपडे
घेऊन आला आणि म्हणाला “महाराजांनी
तुला हिरा पाहून आनंदाने तुला इनाम
म्हणून हे कपडे दिले आहेत.”

कोळी निराश झाला त्याने विचारले—
“महाराजांनी एवढेच इनाम दिले ?”

“बरे खुब्या, तू एक काचेचा तुकडा
आणून दिलास त्याबद्दल महाराज तुला
आपले राज्य देतील असे वाटले का ?”
द्वारपालकाने विचारले. कोळी हताश होऊन
थरी निघून गेला.

द्वारपालकाने तो हिरा राजाला दिला
नव्हता. सधल्या मध्ये काटला होता. तो
दुसऱ्या दिवशी बाजारात गेला. जव्हेच्याला
दाखवून त्याची किंमत विचारली.

जव्हेच्याने हिरा पाहून पाहिला आणि
द्वारपालकाला विचारले—“तुझ्याकडे हा
हिरा कोठून रे आला ?”

द्वारपालक म्हणाला—“माझा एक नाते
वाईक व्यापारी आहे. समुद्र पारच्या
दूरदूरच्या देशाशी त्याचा संबंध आहे.
मी त्याला काज दिले होते त्याची

फेड करण्यासाठी त्याने हा हिराच
पाठवून दिला.”

जव्हेच्याने त्याची किंमत पाच हजार
रुपये देऊ केली. द्वारपालक अस्त किंमत
मागू लागला. जव्हेच्याने दहा हजारापेक्षा
किंमत वाढवली आणि म्हणाला—“या उमर
तुझी मर्जी.” द्वारपालकाने तो हिरा दहा
हजार रुपये घेऊन त्या जव्हेच्याला विकला.

पण आता हा हिरा विकत कोण
घेणार ? निदान पंचवीस हजार बाही
मिळाले तर काय उपयोग ? त्याने राजाला
जाऊन तो हिरा दाखविला. राजाने
आश्चर्या रत्नगारखी अधिकाऱ्यांना तो
दाखविला. त्यांनी त्याची किंमत तीस
हजार लावली

राजा हिरा आपल्या अंत पुरात घेऊन
गेला. तेथे एक कुलदेवतेची मूर्ती होती.
मनात काही संशय बसला की राजा
देवीचा कौल घेई. या खेपेत देखील
राजाने देवीचा कौल घ्यायचे ठरवून तो
हिरा देवीच्या हातात नेऊन ठेवला आणि
खोले मिळून देवीसमोर हात बोजून उभा
राहिला. हिरा खाली पडल्याचा आवाज
झाला. राजाने पुन्हा दोनदा हिरा देवीच्या

हातात ठेवला आणि दोन्ही वेळां हिरा
देवीच्या हातातून खाली पडला.

राजाने जव्हेच्याला बोलावून विचारले—
“तुला हा हिरा कोठून मिळाला ? हा
हिरा खरोखरीच चांगला आहे. पण याच्या
खरीदीत काही तरी लबाडी आहे”

जव्हेरी म्हणाला—“महाराज, मी आप-
ल्यासमोर कधी खोटे बोलणार नाही. मी
दहा हजार रुपयांचा विकत घेतला आहे. याची
किंमत याच्याहून खालीच वास्त आहे”

“पण तू हा कोणाकडून विकत घेतलास
हे सांगशील की नाही ?” राजाने विचारले

जव्हेच्याने खरे तें सांगितलें. म्हणाला -
“द्वारपालकानें विकला.”

राजानें द्वारपालकाला बोलावून विचारलें -
“तूं हा हिरा जव्हेच्याला विकलास हें खरें
आहे. पण तुला हा मिळाला कोठून
व कसा ?”

द्वारपालकाची बोवडीच वळकी म्हणाला -
“महाराज, माफ करावी ! एका कोळ्यानें
तो मला आणून दिला. मी त्याबद्दल त्याला
एक पीतल जोडा आणि उपरणें दिलें. तो
आनवानें निवून गेला.”

“कोण तो कोळी ? घेऊन ये बोलवून
त्याला.” राजानें आज्ञा केली.

“महाराज ! त्याचे नांव गांध मला
साहीत नाही” द्वारपालक म्हणाला.

राजानें राज्यभर वचंडी पिटवून सर्व
कोळ्यांना दरबारांत हजर करण्यास सांगितलें.

कोळी जाले. राजा आपला मंत्री, जव्हरी
आणि द्वारपालक यांना बरोबर घेऊन त्यांतला
हिरा विकणारा कोळी कोण, हें पहायला
निघाला. द्वारपालक व कोळ्यानें परस्परांस
कोळखलें.

राजाच्या वरें प्रधानांनें कोळ्याकडून
तो हिरा त्याला कोठें मिळाला हें विचारून
घेतलें. परीं जाऊन त्यानें माझ्याचे ते दोन
तुकडे बाणले आणि त्यांत हिरा कोणत्या
जागी होता हें देखील दाखविलें.

राजानें द्वारपालकाला कुठंगांत टाकलें.
जव्हेच्याला त्याचे दहा हजार रुपये परत
देवविले आणि हिऱ्याची खरी किंमत तीस
हजार रुपये त्या कोळ्याला दिले.

तो ती तीस हजार रुपयांची मोट घेऊन वरीं
गेला आणि बायकोसमोर ती ओतून म्हणाला
“हिऱ्याची खरी किंमत ती हो आहे.”

निरुपयोगी साधन

एक ससा एका दगडाबद्दल येऊन म्हणाला - “तूं बांगले दांत घडवतोस असें
मी ऐकले आहे. मला दोन दांत घडवून दे !”

“तुझे दांत तर बांगले बळकट आहेत ना ?” दगडानें विचारलें.

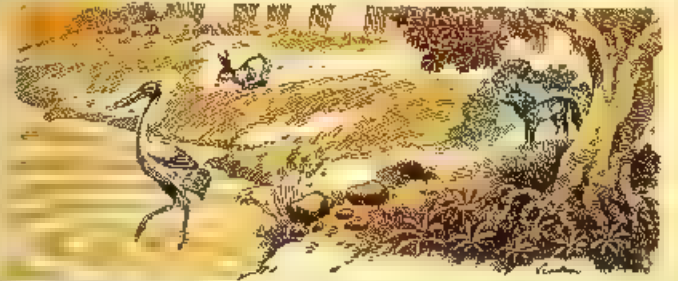
“माझे दांत बांगले बळकट नाहींत असें नाहीं. मला मोठे दांत हवे
आहेत, बापासारखे मोठमोठे !” ससा म्हणाला.

“कशाळा ?” दगडानें विचारलें

“कोल्हाला पीति दाखवायला. त्याचा मुलमुळाट फार वाढला आहे.
मला पाहून तो पळेल असें कांहीं तरी करावेंसें घाटतें मला.” ससा म्हणाला
दगडानें सश्याला हवे होते तसे दांत वसवून दिने.

सश्यानें तळावांत आपलें तोंड पाहिलें आणि गालांतल्या गालांत हसून
म्हणाला “याला म्हणतात दांत” इतक्यांत तेथें एक कोऱ्हा आला. ससा
घाबरून दगडाला जाऊन म्हणाला - “बाबारे ! हे वे आपले दांत व मला माहून
मोठे व भवकर दांत वसवून दे”

दगड म्हणाला “हें पहा, मला वाटतें की दाताएवढीं तुझें कालीजच
बदलून दिलें पाहिजे.”

विचित्र मनोरथ

विक्रमाकर्णें वृष्ट सोडला नाही तो पुन्हां झाडाजवळ गेला. प्रेत काढून घेतले आणि ते खांब्यावर ठाकून वेहमीप्रमाणे मगधानाच्या वाटेने निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याच्याशी बोले. लागला म्हणाला “तू कोणत्या हेतूने हे सर्व करित आहेस हे मला कळत नाही. तुला पाहून मला खाडिक्क्याची आठवण येते. तुला थकवा वाटू नये म्हणून मी त्याची गोष्ट सांगितो एक.” असे सांगून त्याने गोष्ट सांगायला सुरवात केली.

जतक राजाचा वंशज अमितभोज बांवाचा एक राजा राज्य करीत असे. त्याला दोन मुलगे होते. एकाचे नांव कृतभोज व दुसऱ्याचे खाडिक्क्य. शोभांनी बापाचे राज्य वांटून घेतले व आपआपल्या राज्यांत राज्य करू लागले. कृतभोजाला केशिध्वज

वेताळाच्या गोष्टी

वाघाचा मुलगा होता. शादीचा वसत्यानंतर त्याने त्याचा चुलता खाडिक्क्य याचे राज्य देखील बळजबरीने आपल्या राज्याला जोडले. खाडिक्क्य आपला मंत्री व पुरोहित यांच्या सह रात्रांत जाऊन राहू लागला.

केशिध्वजाला योगविद्या अवगत होती. त्याने यज्ञ केले आणि आपली शक्ति वाढविली. एकदा तो योग समाधीत व्यस्ततां एका वाघाने येऊन त्याची यज्ञधेनु खाऊन टाकली. हे जे पाप बघले त्याला प्रायश्चित्त काय हे स्थाने यज्ञ करणाऱ्या शोर ऋषी मुनींना विचारले. पण कोणी प्रायश्चित्त सुचवू शकला नाही पण कंदोर मुनींस विचारल्यास ते सांगतील असे अनेकांनी सुचविले.

राजा कंदोर मुनींच्या आश्रमांत गेला व त्याने त्याचा तोच व्रथ केला.

मुनि म्हणाले “राजा, तुझ्या व्रथ ठीक आहे. मला देखील ठीक ठीक काय प्रायश्चित्त केले असता तू या रापातून मुक्त होशील हे माहीत नाही. परंतु जर का तू शुनक मुनांकडे गेल्यास तर ते तुला खात्रीने काय प्रायश्चित्त करावे हे सांगू शकतील.”

केशिध्वज शुनक मुनीकडे गेला आणि घडलेली गोष्ट सांगून काय प्रायश्चित्त करावे

असा व्रथ केला. तेव्हा शुनक मुनि म्हणाले—

“राजा, मला तर याविषयी काहीच माहीत नाही. मग मी तरी काय सांगणार ? कंदोर मुनि तरी सांगू शकतील की नाही याची मला शंका आहे. फक्त एकांलाच याविषयी पूर्ण माहिती आहे व तो म्हणजे खाडिक्क्य !”

केशिध्वजासमोर ते ऐकून दुसरा एक व्रथ उभा राहिला. ज्याला गादीवरून काढून त्याची गादी आपण बळकावली आता त्याच्याकडे कोणत्या तांडाने जाऊन हा व्रथ विचारावयाचा ? विचारात तरी ते त्याचे

उत्तर देतील का ? बाळा वळ तो विचार करीत उभा राहिला पण नंतर त्याने मनाशी विचार केला काही हरकत नाही हा पक्ष विचारयाला. पक्ष विचारल्यावर जुन्या बैरा मुळे खांडिक्याने माझा वध केला तरी मला यज्ञाचे फळ मिळेल. कारण मी या वेळी यज्ञकार्ये नीट चालविले म्हणून झटत आहे. परंतु जर का त्याने प्रश्नाचे सरळ उत्तर दिले तर नसेंहि फळ मिळेल. कारण वज्र चालू राहील व वज्र तक्षाम्बी झाला म्हणजे फळ हे मिळणारच. म्हणून त्याच्याकडे जाण्यांत काही हरकत नाही.

असा विचार करून केशीध्वज रणांत नसून खांडिक्याकडे गेला. त्याला पाहतांच खांडिक्याला राग आला म्हणाला-“दुष्ट ! अजून तुझी दुष्ट बुद्धि बेळी नाही तर माझा वध करण्यासाठी तू या एकान्त स्थानी पण आला आहेस मग हा छत्र वेष करून कशाचा आळा आहेस ? तुझ्या धोंगावर हरिणाजिन असले तरी मृगचर्म पांघरलेला वाघ आहेस तू तू माझे राज्य बळजबरीने हिसकावून घेतलेस. तेवढ्याने तुझे पांड भरले नाही. आतां माझा जीव घ्यायला आला आहेस. माझे राज्य हिसकावून घेणाऱ्याचा वध करण्यांत काय पण आहे ? उभा रहा, मी तुला वध करतो.”

तें ऐकून केशीध्वज खांडिक्याला नमस्कार करून म्हणाला “मी तुझा वध करण्याच्या हेतूने आला नाही. मनांत एक दोन शंका होत्या त्यांचे समाधान करून घेण्यासाठी आलो आहे. माझ्या शंकांचे समाधान करायच्याच की माझा वध हें मी तुझ्यावरच सोडजों. मी दोन्हीला तयार आहे.”

तें ऐकून खांडिक्याने आपला मंत्री व पुरोहित दोघांचा सल्ला घेतला. दोघे म्हणाले- “हा तर आपला हालवैरी. याचा वध

केव्हास आपणाला काही होय लागणार नाही. शत्रुकण किंचित वेस्वीळ ठेवूं नये अशी राजनीति वाहे. आपण त्यानंतर निर्वेद्यपणे राज्य करावे.”

परंतु खांडिक्याला तो सल्ला पसंत पडला नाही. म्हणाला “याने यज्ञदीक्षा घेतली आहे. आतां याचा वध केला तर त्याला परलोपी सुखप्राप्तीचा अधिकार सहजी मिळेल याला जिवंत सोडले तर त्याचा फक्त इकलोकाच सुखी होईल. म्हणून मी याचा वध करीत नाही.”

त्याने केशीध्वज याच्याजवळ येऊन विचारले-“असा कोणता धर्मसंदेह तुझ्या मनांत उत्पन्न झाला आहे ?” केशीध्वजने आपले दोन्ही प्रश्न विचारले आणि खांडिक्याने त्याची समाधानकारक उत्तरे देऊन प्रायश्चित्त सांगितले आणि त्याला निरोप दिला

केशीध्वज राजधानींत परत आला. प्रायश्चित्त करून त्याने वज्र पुरा केला. त्याने पुरोहिताची पूजा करून त्यांना दक्षिणा दिली. परंतु त्याच्या मनाला एक मोठे राहून राहून टांचत होती की खांडिक्याला आपण गुरुदक्षिणा दिली नाही. म्हणून तो

पुन्हा रणांत नसून खांडिक्याकडे गेला. त्याला समोर येत असलेला पाहून खांडिक्य शस्त्रास्त्र घेऊन युद्धास तयार झाला

“मी युद्ध करण्यास मारले नाही, गुरुदक्षिणा देण्यास आलो आहे तुमच्या कृपेमुळे माझा वज्र पुरा झाला. मागल ती गुरुदक्षिणा घायला मी तयार आहे.” केशीध्वज म्हणाला.

खांडिक्याने मंत्री व पुरोहित दोघांचा पुन्हा सल्ला घेतला. “सारी छान फसली आहे संकथांत. निस्संकोच राज्य मागून घ्या.” तें ऐकून खांडिक्याला हसू आले

तो केशीध्वजावळ जाऊन म्हणाळा-“मला कोणत्याही बस्तूची गरज नाही. फक्त तुला घेत असलेली योग्यता मला शिकव.”

तें ऐकून केशीध्वजाला आश्चर्य वाटले. कारण खाडिबय आपलें राज्य परत मागून येणार असे त्याला वाटत होते. तो खाडिबयाला गुरुवक्षिणा म्हणून योग्यता शिकवून निघून गेला.

वेताळानें येथवर गोंधळ सांगून राजाचा विचारलें-“राजा, मला एक शंका वाटते. राजानें त्याचे मंत्री व पुरोहित कोणांनी सखा दिला तरी आपले राज्य परत का मागून घेतलें नाहीं? त्यांचा सखा ऐकून त्याला हंस्तु कां आलें? त्याला राज्याचा मोड नव्हता म्हणून? कीं केशीध्वजाशी वैर वाळगणें व्यर्थ आहे असे वाटलें म्हणून? वा पक्षाची उत्तरे माहीत असून तुं विडी

बाहोस तर त्याचा परिणाम तुला माहीत आहेच, तुझ्या दोकमाची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील.”

तें ऐकून विकसार्क म्हणाला-“खाडिबय एक कुडीन क्षत्रीय धंदी होता. म्हणून राज्य लोभ त्याच्या मनांत एवढा जास्त नव्हता. परंतु ज्यानें कळजबरीनें आपलें राज्य हिराकावून घेतलें त्याच्याशी मैत्री तरी कशी ठेवणार? कुडीन क्षत्रिय आपला अधिकार खुद्द करून मिळवतो, शिक्षा मागून, कोणाचे उपकार म्हणून घेत नाहीं. ही गोंधळ मंत्र्याला किंवा पुरोहितांवर कळूं नये याबद्दल खाडिबयाला हंस्तु आलें.”

अशा तऱ्हेनें राजाचें मौन भंग झाल्या-
तुलें वेताळ नाहींसा झाला व पुन्हां झाडाला बाऊन लोंबकळूं लागला [कल्पित]

खलीफांची निव्वळता

[२]

त्या दिवसापासून तुफहा खलीफाच्या हद्दवाची राणी झाली. एक वण भर देखील तिचा विरह त्याला सहन होत नसे. तिच्या सेवेसाठी त्यानीं पनाम दासी नेमल्या. तिच्या तेजातीसाठी क्षमता दोन लाख तीनशे देण्याची व्यवस्था करून दिली. या जावाब नेहमी एक न एक भेट तुफहाकडे ते पाठवीतच.

तिच्या रक्षणाची काळजी खलीफांना हत्ती असें कीं त्यानीं ती जबाबदारी इतर कोणावर टाकली नाही. कोटें जावयाचें झाल्यास तिच्या महालाला स्वतः वाहेरून कुण्ठ लावून घेत. काहीं कारणांनीं तिचे डोळे धोटे झालेले दिसत नेह्मां खलिफा अगदीं पावरून जात नाहीं. परंतु मीं तुझ्याकडे मात्र नात व अगदीं आपुलकीनें नवकशी करीत

एकदा खलीफा शिकारीला गेले होते. तुफहा आपल्या खोलींत एकटीच होती तेव्हां खलीफांची मोठी वेगम जुवेदा तेथे आली. तिळा पाहून तुफहा नम्रपणें म्हणाली- “वेगम साहेबा! मला या खोलीबाहेर जाण्याची परवानगी असती तर आपल्या सेवेला निव्वळ हजर राहालें असतें, याबद्दल क्षमा करावी. आपणच कधीं मधीं दर्शनाचा लाभ घ्यावा.”

जुवेदा म्हणाली-“यांत तुझा काहीं अपराध नाही. तुझे हृदय मित्राच आहे हें मला पळालें. खलीफाची भेनबात्र अशी जी कांणीं जसेल तिच्याकडे मीं चुकूनदेखील जात नाहीं. परंतु मीं तुझ्याकडे मात्र स्वतः वावून आलों तूं आल्यापासून माझा

महारात यावे नाही तर माझी स्थिति एखाद्या दासी सारखी होईल.”

तुफहाने तिचा हात आपल्या हातात घेऊन डोक्याला लावला व म्हणाली—“एक दिवसच काय, नेहमीच खलीफांनी आपल्या महारातां रहावे. मला आपली एक दासी म्हणून पडून राहू व्हा म्हणजे मी त्यांचे संतोष मानून राहीन.

खलीफा शिकार मध्येच सोडून फक्त आपल्याचें घडले. खलीफा सरळ तुफहाकडेच येणार हे चांगले माहीत असल्यामुळे जुबेदा चारित्र्याने आपल्या महारातां निघून गेली ती गेल्यानंतर भोवमेळाने खलीफा तुफहाच्या खोलीत आले दारांचे जेवण झाल्यावर तुफहाने खलीफाचा जुबेदाकडे जावयास सांगितले. खलीफा तिच्या इच्छे-

विषय काही करत नसत. म्हणून ते जुबेदाच्या महारातां गेले. बातांना स्थानी सक्तीप्रमाणे तुफहाच्या खोलीला बाहेर कुठ्ठ लावून ठेवून दिले

खलीफा निघून गेल्यावर तुफहा पुन्हा वेऊन काही बेल घातत बसली. त्यानंतर एक लघुबाथ घेऊन ते बाजरीत गाणे गुण गुण लागली अकस्मात तिला समोर एक

अदभुत दृश्य दिसले दिव्याच्या उजेडात एक अनोळखी वृद्ध मनुष्य गाण्याच्या सुनावर व तालावर नाचत होता. तो वृद्ध त्याच्या कपड्यांवरून राजवराण्यांतला असावा असे वाटे. तो डोंळे मिळून अगदी तन्मय होऊन नाचत होता.

परंतु बंद खोलीत त्या अपरिचित माण साळा त्या स्थितीत पाहून तुफहा भाव फार बाबळून गेली. बाहेर पाहारा होता, दार बंद, मग हा व्यंति आला कसा? जहावर मरवसा ठेवून तिला तो आख्याने कळलेच नाही अशा तऱ्हेने ती गाल राहाली.

काही घेऊने तो वृद्ध जवळ येऊन तिला म्हणाला—“काय वण गोड होते तुझे गाणे? वाढवा! वाढवा!”

“ज्याची क्षम्य, तू भुतांचा राजा असोवाम असे मला वाटते” तुफहा म्हणाली

“बरोबर ओळखलेस तुफहा! मी मृत लोकांतून आलो आहे. एवढेच नव्हे, मी त्या लोकाना राजा व्हाण आहे. तुला शिण्याचे काही कारण नाही नासे नाच इच्छित. मीच कित्येक दिवसांपासून नकळत तुझे रक्षण करीत आलो आहे. माझी राणी

अपमान आणि निगदर होत आहे. माझे जिणे व्यर्थ झाले आहे फक्त मृमर म्हणून जात आहे. दैव्या लीसारखी आज माझी स्थिति झाली आहे खलीफा मला कधी येण्याला तर येतच नाहीत, माझी विचार पूस कारण देखील त्यांनी सोडून दिले आहे” असे सांगून ती रह लागली तिच्या बरोबर तुफहा वण रह लागली.

नंतर जुबेदा तुफहाला म्हणाली “मी तुझ्याकडे एक विसंति करायला आले आहे, महिन्यांतून फक्त एक दिवस त्यांनी माझ्या

केले, राणीने आपल्या बहिणींची ओळख करून दिली व स्वतः दुसऱ्या एका आसना वा जाऊन बसली.

भेजवानी सुरू झाली. त्या दोघां विविध भुतांकडे खुणावून तुफहानें कमरिखाळा त्यांच्या विविध रूपाने कारण विचारलें.

“तुला भीति वाटूं नये म्हणून बाकी सर्वांनी मानव रूप धरलें आहे, पण त्या दोघांनी आपल्याच जन्मदौत आपलें हें रूप सोडलें नाही. हा आहे अलाहाभाव व तो मायमून !” तिनें ब्रामकाडे खुणावून नावे सांगितलीं.

“त्याला पाहून मला भीति वाटते बाई !” तुफहा म्हणाली तें ऐकून सर्व भुते खदखदां हसूं लागलीं.

भेजवानी संपल्यावर हळिसनें तुफहाला गणें म्हणायला सांगितलें तिनें एक सुंदर व योड गणें म्हटलें. तिचा गोड आवाज ऐकून भुते डोवूं लागलीं. त्यांनीं तिला आपली बाणीं म्हणायला आमह केला. तिनें निरविराच्या चालीवर कित्येक पखें म्हटलीं. कित्येक पखें फुलाविषयी व तिच्या गाण्याची स्तुति केली. तिला देखील

आनंदच झाला. पण तिनें परत जाण्याची इच्छा दर्शविली.

हळिसला बाईट वाटलें. तो म्हणाला “तुला गुरु ईश्वर माझ्या चांगला परिचयाचा आहे. मी त्याला कित्येक रागरागिणी शिकविल्या आहेत. गिटार बाजविल्याची एक नवीन पद्धत मी तुला शिकवीन (हें वक्तव्य दिकून वेतलेंस तर सर्वत्र तुझीं प्रशंसाच होईल. खलीफाचे तुझ्यावर जास्तच प्रेम वाढेल.” असें सांगून त्यानें गिटार बाज एका विशिष्ट पद्धतीनें वाजवायला सुवात केली. तें

बाज तुफहा तन्मय होऊन ऐकू लागली. तिनें आपल्या आयुष्यांत इतकें उत्तम संगीत कधीं ऐकलें नव्हतें. नंतर तिनें हळिसच्या हातून गिटार घेतलें व तीच गत वाजवून दाखविली. तिचें नैपुण्य पाहून सर्व चकित झाले.

नंतर हळिसच्या जागेप्रमाणें नोक बारा पेक्षा घेऊन आले. सर्व पेक्षा एकाच सधेच्या होत्या तुला आमच्या जेव्हां ही भेट समज. असें सांगून हळिसनें पेक्षा जवळून आंतील उत्तमोत्तम मलमलीची व रेणपी जरदारी वळें व आशुषणें तिला

बावबिली. एका पेटीत निरनिराळ्या वन्हेचीं उत्तरेच होती.

कमरिया राणी तिला निर्दोष देत असता म्हणाली: "आम्ही मधूनमधून तुझ्या भेटीला जडव्य रूपाने येत जाऊ."

परत जाताना इब्लिसने तुफहाला घोक्या बर बसविले नाही, आपल्या स्वाधावर आश्चर्य असे की क्षणभरात ही आपल्या खोलीत पांचवी होती. बाराच्या बारा पेक्षा धितीला बिकटून ठेवलेल्या होत्या. आपण या खोलीबाहेर कोठे गेलोच नव्हतो असे तिला वाटले. आपण स्वप्नर पाहिले नाही

अशी एक शंका तिच्या मनात घेऊन गेली. खात्री करून घेण्यासाठी ती गिटार बाज घेऊन इब्लिसने बिकटलेली गत वाजवू लागली

खोलीबाहेर सज्जाव नांवाचा हिंडडा उभा होता तो गार्भे ऐकून सुप्त झाला. अरे ही तर आपलीच मालकीण वाजवीत असली पाहिजे ती वाजतच जुबेदा बेगमच्या महालात गेली. खलीफा खयन गृहान होते. त्याने पाहारेकच्याचे पाय बरेलून माफी मागितली आणि म्हणाला "माफ कर मित्रा. काय वाटेक ते करून खलीफाना ज्ञाया कर!"

"अरे, तुला बेहबीद तर नाही लागले. माझी मान डबेक ज्यांनी काय वाट?" पाहारेकरी म्हणाला. परंतु सज्जावने आपला इष्ट सोडला नाही. त्याच्या बोलण्याच्या आवाजाने नोबटी खलीफानी शोष सोडली व तेच दार उघडून बाहेर आले आणि विचारले. "हा काय दंगा चालवला आहे?"

मस्तुर माफी मागून म्हणाला: "सज्जाव आम्हालाच जागे करायला सांगत होता."

"काय पाहिजे त्याला?" खलीफानी विचारले आणि जात येऊन काय ते

सांगायला सांगितले. आपण स्वतः खलीफाची बोलत आहो, ही गोष्ट सज्जाव पार विसरून गेला आणि सलाम देखील केला नाही. बाईघाईत बसू लागला "अरे चकलचकर! माझी मालकीण तुफहा गिटार वाजवून स्वावर एक गाणे म्हणत आहे. चकलचकर आणि तेथे बसून एकदा ते गाणे ऐक, माझ्या बाळा"

खलीफा काहीं एक बोलले नाहीत व त्याच्याकडे करड्या नजरेने पाहू लागले. सज्जावने विचारले: "मी म्हटले ते ऐक नाही जाले का? तुफहा आपल्या खोलीत बसून गाणे म्हणते आहे. एक जाऊन झुक्या!"

खलीफा जास्त वेळ विचार करीत थांबले नाहीत. त्यांना जो अंगरखा समोर पलंगावर दिसला तो त्यांनी उचलला आणि अंगांत बाळीत म्हणाले: "काय झाले तरी काय तुला मूर्खी! तुझी मालकीण निघून गेली आहे जाफत म्हणाला की तिला कोणीतरी भूत उचलून पळवून घेऊन गेले आहे. भुते ज्यांना उचलून नेतात ते पुन्हा परत येत नसतात, ही साथी गोष्ट माहीत नाही वाटते तुला? तुला स्वप्न तर नाही

बघले! आला आहे मोठा मला जागा करायला."

"स्वप्न! मी तर झोपलेच नाही व माझी मालकीण जिवंत आहे. म्हणून तर मी बोलवायला येथवर आला आहे. काय पण तुझी ही दशा झाली आहे?" म्हणतारा सज्जाव म्हणाला.

जानां माने खलीफाना हँसू आचरेना. ते सज्जावला म्हणाले: "हे बघ, तुझे म्हणजे खरे निघाले तर समज, तुझे मामय उघडाला जाले आहे. तुला मी गुळाभीतून मुक्त करून तुला एक हजार दीनार इनाम देईन.

पण जेर फा खाटे निवाले तर लक्षात ठेव, फाही होईल."

"अहो ... हे खरे होऊं रे! हे स्वप्न ठरू देऊं नकोस." असे पुटपुटत सव्वाव खलीफांना बरोबर येऊन तुफह्याच्या महाकाकडे निघाला. खोलीजवळ येताच खलीफाबा तुफह्याचे गोड संगीत ऐकू आले. खोलीचे दार उघडाकला एक क्षणभरच लागला असेल दार उघडल्याबरोबर तुफह्याने सगळे येऊन खलीफांना मिठी मारली. खलीफा एकदम थोरडले आणि वेगुद्ध होऊन जमिनीवर पडले.

तुफह्याने त्यांना पाणी खिपडून शुद्धीवर आणले. खलीफा शुद्धीवर आले खरे परंतु थोडा वेळ जणु काही दुसऱ्याच मोठल्या तरी तंत्रेत गड होऊन तिच्याकडे पहात बसून राहाले. नंतर मोठ्या कष्टाने श्वास

साडून म्हणाले 'तुफहा' तू माहाराजा झालीस ते एक आश्चर्यच व पुन्हा परत आली आहेस हे त्याहून मोठे आश्चर्य!"

तुफह्याने बडलेले वृत्त सविस्तर सांगितले व भूत लोकांतून भेट म्हणून तिने ज्या बारा पैऱ्या आणल्या होत्या त्या दाखविल्या. येथ्या अवहून पाहल्यावर आतल्या हिऱ्या माणवऱ्याच्या झकझकाटाने खलीफाचे डोळे दिपून गेले. अवधामवशीऱ्याच्या अपार वैभवाचे व संपत्तीचे मूळ कारण म्हणजे हा खजिनाच.

तुफहा परत आल्याच्या खुशीत खलीफानी राज्यभर रोवपाई वेळी व उ सवाचा दिवस म्हणून प्रजेला मेजवानी दिली. मेजवानीच्या वेळी इशाकने इब्नसच्या पद्धतीवर एक गीत रचून ते गिद्यारवर म्हणून दाखविले आणि सर्वांचे मनोरंजन केले. [संपूर्ण]

संस्कृत कथा

मध्यारी सींग रामचंद्राच्या विरहदुखाने हाव्या अशाकां स्फुरण चढू लागले. ते अति रचण्याच्या कठोर वचनांचा पार पाहून तिच्या जिवंत जीव आला दुखा हाकी तिला बाटू लागले की आता माहेरी मित्रपुत्रा (शिकवी वृत्तावर बसून रामाचे दर्शन वा जन्मांत तरी होणे शक्य आहे) ती दूध राशण केव्हा वध करीत कोण जेणे राशण तिरून गेला मीतर विचार करीत बसली होती स्वच्छ नांदणे काही बोलणे नाही व सीता येथे सुरक्षित आहे एकदिव पाहून आपण परत येतो तर रामाचा स्वाथे वाईट वाटेक सीतेचा काही निरीष आपला नाही याबद्दल कदगविड रागदेखीक येईल. हज सीतेची बोलाव ५० इतक्यात नेहम काही गुप्त राहून सर फले : वा राक्षसेपणे तिच्या चारीबाजूला ०१६ त गले हाव टोळ तर्ज लागता व मोठ्या कळत बसल्या जाऊन. मी संस्कृत

पण जर का खाटे निघाले तर लक्षात ठेव, फाही होईल."

"अहो... हे खरें हांक दे! हे स्वप्न ठरू देऊ नकोस." असे पुटपुटत सव्वाव खलीहांगा बरोबर घेऊन तुफाच्या महाकाकडे निघाला. खोलीजवळ येतांच खलीफाचा तुफाचें गोड संगीत ऐकू आले. खोलीचें दार उघडायला एक क्षणभरच लागला नसेल दार उघडल्याबरोबर तुफानें समोर घेऊन खलीफाचा मिठी मारली. खलीफा एकदम धोरडले आणि वेगुद्ध होऊन जमिनीवर पडले.

तुफानें त्याचा पाणी क्षिपून शुद्धीवर आणले. खलीफा शुद्धीवर आले खरे परंतु थोडा वेळ जणु काही दुसऱ्याच मोठल्या तरी तंत्रित मग होऊन तिच्याकडे पहात बसून राहाले. नंतर मोठ्या कष्टानें श्वास

सोडून म्हणाले "तुफा! तू, माहीरी झालीस ते एक आश्चर्य व पुन्हा परत आली आहेस हे त्याहून मोठे आश्चर्य."

तुफानें बडलेलें वृत्त सविस्तर सांगितलें व भूत लोकांतून भेट म्हणून तिने ज्या बारा पैसा आणल्या होत्या त्या दाखविल्या. घेऊन अवघड पाहल्यावर आतल्या हिन्द्या भाषण्याच्या शक्यतेकडानें खलीफाचे डोळे दिपून गेले. अवघासवशीयाच्या अपार वैभवाचें व संपत्तीचें मूळ कारण म्हणजे हा खजिनाच.

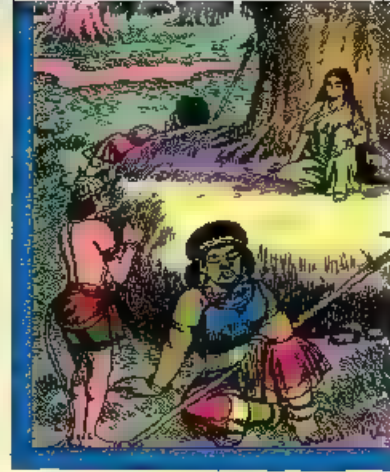
तुफा परत आल्याच्या खजनात खलीफानी राज्यभर रोवपाई केली व उ सवाचा दिवस म्हणून प्रजेला मेजवानी दिली. मेजवानीच्या वेळीं इशाकनं इजिप्तच्या दडतीवर एक गीत रचून ते गिद्दारवर म्हणून दाखविलें आणि सर्वांचे मनोरंजन केले. [संपूर्ण]

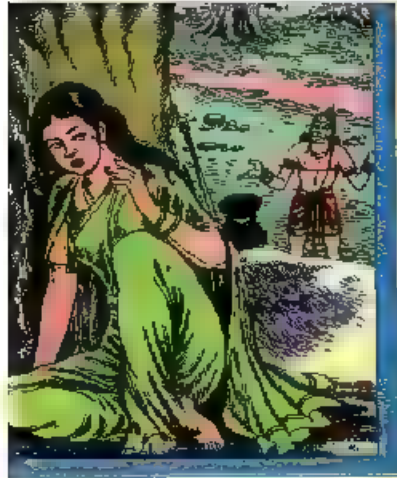
बादरच त सर्व बोवला ह्या मोठीची तिची खात्री झाली. पुन्हा विचार केला, हा भ्रम तर नसेल. रामाच्या विषयीच मनात सारखे विचार चालू असल्यामुळे रामाच्या विषयी कोणी बोलत आहे असा भ्रम झाला असावा.

इतक्यांत भारती झाडावरून खाली उतरून आला. सर्व राक्षसिणी पोस्त पडल्या होत्या. भारतीने दुसऱ्याच सोतेला प्रणाम केला व विचारू लागली—“हे देवी! तू कोण? तुझ्या आंगावरची वस्त्रे अशीं जुनी व फाटकीं कां? तू कोणत्या जातीची? तू तर कोणी कुलीन दिसते आहेस. तुझ्या बडिलांचे व पतीचे नांव काय? तू जन-स्थानांतून रावणानें हरण करून आणलेली सोताच असलीस तर सांग!”

सीता म्हणाली—“मी महाराज दशरथ यांची सुन व जनकराजाची कन्या आहे. श्रीरामचंद्र माझे वशि. माझे नांव सीता. मला तेरावें वर्ष लागलें तेव्हां रामचंद्राला राज्याभिषेक करण्याचा दशरथ महाराजांनी निश्चय केला. परंतु त्याची तृतीय पत्नी तयार झाला होता. आम्ही सर्व दंडकारण्यांत कैकेयी दंड करून बसली कीं रामाच्या राज्याभिषेक केल्यास आप्तवृत्त्या करीन. आला. फक्त दोनच महिने तो मला जिवंत तिने जसा देखील दंड केला कीं रामाच्या राहें देईल. नंतर तो माझा वध करील.”

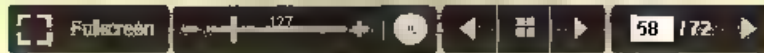

चीदा नवें बनवासाला पाठवावें. रामानें रावणाचा अधिकार सोडला आणि वनवास ग्रहण करण्याचे ठरविलें त्यानें मला फौसच्या मातेंजवळ रहाव्यास सांगितलें पण रामाचा वियांग मला असण झाला म्हणून मी स्वऱ्या बरोबर मनात आलें. माझ्या आर्षी आपल्या बडील भावाबरोबर वनवासास जायल्या लक्ष्मण वरकल वस्त्रे धारण करून तयार झाला होता. आम्ही सर्व दंडकारण्यांत असतां रावण मला उचलून घेऊन लंकेला आला. फक्त दोनच महिने तो मला जिवंत तिने जसा देखील दंड केला कीं रामाच्या राहें देईल. नंतर तो माझा वध करील.”

सीतेला दुःखी पाहून मास्ती पण फार दुःखी झाला. सीतेचे दुःख कमी करण्याच्या हेतूने मास्ती म्हणाला-“माते सीते! मी रामाचा वृत्त आहे. रामाने स्वतःची कुसल-वार्ता तुला कळवून तुम्ही कुसलवार्ता घेऊन येण्यासाठी मला पाठविले आहे. लक्ष्मणाने साष्टांग नमस्कार सांगायला सांगितले आहे.”

ते ऐकून सीतेला आनंद झाला. तिचा कंठ गहिवरून आला. क्षणभर डोळे मिटून ती बसली व नंतर म्हणाली-“रामचंद्राचे दर्शन माझ्या नशीबी जसेल तर मला आनंद मिळेल.”

सीतेच्या मनात आपल्यावर विश्वास बसला जसावा असे वाटल्यानंतर मास्ती पुढे येऊन समोर ठेवा राहिला. सीतेला वाटले रामाच ते मायावी रूप धारण करून आला आहे. तिने विचार केला की एखाद्या जोळलीच्या भाणसाशी बोलावे तरी मी या वानराशी बोलले ही केवढी चूक केली? प्रश्न ती अन्धोफ वृक्षाळा टेकून उभी होती. पण मग खाकी बसली. मास्तीने तिचा प्रभाव केला तरी त्याच्याकडे पाहण्याला तिला धीर होईना. ती त्याला म्हणाली-

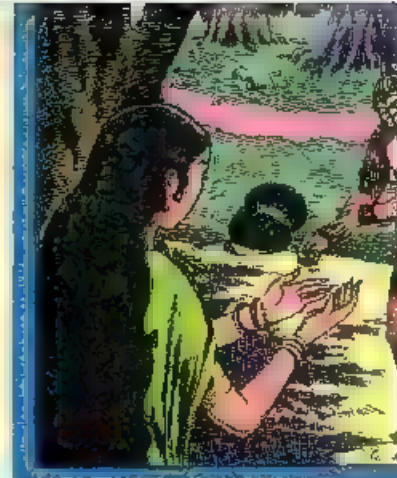
“तुंव रावण आहेस, मला सुखीच राखा नाही. माकडाचे रूप घेऊन तू मला फस-विण्यास आला आहेस. वंदकारण्यांत तू संन्यास्याचे रूप घरून आला होतास. मी श्रीरामचंद्राच्या दुःखाने दुःखी आहे व उपवास करीत आहे. तू आ जवलेला अस त्रास का देतास? तू रामाचा वृत्त आहेस तर त्याच्या गुणांचे वर्णन कर. राम व लक्ष्मण यांच्या स्वभावाचे वर्णन कर तुम्ही रामचंद्राशी केव्हा व कशी भेट झाली तर आणि वानर यांची मैत्री कशी?”

मास्तीने श्रीरामचे गुण वर्णन करून त्याचे सौंदर्य व शौर्य वर्णन केले. लक्ष्मणाच्या

आतुमत्तीचे पण वर्णन केले आणि नंतर सीता हरण झाल्यानंतर राम कस्यमुक्त पर्वताजवळ सीतेचा शोध करीत कसा आला व त्यानंतर काय काय घडले व शेवटी स्वतः लंकेला कसा आला हे सांगून म्हणाला “मी वानरांचा राजा सुधीर याचा मैत्री आहे.” नंतर त्याने रामाची अंगठी सीतेला देऊन तिची खात्री पटविली.

सीतेचा मास्तीवर आता पूर्ण विश्वास बसला. तिच्या तोंडावर आनंद झाला. ती मास्तीला म्हणाली-“मास्ती तर मग तू सामान्य माकड वसून एक पराक्रमी वानर आहेस. सद्य पार कातत येण्यासारखे एक अशक्य कार्य तू शक्य करून दाखविले आहेस.”

नंतर सीता विचार करू लागली की रामचंद्र आता लवकरच येऊन आपली सुटका करणार. अयोध्येतून भरत एक अक्षोहिणी सैन्य म्हातीला पाठवील. राम-लक्ष्मण राजणाविक राक्षसांचा नाश करून मला सोडवून नेतील. पुढां दुसरा विचार आला. रामलक्ष्मण येतील की नाही? नाही आले तर माझ त्याग करण्यासरील दुसरा उपाय नाही.

मास्ती म्हणाला “रामचंद्र नेहमी तुझ्याच नावाचा जप करीत आहेत. फक्त फलाहार करून रहात आहेत.” पुढे तो म्हणाला की सीता लंकेत आहे हे वळक्याबरोबर ते झुळे येतील. सीता म्हणाली-“मास्ती, रावणाने मला फक्त एक वर्षाचा अवधी दिला होता. त्यापेकी फक्त एकच महिना आता उरला आहे. त्याच्या ओत माझी सुटका झाली तर मला व माझी जिवत्पणें भेट होईल.” सीतेने मास्तीला आपणही एक गोष्ट सांगितली. लंकेत तिच्याबाजूने धोक्याचे विभीषण, त्याची बामकी, त्यांची मोठी मुलगी नला,

म्हणूनच की काय तो पुढल्या जन्मी हरणाच्या योनीतच जन्माला आला, पूर्वे पुण्याईमुळे त्याला पूर्व जन्म आठवत होता. त्याने जन्मल्याबरोबर आपल्या आईला सोडले आणि शालिग्राम क्षेत्रात येऊन राहू लागला. तेथेच झाडाचा पाळा खाऊन त्याने आपले जीवन घालविले.

पुढल्या जन्मी अंभरिस नामक ब्रह्मणाच्या पोटी तो पुन्हा जन्माला आला. जन्मल्यापासून तो मोळसटच होता. बापाने गुरु गुरू त्याला पाठविले तरी विद्याभ्यास केला नाही. वैदिक कर्मकांडदेखील त्याने

सोडून दिले. कोणी त्याचे सावत्र भाऊ पद्मोपवी त्याचा अपमान करीत. त्याला थड कपडे देखील अंगात घालायला मिळत नसत. सर्व लोक जणु काही त्याच्या सावलीक देखील भीत व त्याला वेडा समजून दगड मारीत. परंतु त्याने सर्व अपमान निमृष्टपणे सहन केले.

पुढे त्याचे वडील झाले त्याच्या मावांनी त्याला नोकरीसारखे राबवले. भेणगाठा, गवत कापणे, गुरे बरायला घेऊन जाणे वगैरे सर्व कामे त्याला करावी लागत. तो सर्व कामे करी दिवस किंवा रात्र येना त्याला कधी फरक वाटला नाही. एकाच दिवशी त्याला जेवण्याला मिळते तर एक घ दिवशी तेहि नाही. पण त्याने कधी काणाशी तक्रार केली नाही.

त्या देशाचा राजा वृषल याने काली-मातेला नरबळी देण्याचे ठरविले. त्याचे नोकर एका गरीब माणसाला पकडून घेऊन येऊन आले. पण तो पळून गेला. त्याच्या शोधार्थ ते हिंडत असता सैनिकांना भरत दिसला. वृषल राजाने त्यालाच बळी द्यावेच ठरवून कालीसमोर उभे केले. परंतु काळी मातेने राजालाच खाऊन टाकले. देवीच्या

चांदोबा

अंगातुडे प्काळा बाहेर येऊ लागल्या आणि पंचारी पटापट भरून पडले. राजाचे शिपाई पळून गेले. भरत देखील पळून गेला.

त्यानंतर भरत देशीदेशी हिंडला. पिसू वंशाचा राजा रघुण तत्वज्ञानाच्या प्राप्तीसाठी बालखोत वसुंत कपिलमुनींच्या दर्शनास निघाला. कावेत मेणा उबवून मेणाच्या मोयांनी त्याला पाहिले आणि तो रिकामे

टेकडा कोणी तरी असावा असा विचार करून त्याला हांक मारली आणि संध्याच्या दांड्याला खांबा धावस सांगितले. भरत काहीच बोलला नाही त्याने मेण्याचा दांडा

इतर बजुराबरोबर खांबावर घेतला आणि बाळू लागला. संवय नसल्यामुळे त्याला इतर मोयांबरोबर संपादप नालता येत नव्हते. त्याचे पांथ लुटलू लागले. मेणा सरकू लागला. राजाने मोयांना आंतून ओरडून विचारले. भरताकडे घोट दाखवून ते म्हणाले. “बाच्यामुळेच मेणा डगमग होतं लागला आहे.”

राजाने त्याला थंडेत विचारले “कार चालकस नाही का रे ? म्हणून मेणा डगमगू लागला वाटते ? काय पण हत्तीचे काहीच बोलला नाही त्याने मेण्याचा दांडा तरुण धोडक्यांस घापा टाकू लागतात !”

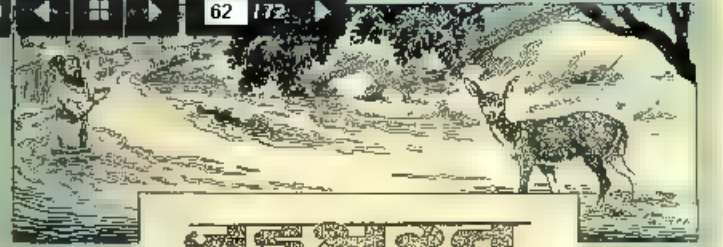

मारुती म्हणाला. "माते! तुझे म्हणजे बरोबर आहे! माझ्या खाद्यावर घालून जागे हट्ट नव्हे. पण मग मी तुला मेढून आलो या गोष्टीचे प्रमाण तरी काय आहे, माझ्या-जवळ?"

सीता म्हणाली - "बायला माझपाजवळ खूप तरी काय आहे. पण एक जुनो आठवण आहे. ती मी तुला सांगते. ती रामाच्या सांगितलीस की रामाच्या मनाची खात्री पटेळ."

"निवृद्ध पर्वतावरची ती गोष्ट आहे. मंदकिनीच्या काठी एका आश्रमा शेजारी रामलक्ष्मणासह आम्ही सर्व रहात होतो. एकदा फुले आणायला मी गेलं होतं. अगदी दमून गेले होतं. रामचंद्र तेथं आले व आम्ही दोघे विश्रांतीसाठी एका झाडाच्या सावलीत झोपलो. तेव्हा एका

कावळ्याने माझ्या छातीत चोंच मारली मला राग आला. मी त्याला हाकडण्याचा प्रयत्न केला. पण तो लोचट कावळा पुन्हा पुन्हा येऊ लागला. कावळ्याने मला श्वास दिलेला पाहून रामाच्या राग आला कावळा रामाला पाहून दूर पळाला. आम्ही दोघे पुन्हा झोपलो. दोघांना झोप लागल्यावर तो कावळा पुन्हा आला आणि त्याने टांच मारून माझी छाती रक्तवंशाळ करून टाकली. त्यामुळे रामाची खात्री मोडली. त्याला राग आला. तो म्हणाला "कोण रे तो हुष्ट कावळा?" रामाला दूर एक कावळा दिसला. त्याची चोंच व पाय रक्ताने माखलेले होते. रामाने तर्काचे एक माते घेऊन जबाब्याचा भेद म्हटला. प्रलयाभीसारख तें माते कावळ्याकडे जाऊ लागले.

जडभरत

फार प्राचीन काळी अश्वभ नांवाचा एक राजा मध्य कर्नाट असे तो इतका शक्तिशाली होता की त्याने इंद्राचा देखील पराभव केला होता त्याला जयंती नांवाची राणी होती जयंतीला अनेक मुले झाली. त्यान सर्वांत मोठा भरत होता त्याला, इलावर्त, कुशावर्त, जम्पावर्त, आर्यावर्त प्रत्येक, मद्रसेन वगैरे नावाचे लहान भाऊ होते त्यांनी जेथे राज्य केले त्या देशाचे नाव त्यांच्या नांवावरूनच पडले.

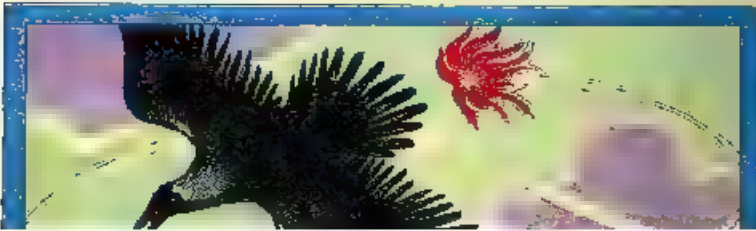
भरताला पंचजनी नांवाची बायको होती. त्यांना सुमति, रामप्रभु, सुदर्शन, अतारण, धूमकेतु नावाचे मुले होते अश्वभ शारण्या-वर भरत मादीवर बसला. मादीवर त्याने इतका मग्न झाला की आपली संपत्ती अनेक वर्षे राज्य केले. त्याने आपले राज्य आपल्या मुलांना देऊन टाकले आणि

स्वतः संपत्ती काण्यासाठी पुलस्त्यपुल नामक आश्रमांत गेला तो साख्खाय नामक पुण्य-क्षेत्रांत रहात असे.

एकदां मात चक्र नांवाच्या नदीत स्नान करून सूर्याला अर्घ्य देत असतां तेथे एक हरणी पाणी प्यायला आली ती गामीण होती. अकस्मात् सिंहमर्दाना ऐकून तिने पाचरून जाऊन दृष्टगदशी डडी मारली पण ती जमिनीवर आदळली व तेथेच मरून पडली. तिच्या पोटांतले पाइस खाली पडले व ते नदीच्या प्रवाहात वाहू लागले

भरत त्या पाइसाच्या उचलून आपल्या आश्रमांत घेऊन आला. तो त्याच्या सेवेत इतका मग्न झाला की आपली संपत्ती देखील विसरून गेला. हरण समयी देखील त्याची दृष्टि त्या पाइसावरच होती.

^१ श्री. चारवाशेई मिसाल

म्हणूनच की काय तो पुढल्या जन्मी हरणाच्या योनीतच जन्माला आला, पूर्वे पुण्याईमुळे त्याला पूर्व जन्म आठवत होता. त्याने जन्मल्याबरोबर आपल्या आईला सोडले आणि शालिग्राम क्षेत्रात येऊन राहू लागला. तेथेच झाडाचा पाळा खाऊन त्याने आपले जीवन घालविले.

पुढल्या जन्मी अंभरिस नामक ब्रह्मणाच्या पोटी तो पुन्हा जन्माला आला. जन्मल्यापासून तो मोळसटच होता. बापाने गुरु गुरू त्याला पाठविले तरी विद्याभ्यास केला नाही. वैदिक कर्मकांडदेखील त्याने

सोडून दिले. कोणी त्याचे सावत्र भाऊ पद्मोपवी त्याचा अपमान करीत. त्याला थड कपडे देखील अंगात घालायला मिळत नसत. सर्व लोक जणु काही त्याच्या सांवलीक देखील भीत व त्याला वेडा समजून दगड मारीत. परंतु त्याने सर्व अपमान निमृष्टपणे सहन केले.

पुढे त्याचे वडील चारले त्याच्या मावांनी त्याला नोकरीसारखे राबवले. गेणगाठा, गवत कापणे, गुरे चरायला घेऊन जाणे वगैरे सर्व कामे त्याला करावी लागत. तो सर्व कामे करी दिवस किंवा रात्र येना त्याला कधी फरक वाटला नाही. एकाच दिवशी त्याला जेवण्याला मिळते तर एक घ दिवशी तेहि नाही. पण त्याने कधी काणार्शी तक्रार केली नाही.

त्या देशाचा राजा वृषल याने काली-मातेला नरबळी देण्याचे ठरविले. त्याचे नोकर एका गरीब माणसाला पकडून घेऊन येऊन आले. पण तो पळून गेला. त्याच्या शोधार्थ ते हिंडत असता सैनिकांना भरत दिसला. वृषल राजाने त्यालाच वडी बायचे ठरवून कालीसमोर उभे केले. परंतु काळी

चांदोबा

अंगातुडे प्काळा बाहेर येऊ लागल्या आणि पंचारी पटापट भरून पडले. राजाचे शिपाई पळून गेले. भरत देखील पळून गेला.

त्यानंतर भरत देशीदेशी हिंडला. पिसू वंशाचा राजा रघुण तत्वज्ञानाच्या प्राप्तीसाठी बालखोत वसुंत कपिलमुनींच्या दर्शनास निघाला. कावेत मेणा उबवून मेणाच्या मोयांनी त्याला पाहिले आणि तो रिकामे

टेकडा कोणी तरी असावा असा विचार करून त्याला हांक मारली आणि संध्याच्या दांड्याला खांबा धावस सांगितले. भरत काहीच बोलला नाही त्याने मेण्याचा दांडा

इतर बजुराबरोबर खांबावर चेंचला आणि चाळे लागला. संवय नसल्यामुळे त्याला इतर मोयांबरोबर सपासप चालता येत नव्हते. त्याचे पांथ लुटलू लागले. मेणा सरकू लागला. राजाने मोयांना आंतुस ओरडून विचारले. भरताकडे घोट दाखवून ते म्हणाले. “बाच्यामुळेच मेणा डगमग बोट लागला आहे.”

राजाने त्याला थंडेत विचारले “कार चालकास नाही का रे ? म्हणून मेणा डगमगू खानला वाटते ? काय पण हत्तीचे काहीच बोलला नाही त्याने मेण्याचा दांडा तरुण धोडक्यांस घापा टाकू लागतात !”

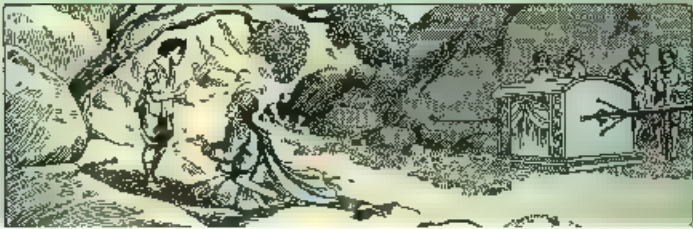
“मी दमली नाही. माझ्या अंगात शक्तीदेखील नाही. तुझा मेणा मी कोडे उचलला आहे. दुसराच कोणी उचलून घेऊन बोलला आहे.” भरत म्हणाला.

“वेडा पीर दिसतोस! अरे, तुझ्या खांद्यावर मेणा आहे आणि म्हणजेस तू उचलून नेत नाहीस?” राजाने स्मित करून विचारले.

“राजा तू बघ पाहतो आहेस तेच तुला समजले नाहीत. दिसते म्हणून तू असत्य भाषण करीत आहेस सत्य काय ते मी तुला सांगतो, ऐक! खांद्यावर मेणा आहे त्याच्या खाली हात, छाती, त्याच्याहि खाली पोटा, पाय हे अवयव आहेत आणि सर्वांच्या खाली जमीन आहे. हे सर्वच अनुक्रमे मार वाहून नेव आहेत. मग तू फक्त म्हणतोस की मी तुझा मेणा वाहून

नेत आहे? कारणान्तर शाक्याने जो भद्र होतो तो नक्कळ्याने जग मूळ सत्य कोण ते तेच ओळखू शकत नाही जाता पहा तू मेण्यात बसला आहेस. मेणा लाकडीचा आहे झाड काकूड देते. म्हणून तू सांडावर बसला आहेस अने म्हटल्यात ते असत्य ठरेल का? एषा ब्रह्म ते मानायला तयार नाही. या अज्ञानमुळेच तुला वाटते की तू मेण्यात बसला आहेस आणि तुला कोणी तरी उचलून नेत आहे.”

भरताचा तो तर्क ऐकून राजा मेण्यातून खाली उतरला आणि भरताचे पाय धरून म्हणाला “महात्मन! मी तत्त्वज्ञानाचा अभ्यास करण्यासाठीच निघाला आहे तू ज्ञान आपण येथेच दिलेस. मी कृतार्थ झाला.” भरताने त्याला उपदेश करून विशेष विला.

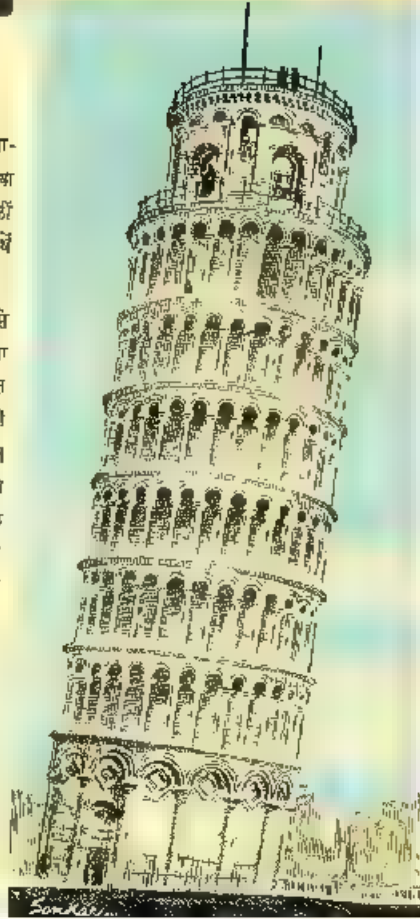

२७. पीसाचा स्तंभ

इटली देशात आर्ता नगराची बंदीच्या मुला-पामून प्रवाहाच्या उरक्या विशेष क्षेत्रात जतरावर पीसा नगर आहे. एका फाळी दबावही लोकांचे एक लोकसंजाक राज्य तेथे होते ठालपकलेसाठी ते प्रसिद्ध आहे.

एकदा नौका पुढे विजय प्राप्ति मिळाल्यामुळे सन् १०६७ मध्ये पीसाच्या नागरिकांनी एक कथेद्वल बांधायला सुरवात केली जेव व कुणवर्ण संगमरमरी दगडाची ती इमारत सन् १११८ मध्ये बांधून तयार झाली त्या इमारतीच्या शिजारीच जग प्रसिद्ध झुकलेला स्तंभ आहे यातील शिरपकला फार बाजुक व वाखाणण्यासारखी आहे पाह्या धनगराचा स्तंभ अशी देखील संज्ञा आहे कारण याचा निर्माणकर्ता गियोटो हा एक धनगर होता.

याची उंची १७० फुट आहे हा जमिन त एका बाजूला खचल्यामुळे त्याचा वरचा भाग एका बाजूला १२ फुट कललेला आहे. अलीकडे जो माहिती मिळाली आहे तीवरून हा स्तंभ डालणार फा काय अशी शंका देखील वाटू लागली आहे.

द्वितीय्या मुलानाची पदोत्तरोत्तर कार्ये
प्रांत म्हणजे बंगाल, हा एक अत्यंत
सुपीक देश होता. या शिवाय हा दिव्दि-
गामून दर, तेथील अमलदार दिव्दिच्या
मुलानांशी थोडसे बांधकीरपणानेच वागत
मुलतान मल्लिक भाव्या कावकीबीनंतर बंगाल
जवळ जवळ स्वतंत्रच झाला, त्यानंतर
म्यासुहीन दुपलक याने पुन्हा बंगाल प्रांत
अपल्या अमलाखाली आणून त्याचे तीन
भाग केले. या तीन भागाच्या राजधान्या
अनुक्रमे लखनौची, सातगाव व सैनागाव
झाल्या परंतु बंगाली कमी खाली नाई
सन १७७२ नंतर फर्ग्युसन सैनागावचा
जमक झाला. उत्तर बंगाल प्रांताने अजून
अजून अर्धशुद्ध स्वतंत्र झाला व त्याने
आपल्या राज्याची स्वतंत्रता घेऊन दख्खन
शाहवा येथे गेली.

सन १७७५ मध्ये इंग्लिश
शाह याने बंगालचा सर्व प्रदेश आपल्या
अमलाखाली आणला, त्याच्या कारकीर्दीत
व त्याचा मुलगा सिकंदर शाह याच्या
कारकीर्दीत बंगाल प्रांताने दिव्दिच्या मुल
तानाची दाल मिळली नाही, सिकंदर शाह
१७ वर्षे राज्य करून सन १७९८ मध्ये
मरण पावला. त्याचा मुलगा सय्यदुल अजम
दालाच्याकडे चीन देशाच्या चक्रवर्तीने आपला
दूत पाठविला व त्याने पुढच्या वर्षी आपला
दूत चीन देशांत पाठविला. १७ वर्षे राज्य
करून त्या मरण पावला त्याचा मुलगा हाज
शाह तयाच झाला राज्यसुत्रे राजा राणझ
नामक एका हिंदू ब्राह्मण जनाने त्याच्या
हाना हाती राणझाने आपला मुलगा जदु
बदु नाम गारीवर नावाचे तीन मुलगे
मानधर्म स्वीकारला व अजोडहीन शाह या

नाने राज्य करू लागला सन १७७९
मध्ये तो मरण पावल्यावर त्याचा मुलगा
दामसुहीन गारुवर बसला, त्याने १७७२
पर्यंत राज्य केले, तो एक अत्याचारी शासक
होता, म्हणून काही उदमावादी कट करून
त्याचा वध केला पुढे कटवाहवाची आरसात
दुही आली व त्यामुळे बंगालची गारी पुन्हा
इंग्लिश शाहच्या अजोडहीन हाती आली
नासिरुद्दीनने अहमद गारीवर बसला.

नासिरुद्दीनने १७ वर्षे राज्य केले.
त्याच्या मृत्यूनंतर त्याचा मुलगा सय्यदुहीन
याने १७७८ पर्यंत व त्याच्या नंतर त्याचा
मुलगा युसुफ शाह याने १७८१ पर्यंत
राज्य केले

युसुफ शाहचा मुलगा कर्तबगार नसल्या-
मुळे अजोडहीन गारी नासिरुद्दीनचा मुलगा
पयझाद याने बळकावली, परंतु हचशी
लोकांनी कट करून त्याचा खून केला,
त्याचा मुदारी बाबक शाह हा गारीवर
बसला, परंतु पथ शाहचा निधन पात्र नेकर
इंदिरा खान याने त्याला ठार केले त्याने
१७८९ पर्यंत राज्य केले व त्याच्यानंतर
पथ शाहचा मुलगा महमूद द्वितीय गारीवर
बसला याने जेमतेम एक वर्षेच राज्य केले

व सिद्दीक नामक एका हचशी सरदाराने
त्याचा वध करून बंगालची गारी बळकावली
तो एक अत्याचारी शासक होता, त्याने
तीन वर्षे राज्य केले राज्याच्या मुख्य
अधिकार्यांना बला केंद्र करून त्याचा बळीर
अजोडहीन हुसेन शाह गारीवर बसवले
अजोडहीन हुसेन अरब जातीचा होता,
त्याच्या वंशजांनी सुमारे एक स वर्षे राज्य
केले त्यांनी अनेकांनी पजेच्या हिताचा
काम केले, हुसेन शाहने शिलालेख काढून
जागाजागी राजाज्ञा जाहीर केली त्याची
जाणी आजपावेवी कोठे कोठे आढळतात.

बंगालच्या लोकप्रिय राज्यकर्त्यांपैकी तो एक होय. त्याने बंगाल राज्याची इष्ट गौरिसा प्रांतापर्यंत नेऊन भिडविली. जोनपुरच्या शासकाच्या हानातून मगधदेश जिंकून आपल्या राज्याला जोडला. आसाम मधील अहोम राज्यावर स्वारी केली व कुचबिहारचे कामतापूर नगर १२७८ मध्ये काबीज केले. सन् १५१८ मध्ये तो मरण पावला.

त्याचा मुलगा नसीब खान हा गुजरात शाह या नावाने गादीवर आला. त्याच्या कारकीर्दीत कला, शिक्षण व साहित्य यांना प्रोत्साहन मिळाले. त्याने बराचो भा मशीद व कादमरसील गावाची एक मोठी मशीद गौरजबळ बनविली. त्याने महाभारताचे बंगाली भाषांतर करविले. त्याच्या महा खंतील नोक्यांनीच १५३३ मध्ये त्याचा वध केला.

त्याच्यानंतर त्याचा मुलगा अझमतीन फिरोज शाह गादीवर बसला. फक्त तीन महिन्यांनी त्याचा मुलगा म्यासुदीन महंमद शाह याने त्याचा वध करून त्याची गादी बळकावली. महंमद शाह हा हुसेन शाह वशाचा शेवटचा नबाब न्याला शंगशाह मूर याने गादीवरून हुसकावून लावला.

जोनपुर: नैमलग याच्या काळातच जोनपुरचे राज्य स्वतंत्र झाले होते. तुलहान कोटीच्या कारकीर्दीत ते पुन्हा दिल्लीच्या छत्रछायेखाली आले. या काळवधीत जे जे शासक आले त्यान शर्की वंश मसिद आहे प्रकृण १५ वर्षे या वंशाचे राज्य होते त्यात इब्राहिम शाह शर्की हा सर्वात प्रसिद्ध हाता तो १५०२ मध्ये गादीवर बसला व ३४ वर्षे राज्य केले. तो विद्वान होता व त्याला साहित्याची मोठी होती.

महाराजा

द्वारकेला जावली यादव वंशाचा नाम शाहा, त्यावेळी हस्तिनापुरात युधिष्ठिर गादीवर बसून ३० वर्षे राज्य होती. द्वारकेला ज्या काही अशुभ गोष्टी घडल्या त्याच हस्तिनापुरात देखील घडू लागल्या. जाकाशानुसार जमिनीत व दिनपान हाऊ लागल सूर्य व चंद्र तीन रंगाचे दिसू लागले त्याच वेळी कृष्णाचा निरोप घेऊन दामक हस्तिनापुरा पोचला व त्याने द्वारकेला घडलेल्या दैवी कोपाने वर्णन पाडवाना सांगतले.

श्रीकृष्णसह सर्व यादवांचा संहार जकम न कया झाला या गोष्टीवर कोणाचा विश्वासच बसेना. युधिष्ठिराने आपल्या भाकट्या भावांचा, पुढे काय करावे या विचारा मला पडला.

अर्जुन द्वारकेला आपल्या सासुरावाडी वात आहे असे सांगून दासकच्या बरोबर रथात बसून निघाला.

द्वारकेला वैषम्यकळा आली होती. अर्जुनाला आलेला पाहून अंत पुरातीक क्षिपांना शोकवेग जावरला नाही व त्या आकाश कालून रडू लागल्या. सत्यसामा व रुक्मिणीने अर्जुनाला बसावला आमन दिले परंतु त्यांच्या तोंडावाटे एक शब्द देखील निघाला नाही. स्वतः अर्जुनाची नीच स्थिति होती. तरी अर्जुनाने दुःख आवकून सर्वाने सात्वन केले व कृष्णाच्या शौर्यसाहसाची स्तुति करून वसुदेवाकडे भेटला.

वसुदेवाने शोक जनावर शास्त्राशुद्धे व्यंवरूनच घाले होते. अर्जुनाने येऊन मधस्कार केल्यावर त्याने त्याला आर्जुन

केले व म्हणाला "सर्व रागक सपले सर्व
इच्छासमर्थ घडले व मी अजून जिवंत आहे.
मन्यकी व प्रभुवर दोषावर तुझे किती पेम
होते. स्वतःला कुण्याच अनुयायी म्हण
विनाश्याच्या अविचारानेच हे सर्व घडले
माझे वधाच्या रक्षणासाठी स्वतः कुण्याने
देखील काही अन्न कसा खातो कोणाला
दाव देण्याची तरी काय शक्ती आहे मुलांचा
शप होतो तो माता नगण्याची मला इच्छा
उरली नाही. मी अन्नत्याग केला आहे
कृष्ण मला सांगून मोठा तोंडा कोतू केला
व तुझ्यावर भर्त्सनाची जवाबदारी

याकाची तू त्याला घेऊन जा त्यानेच सर्व
द्वारकापुरी समुद्रात वृद्धन जाईल"

बसुदेवच्या इच्छेप्रमाणे अर्जुनाने मंत्री
व ब्राह्मण यांचा सत्ता घेतला शिष्यांनी
हस्तिनापुरी जाण्यास तयार रहावे असे
त्याने अन्तर्गतनील सर्वे शिष्यास कळवले
"सुचराज वत्त आला देखील मी बरोबर
नऊन जाणार आहे रत्नवाजिके सर्वे नीट
संभाळून बरोबर घ्यावे आज प्राप्त करावे
एका आठवळ्याने म्हणजे सानत्या शिष्यांनी
सर्व द्वारकापुरी समुद्रात बळणार जाहे.
म्हणून सर्वांनी सावध राहवे व यःपूर्वी जे
काही वस्तू शिष्यावरील असेल ते घेऊन
होमका सोडावी." अशी अर्जुनाने घोषणा
करविली.

अर्जुन रात्री नव्वेच राहिला दुसऱ्या
दिवशी बसुदेवला वंगभार्याप घेऊन देह
सोडला त्याच्या अवडल्या जागीच त्याचा
इष्टतस्मिन्कार कर्णाना आला त्याच्याबरोबर
देवकी, अर्जुन, शोणैय्य व महिरा सनी राह्या
वज्र आदि यादव राजकुमारांना तर्पण करून
श्राद्धकर्म शकले

नंतर यादवांचा सहार जगा जाला
होता, तेथे गेली सर्वांचा प्रेतें जागा अशी

विशुद्धी होती चिदळे रघुनने याचा
हा संहार केला होता अर्जुनने दयाविष
याचा देहन संस्कार करविला. म्हण व
बलरामाची प्रेतें हुडकून काढविली व त्याचा
देहन संस्कार पण शकला

नंतर सान दिवसांत अर्जुन हस्तिन पुर
निघाले रथ चालू शाले अर्ध, रथ हर्ती
रथ वेल, जी बाहेर मिलाया ती घेऊन
द्वारकापासी जिया व वृद्ध लहान मुलां
घेऊन निघली कर्जुन इकडे सर्वांना घेऊन
जात होता आणि निकडे द्वारकापुरी समुद्रात
चुई माली. ती दृश्य जगांसाठीच इत्य
श्रावक होतें

वन पूर्वत, बंदी बरीर पार करीत अर्जुन
पंचम प्रदेसात येऊन पंचमला, घाटन नोर
व हाकुली त्याच्यावर छाया मारला अर्जुन
पकटो व चोटा असून सर्व अन्नाथ शिष्या व
वृद्ध अर्जुन व पणून त्यांना जामिक जोर
वहला अर्जुनने त्याचा सावध फक्त म हो
किशायला सांगितले परंतु त्यांनी त्याच्या
कड दुर्लक्ष केले, अर्जुनाने गांडीव हाती
घेऊन त्याच्यावर बाण ठेकण्याचा तयार
केला पण त्याला एक ठेकीस शस्त्र आठ
जेत स्वतःच्या या स्थितीवर त्यालाच

आश्चर्य घाटले व म्हणजे रोग आला
स्थाने काही बोरचा घष केला परंतु
अर्जुनादेवता बोर यादव शिवांत धरून
घेऊन गेले

अशा तऱ्हेने परमानंत हाऊन अर्जुन
यातवान घेऊन हस्तिनापुरास आला द्वार
कडून बाहेरच्या कावाची उत्तरण्याचा अवस्था
वागण्यात आली कुलवमा, त्याच व नवक
व मुलगा निघना मानकदित येथ उत्तरण्यास
जागा हिरी वज्र यचा हा यामिपेक ईड
मध्य येथ परमध्वन यात नयेच बहुनक
सर्व यादवांना व दृश्यचे ठरले भगवतीच्या

मुळाक राज्ज देध्यांत आले कुण्याच्या पत्नीपैकी जांबुवती, हैमवती बगैरे सती झाल्या. सत्त्वमासा बगैरे तप करपासाठी हिमालय पर्वत ओलांडून कलाय नामक गावी गेल्या.

अर्जुन ह्याकडेहून आणलेल्या मादव-खिनांची उतरण्याची व्यवस्था झाल्यावर व्यासमुनींच्या आश्रमांत गेला. व्यासमुनींनी कुशल क्षेम विचारून त्याला बघायला सांगितले. अर्जुनाला दुःखी पाहून त्यांनी तुला कर्णवाचें कारण विचारलें.

अर्जुन म्हणाला—“महात्मन् ! कृष्ण बलराम स्वर्गवासी झाले. बादवांनी आपसात भांडण करून स्वयःच्या हातींच आपला संहार करून घेतला. कृष्णसखा स्वर्गलोकां गेल्यावर जातां मी जिवंत राहण्यांत काय कर्थ ! तो माझा सारथी म्हणून एक चालनीत व्यसतांचें हृदय आज देखील माझ्या डोळ्या-

मनोर उभे आहे. एवढेच नव्हे, मादव अंगांत हाती नव्हती ती शक्ति कृष्णमुळेन होती. तो मरल्यापासून मी एक निःश्राव चालतें बोलतें येनधन राहलां आहे. मादव डोक्यादेखत बोरानीं यादव खिनांना पळवून नेले व मी काही करू शकलो नाह ! आता मी जगून तरी काय करूं ?”

“अर्जुना ! कुणानें उपाय काढास ती अवतार घेतला हाता, तें अवतारकार्य संपताच तो स्वस्थानी निवृत्त गेला म्हणो असें देखील त्यांचें काम जाल्याच स्वस्थानी निवृत्त गेलां आहेत. तुला देखील उत्तम गति मिळेल, ती वेळ तवट आली आहे. तुला कळवी कर्णवाचें मुळांच कारण नाही.” व्यासमुनींनी काळ नदमीं कसा बदलत असता हे सांगून अर्जुनाला निरोप दिवो अर्जुन हस्तिनापुरा परत आला.

अभयानक दरी

[३५]

[जवळ व त्याच्या साथीदारांनी दानवी मांसिकाच्या अनुयायींनी वसण्याचा प्रयत्न केला. परंतु त्यांच्या लोकांत भूल फैलून ते एका कळ्यावर पोचले, त्यांना तेथून अभयानक दरी विसरी. एका वेळाच्या साहाय्याने व त्या कळ्यावरून आली उतरत असत रावटी तानिकाच्या अनुयायींनी त्यांना पाहिले व थंड कापून त्यांना दरीत पाडण्याची उदपट मुरू केली. पुढे वाचा]

रावटी मांसिकाचे अनुयायी वेल कापून ते जावली छुटका कां करणार नाही ! तोडूं लागलेले पाहून कळू व त्याचे कळू सनीच्या मनांतलीच मोठ अर्धु कांटी साधीद्वार अर्थातच थोडे धावरून गेले. पण या शब्दांत म्हणाला—“ज्या बळवसर त्यांनी धीर सोडला नाही. कारण प्रत्येकाकडे भाग्याच्या बळावर आपण अभयानक दरीच्या वाटत होतें कीं अतापर्यंत पाहून मोठसोटी सोडापर्यंत विविधपणे येतून पांढको आहो तवटें आली व त्यां सर्वांतून भविषानें तें येन वेळीं आपल्याशीं दगा फरीड असें आपले संरक्षण केले. मग या संकटांतून मला तरी वाटत नाही.”

तोडून हाकला. गोमग खाकी कोमळला व त्याच्याबरोबर तो वेळ आघि मखू व जयभक्त पण खाकी जाऊ लागले. पण सुदैवाने वरून तुटलेला वेळ त्या दगडाच्या अडकला. शिवाय तिघांच्या हातांतून वेळ तुटला नव्हता, म्हणून ते वेळाळा धरून बाहेर निघालेल्या दगडाच्याही लोंबकळू लागले.

खू व गोमगला रानटी मांत्रिकाच्या अनुयायांचा आवाज ऐकू येत होता-“ते गेले खाकी दरीच्या तळावर, दगडावर थांबले त्यांच्या किंवा उडाल्या असतील. आमच्या गंधर्भरेंड फ्ल्याचे पंख कापून नोखून नेणाऱ्यांनी हीच नत होईल.”

त्यांच्या आवसजाने ती सर्व दरी दुमदुमली झाडावर वसलेले गंधर्भरेंड पक्षी साठमाळ्याने ओरडू लागले. कोठे तरी निह मजून झाल्याचा धम पण आला मखू व त्याचे साथी न्या वेळाळा धरून लावकळत असता एक पक्षी झाली गिहर्भरेंड. ऐकून ते चकित झाले. हक्क्यान त्यांना कोणीतरी बोलात असल्याचा आवाज ऐकू आला. “कायर कमळा हा आवाज आणि ओरडा.” मृगराज जागा झाला वाटने. “माणवी एक आवाज ऐकू आला.” जग

भोली गुरू ! रानटी मांत्रिकांनी कोणाल तरी भयानक दरीत फेकून दिलेले दिसते आहे. त्याचाने ओरडा आहे. त्यांनी पळून गेले ते ब्रह्मपुराच्या राजाचे राजगुरू व त्याचे अनुयायी तर नाहीत ना ?”

“ते” त्यांना या दरीची राठ माहीत होऊन येथे पांचाशक जितका वेळ लागेल तेवढ्या वेळात मी राजकन्येची विवाह करून घेऊन येवली जेव्हा संप्रति पळवून घेऊन आईन तंतर ते इकडे घेतील व गंधर्भरेंड पक्षी, अजरगर व सांप आणि इतर रानटी श्वापदे यांना चांगले सांज सांपवेर, त्यांत शेर काय.”

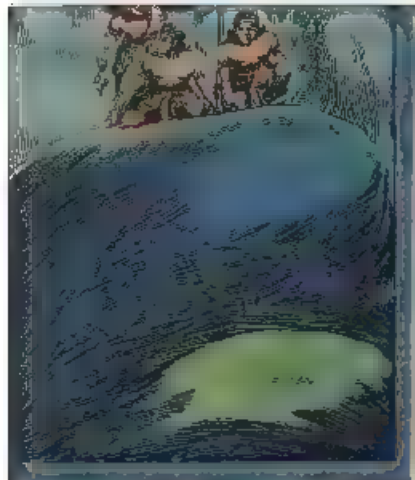
“अरे हो, पण राजकन्या ! शिष्या तुं, निचा गाठ पार बिसरूनच गेलास की रं थ वाचोला अजून तंरा दिवस बाकी आहेत, तांपर्यंत तिची भेट घेणे देखील मला अशक्य त्या हंस भागिनीची श्राप या माख्याकडे ने डली तर नसेल.” जगनाजी कोणाला तरी म्हणाला

कार्णीनरी मात्रिकांनी हमले. तो जग भोलीचा शुष्य किंवा सोबन असला काही त्याचा सदभेदोन्हाचा ऐक्य करून खू, वेळाने तो म्हणाला-“गुह्य ही हंस-राभेनी नव्हे, दहकवळी आहे. तिचा व्यासदेखील. तिघांना या विषयी बोलावे

बाप ब्रह्मपुराचा राजा व त्याचा गुरू तिचे तिथी रक्षण करायल येतील असे अजून देखील निळा वाटत आहे. म्हणून तुम्हाला ती कमी लेखित आहे. या भयानक तरीत आस्थापून ती घाबरून गेली आहे. हे पक्का त-हेने बरेच झाले.”

त्यंततर पुन्हा पराच वेळ कोणाचा आवाज ऐकू आला नाही सर्वत्र साममूस झाले दरीतून वर ऐकू आलेले संभाषण व त्याचा सदभेदोन्हाचा ऐक्य करून खू, जयभक्त व गोमग चकित झाले व बोले व्यासदेखील. तिघांना या विषयी बोलावे

बाहेर मगालां काही दंगड दिसले. वेळ भरून पसरून ते त्या उगडापगेत जाऊन पोचले व तेथे उभे राहून काळोखातच कांठ काही दिसते का पाहू लागले.

“ब्रह्मपुराहून येऊन बरेच दिवस झाले. या अनघात नेथे बराच फेरबदल झालेला दिसतो आहे. राजकन्या कल्पकवल्ली या दरीत जाली कशी ! हा जगभोजा कोण ? राजकन्येचे संरक्षण करता वहेल का आपल्याला ? काय वाटते तुला जयमल ! लखूने विचारलें

जयमल विचारात राहून येला होता. लखू काय म्हणाला, जण काही तें त्याला ऐकूच नालें नाही तो जगभोजी व त्याचा शिष्य याच्या संभाषणांतल्या गाथांचे घांभे दाखवून काय गुपित आहे ? पहात होता जगभोजी म्हणाला तो ‘सुय राजा कोण, हा ऐकूच विचार सुलभ करून याच्या जाक्यात पोळत होता. शेवटी त्या लखूला विचारला होता

“कायरे लखू तुला जागवतें का, ब्रह्मपुराहूनजो कन्या हांगराळ प्रदेशांत बसली नदीनें तुट्या अंगाने कालभैरवाचे आवहन केले होते. त्याचलां तू काही तरी

बडबडलास त्यांत अनेक गुपितें तूं सांगितलीस. नेम ही तुला त्यातली काही सांगितली होती.”

लखू जयमलकडे ने काठबक्यासारक्या भुदरेनें पदात म्हणाला—“फोफती गोष्ट ! मला नाही पुढा काढवत या भयकर दरीत अलाट घनराखी आहे, हा एकच एक गोष्ट मला वाटवते”

तापधन गोसांभे मौनपूर्ण त्यांचे बोलणे ऐकत होता. एकदम काहीतरी मजल बटलें असे दाखवीत लखूकडे बघून म्हणाला—“मला दूर एक दिवा दिसतो आहे. दूर दलाचे आरडणें पण ऐकू येत आहे.”

“मला नाही पुढा दिवा दिसला व आदर पण नाही ऐकू येत. मला तुमी आख्यामाखे वाटत आहे मला या दरीतलें मान वक्तें का वादी भक्ती मला मरणाची भीति नाही वाटत पण मरण येण्यापूर्वी एकदां बाबांची भेट झाली तर किती बरें होईल !” लखू असे म्हणत थोडीमागे टेंकून उभा राहिला

जयमल लखूला हलतून म्हणाला “जसा धीर सोडलाम तर कसे चालेल लखू ! इतक्या मळगंजा तोंड देऊन आपण

येथवर येऊन पोचलों. जगभोजी व त्याच्या शिष्याचे संभाषण ऐकून मला अज वाटत आहे का आपण जाता पत्तें डावट्टी मजल गाढावार्चा आहे तुझ्या भावांची वंगण काय मला तर ब्रह्मपूरचा राजा व राजराज भवांचीच भेट होणार असे वाटू लागलें आहे या दरीतली धनराणी आपल्यान मालकीनली आहे कारण ती आपल्याला मिळणेंच शक्य आहे. यात शक्यता जगा राहिली नाही”

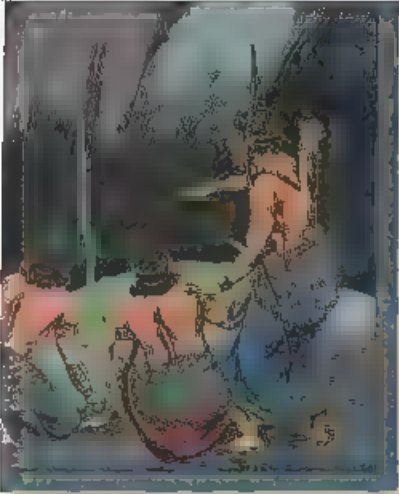
“इतक्या आत्मविश्वासान तूं बोलतो आहेस का जणुं काही सव तुला मिळालेच

असे वाटत होते. पण तोंडांतून व देखील निघत नव्हता. शेवटी धीर करून कापल्या आवाजाने जयमल म्हणाला ‘कायरे लखू एवढेस का तू तें सर्व ?”

ऐकलें ! आवळून आपल्या आधीच काणी तरी मांत्रिक वर्ष येऊन दाखल झालेली दिसता आहे आणि याच्या हाती ब्रह्मपुराची राजकन्या कैद झालेली आहे तो मांत्रिक आपण या दृग्दशाने येथवर आलों त्याच स्वरूपाने येथ आला आहे. लखू म्हणाला

तें ऐकून जयमल काहीच बोलला नाही. तो विचारात पडला त्यानां सांखी कडवतून

पण एवढा विश्वास तुझ्या मनात कासाच्या बळावर उत्पन्न झाला ?" लखूने विचारले. जयमलने लपेट उठा दिले नाही. लपनाने लखूलाच ऐकू जाईल इतक्या इच्छे आवाजात म्हणाला— "कालभैरव तुझ्या कर्मांत आला होता तेव्हा तू वल्लदडीला म्हणाला होतास की "विनय पर्वतापलीकडे एक मयेकर दरी आहे. त्या दरीत एक उंच जागी एक पिंपळाचे झाड आहे. त्याच्या साठी एक बाळूळ, एक बाळूके झाड, चांदगीरी रात्र, मृगराजाला ठार करून त्याचे हर्म काढून ते...." आम्बेकर

बोलता बोलता तू आंबेकरास कारण ब्रह्मपुराच्या राजपुरुषने मंत्रवळने तुझ म्हणजे कालभैरवाचेच तोंड वर फक्त राकले ठावी

'एवढे कळू की आपण भयंकर उरात येऊन पांशला आहा. इतर गोष्टी कल्पन स्वप्ना उरतात पडोव्याच अहे.' लखू या आवाजाने निरुत्साह व निराशा झळकत होनी

"कालभैरव तुझ्या अंगात आला असता तू जे काही बोललास ते मये मर हाणार आहे, पण ओल्या मेळापूनी भगमोजी म्हणाला होता ते तू ऐकलेच आहेस मृगराज जगा झाला आहे यचा अर्थ काय ? आपण हर्षोदयाच्या सुम रात्र दरीच्या तळाक जाऊन पोहोचू त्या सुम

राजाचा वध करून त्याचे कासदे काढून ते..." जयमल बोलतच होता की ते मे होते त्या दगडाखालीच वरीत सिंह गरजला शिवाजी साठी डोक्यात पाविले. त्यांना निष्ठाऱ्यासारखे काळ काळ मरगरीत जाले दिमले. "हाच तो सिंह, आम्बेकराचे हे डोळे विरत आहेत म्हणजे तो आपल्या कडेच पहात आहे." गोमांग म्हणाला.

"त्याने आपल्याला ओळखले आहे व आपण त्याला ओळखले आहे, बरेच ज्ञान

परंपराची आतां मेट आहे. हुडकत वसण्याची गरजच नाही. गोमांग ! तुझ्या जवळ विषात बुडवलेले बाण आहेत ना ?" जयमलने विचारले.

"आहेत, पण आतांच त्याची शिकार करावयाची आहे को ?" गोमांगने विचारले.

"शिकारीला ही वेळ चांगली नाही. असतां लखू निराब्धपणे बसला होता. य काळाखात आपण सिंहाला मारले तर दोघांचे दोळ्यां संपल्यावर तो जयमलला मनाचे त्याला उचलत येऊन जाईल. म्हणाला "जयमल ! मी झोपलो आहे की सिंहाला मारलेले त्याला कळतां काय नये. जगा हेंच माहीत नाही. दरीतून कसला सिंहाला आपला बांध लागला आहे, तो तरी आवाज ऐकू नेत आहे मला." "तुला

आपल्याला विषयें शक्य नाही. त्याने निष्ठाऱ्यासारखे काळ डोळे जपण दाखिले आहेत. म्हणून आपण त्याला विषयें शक्य नाही. कोण कोणाचा ठार करून कोणाचे कातडे काढून घेतो हे उघां सकाळीच पाहू" जयमल म्हणाला

गोमांग व जयमल यांचे दोळजे चालू

हत्ती ओरडत असलेले ऐकू येत आहेत का ?" जवळून विचारले.

"हत्तीचे ओरडणेच काय, बंटा वाजत असलेल्या देखील ऐकू येत आहेत. गोमांग, तुला नाहीं का धडांचा आवाज ऐकू येत !"

लव्हने विचारले
"काही तरी विचित्रच वाटत आहे सगळे मला धडांचा आवाजच नव्हे तर वाऱ्याबरोबर जोणाच्यातरी बोलण्याचा आवाज देखील ऐकू येत आहे." गोमांग म्हणाला

गोमांगचे बोलणे ऐकून जवळकच्या मनावे लगेतच विचार येऊ लागले. गोमांग म्हणाला तसे खरोखरीच तेथे सर्वत्र विकसन होते. त्या दरीतील प्रत्येक वस्तूवर मंत्राचा काही तरी प्रभाव असावा असे वाटले. जगमोजी, अक्षपूरची राजकन्या

कल्पकवलीला कसा घेऊन आला ! या दरीतून एक पाकळदेखील बाहेर राकळ्या शिवाय त्याला हे सर्व करता आले.

तिकडे लव्ह विचार करीत होता की माझ्या बाबांची आज मेट झाली असना तर गोमांग विचार करीत होता की या-या सरदाराची भेट झाली असेना तर राजकन्येला जगमोजीच्या हातांतून सोडवितां आले असते.

मग्नक दरीच्या एका वाऱ्याला हे तिचे आवापल्या विचारांत जस नव्हते वसले असना पलीकडे वैदांना श्रवणुराचा राजा व त्याचा मुरु सैन्य जमा करून आपल्या राहुटीन वमून पुढे काय करावयाचे हा विचार करीत होते सर्व सैन्य घेऊन दरीत उतरावे की निवडक वीर सैनिकांना घेऊन उतरावे [पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

घातकी लढीण

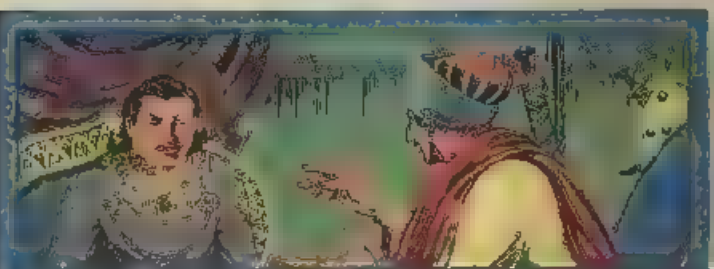
कोण देश चा राजा मानवमां याला प्रभोदक नावाचा मुलगा व माणवी नावाची मुलगी होती जालेनी जन्मल्या पाहूनच आपल्या आजोळां कुल वेदात जाती व तथ्य ती लहानाची माझी झाली. प्रभोद मने विचार्यास संपूर्ण करून देशाद नास निघाला, वाढत आपल्या बहिणीला अनुरूप वर मिळाल्याने त्याला राहून व वरन येतेवेळी बहिणीला बरोबर घेऊन यावचे ठरवून ना निघाला होता.

किन्हेक देश पहात तो कुल देशात गेऊन पाहिला, त्याने बहिणीजवळ पाहून आलेल्या राजकुमाराचे वर्णन केले पण तिला एक देखील पसं पडला नाही काही दिवस आताच राहून तो बहिणीबरोबर कायल देशात परत जाण्यास निघाला.

तो दगध राहत वरून स्वदेशा येत असता एका रातान चोराच्या एका टोळीने याच्यावर हाता केल. प्रभोदकने आठ गदा चोराना कापून वगडले त्याचे शोध पाहून चोरांची वायवगुडी उडून गेली. चोरांचा सरदार हात जोडून प्रभोदकाच्या समोर उभा राहिला.

"तुं हे जंगल सोडून बाहेर निवून गेल्यास तरच मी तुला माफ करीन." प्रभोदकने त्याला बजावून सांगितले.

"मी तुमच्या हुकमावाढेर नाही." चोरांचा सरदार म्हणाला नंतर हात जोडून पुढे म्हणाला "बाणखी एक विनंति आहे. बांधावी गरिबांच्या घरची झुणकांमाकर येऊन खावी." माणिकीने नकार दिला नाही व आढेवेढे पण घेतले नाहीत म्हणून

"दादा! सत्रिय वीर असल्या सत्रि-
भाची भान त्यांच्या कळूनच बाजार घेत
अभता." मालिनीने नावाला पोत्साहन दिले
प्रमोदकन एक क्षणभर विचार केला व
म्हणाल्य "टीक काहे मी मात्तळदुड
होवून दाखवण्याचा प्रयत्न करून पाहिलो."
असे सांगून त्याने ज्ञान पुढे केले चांगले
ते साखळदंडात बावून राकले प्रमोदकन
लाय प्रयत्न करून पाहिले पण सर्व फुकट
मालिनीच्या तोडावर मय किंवा दुःख
झटकण्यापेजी पथम म्गित पाहून व
त्यानंतर तिला स्वदखदा हसतांना पाहून

प्रमोदक वकिल व झाला. नी पुढे म्हणाली
"मी पैज हरले म्हणून मला कथून
केल्यापमाणे चांगल्या सुस्वदाबाबवर रस
करावे लागणार."

"तुला या चांगले फसविले की तु
मला फसविलेस." प्रमोदकन अत्यंत
वहिणीय विचारले

"आता ज्ञान लपवून ठवण्याची तरी
काय गरज. तर मला एक हा चोर झाला
जहानवणापामुनच मित्र आहे दावांचे पर
स्पर पर किन्येक दिवसांपासूनच प्रेम आहे.
मी थाला चोरी करणाऱ्याचा धंदा सोडून
जायला सांगितले होते. पण तो म्हणाला
होता "तुझ्या बापांचे राज्य मिळाले तर
सोडीन" त्याला राज्य मिळण्याचा मार्गावर
तुला कसो होता तो दूर करण्यासाठी
त्याने आपल्यावर झुल्ला केला पण तो हाव
फसला. तुला ठार करण्याचा दुसरा उपाय
म्हणून लाऊ टक्की पलीकडच्या तलावाचे
पाणी बाणायला आम्ही पाठविले होते.
पण ना बंन दखील फसला व नू जिवन
भरत आलास. म्हणून आम्ही हा शेवटचा
उपाय केला या काळकोठडीत पडून रहा
सूक आणि तहाच बाकी असेल कार्य

जगनाल ' आपल्या बाबांची विधासबात
कळत सिद्धेवणाने मालिनी हे सर्व
मह्याली

नंतर मालिनी व तिचा तो भियकर चोर
दावांचे प्रमोदकाचा काळकोठडीत दफलले
आणि वाहेरून दाराचा कुवळ लावून घेतले.

प्रमोदकला बाघाने दिलेल्या काडीची

गष्ट आठवली. त्याने ती काडी काढून
दुकल्या बरोबर दारे बंधाबड तुडून पडली.
व ध, बिकळ्या बाघ व जखल आत आले
जखलाने बागवळदुड सोडून प्रमोदकला मुक्त
केले. बाघाने त्या बाघांत जे लोक उरले

होते त्या सर्वांना ठार केले. मालिनी व
तिचा भियकर चोर फार दूर गेले नव्हते.
काहीं गडबड ऐकून परत फिरले. त्यांना
देखील बाघा अस्वलानी ठार केले. अस्व-
लाच्या जागी एक सुंदर स्त्री प्रमोदकाचा
विसली. "कोण तू?" प्रमोदकने चकित
होऊन प्रश्न केला.

"माझे नांव माधवी. इतर सर्व माझे
आईवडील सांगतील." असे सांगून तिने
बाघाकडे व बिकळ्या बाघाकडे पाहिले.
दोघे जखल येऊन माधवीला बिलगत उभे
राहाले. तिने दोघांच्या गळ्यांत पट्ट मिटी

सारून म्हटलें—“वा दोघांची चापळ्या तलवारीनं ठार करा” तें एकून प्रमोदकला माधवी माळिनीकून देखील जास्त संवेंक वाटली. माधवी, त्याच्या मनांतली शंका वोलखून म्हणाली—“माझ्यासारकाच बांना पण शाप आहे. तुम्ही तलवारीनं ह्यांना ठार केलेंत सर दोघे वापयुक्त होतील.”

तें एकून प्रमोदकनं दोघां वाघांना ठार केलें. त्याका एक राजा व राणी उभे कमलेले दिसले. राजा म्हणाला

“बाळ मी शूरसेन देशाचा राजा आहे. मी आपल्या राणीघरावर चापळ्या दोन धडें वधाच्या सुखीला घेऊन ह्या लाल टेकडीवर गेलों होतों. तेथें एक ऋषी तपश्चर्याकरीत बसले होते. मी बघून म्हटलें हें कोण बुबा आम्ही जनांक बसले आहे. मुनाचा रात झाला व त्यानं माझ्याला शाप देऊन

राजत जनावर पळून टाकलें मी पण पडून मी ही साजतरी नेम्यां मुन म्हणाले. “आम्हांका एहनजा भिणार नाही त्योच्याच हातून बांधाला शापमुक्ति पळेल तेंतर तर आपल्या मुलीचें मन कोणावर बसतें तर ती दुखील जापयुक्त होईल. तिचें पेंत तुझ्यावर आहे म्हणून ती मुक्त झाली” तूं आम्हांका पाहून म्याला नाहोस म्हणूनच तुझ्या हातून बांधाला मुक्ति मिळाली.”

शूरसेन देशाचा राजा आपल्या राणीसह राजकन्या व तिला पियकर प्रमादक याला घेऊन आपल्या राखीन परत गेला. राजा परत आलेला पाहून प्रजेला फार आनंद झाला. प्रमोदक व माधवीचा विवाह वंश मारामं झाला. प्रमोदक केशव व शूरसेन राजाही देशाचा राजा झाले.

मोंराभाच्या वळणीकडे या गावी गृहस्था नामक एक श्रीमंत व्यापारी रहान असे. त्याचा व्यापार गंदेशर्चाच असे. म्हणून त्याच्या कडे पनेक मोठ्याटीं जहाजे व तो त्याच रत्नवती नांवाची एक मुलगी व ती गंधर्वाची गरीचीचा एक तरुण त्या परी वल्लभत यांच्याशी तिचे लग्न झालें. परंतु याच लग्नाच्या परिण्याचें तदर्थी मागवलेल्या राजादला वाणि निळ माडून निघत आला. त्या राजा रत्नवती पत्नी सारखा तु खंय रत्नवती नावाय फड लावला जाईवापाचा बरत देणाला तिया आला हें नसे. एक एक पुढे योगिणी निळा भटली ती देखिल पतीचें फुल वेळन बाल्ले. तेनी, राजा पणून रत्नवती गड लावला त्या जागीनं जवळ घेऊन प्रेमानें तिच्या पाठी

वर हात फिरवून विचारलें “बाळ, काय झालें तुला दोळ्यांतून टिपें गाळायला?”

रत्नवती आपली करुण कथा सांगून म्हणाली—“पतीनें साडून दिव्यावर लीची काय स्थिति होते, हें मी सांगायला हवें का? स्वतःच्या आईनें देखील सखा जवळ कारण्याचें नाकारलें तर मला जीव देण्या-क्षेरीन दुसरा उपाय नाही.”

योगिणीचे डोळेदेखील ओले झाले, तिनें रत्नवतीला पोटाशीं घरून म्हटलें—

“मिळ वळोस बाळे! तुला जगानें सोडले तरी मी तुझ्या पाठीशीं आहे. परंतु असला वेडेपणा करूं नकोस. तुला जगाचा वीट आला असेल तर बल, माझ्याघरावर तपश्चर्या करे लाग, मी तुझ्या पतीचें मन वल्ल विण्याचा यत्न करून पाहतों.”

'याहून ज्ञान मला काही नव्या पतीने माझा स्वीकार केला तर मी जन्मजन्मी तुझे उपकार माहीत आमुच्या घरा शेजारीच निविडून नांवाचा एक यापारी राहाते तो कुलीन वाहे रावा त्याचा वाढर ज्ञान त्याची मुलगी कनकवती दिसायला आर्दी माझ्याच सारखी आहे ती माझी भैत्रीण आहे मी तिच्या बरोबर तिच्या घराच्या गल्लीवर फिरत राहीन. तू येऊन निहा निची आई बोलावते आहे असे सांगून बोलावून घेऊन जा मी एक टीच वर गल्लीवर राहीन तू काही तरी

युक्त करून घ्यावी असे एक दिवस घेऊन ये ती चेहेरे वेळता वेळता खाली राकून देई. मी कनकवती आहे कसे त्याला तो नव्ह आणून बायला सान स्वमत मी पाहून घेईत.' रत्नवतीनेच ही युक्ति सुचविली

बुद्ध योगिणीने आपली कामगिरी ठीक अजावली निविडताच्या गल्लीवरून चेहेरे खाली घडला बलभद्र यागोणीच्या सांगण्या वरून तो कनकवतीचा चेहेरे आहे कसे समजून तिच्याकडे पचता कथ्यासाठी गल्लीवर गेला त्याने रत्नवतीला कनकवती

समजून चेहेरे बदल रत्नवतीने स्मित वरून त्याच्याकडे पाहिले बलभद्र तिच्या भीक्षुविरुद्ध मूढ झाला ती त्याचीच बायको आहे हे दखील ओळखू शकला नाही बांध परम्परावरच्या प्रेमान परम्पराकडे इतकी आकृष्ट झाली की एखादिवशी बांध परदेशा पळून गेली.

गुहगुमाळा रत्नवती नाईशी आल्याने कळले तिच्या घोषार्थ तो नोकराभाकराना पाठवणार इतक्यात योगिणीने त्याला घेऊन नागितले की रत्नवती आपल्या पतीबरोबरच परदेशी गेली आहे अश्वार्थ कारण नाहा

त्याने रत्नवतीला साहजून दिले होते, पुन्हा निहा बरो घालावा आणले तर लोक हसनीट म्हणून लाकडाजेश्च ता तिच्या घेऊन परदेशी गेला आहे अनुरूप घेऊन त्याची भेट होईल ती पुरुन गुहगुमाच्या मनाचे भनापान झाले.

रत्नवतीने दौटत एक जाली कामाळा टेंवून घेतली तिचे शेवक नामक एका गावा येऊन पांचले. तेथे बलभद्राने व्यापार सुरू केला. त्याचा धंदा नेथे स्वरूप नाळ्या आणि एका श्रीमंत व्यापाऱ्यात त्याची गणना होऊ लागली

एकदा रत्नवती व तिच्या दासीचे काही कारणवस्त भांडण झाले आणि ते विकोपाला गेले शेवटी भ्रंश करण घेतवाळाकडे गेले, दासीने रागाच्या भरात एक सुवित म्हणून रत्नवतीच्या विरुद्ध काही कोतवाळा सांगितले म्हणाली-
“हा बलभद्र व्यापारी बळधीनगरचा निषिद्ध नांवाच्या व्यापाऱ्याची मुलगी रत्नवती हीला फुसलावून पळवून घेतला आहे”

कोतवालांनी दिवाळी केली, बलभद्राची अन्वेषणवादी आणि नीति राखण त्याच्याकडून पैसे उकलून घेतील गावात या चार प्रमुखांना बोलवून राखीने अ काही सांगितले होते ते सांगून तो त्यांना म्हणाले मात तुम्हाला सांगितले आहे आपल्याकडे पवित्रित या शरीर म्हणून साजरा

मेळता येतो दुकानात काही वेळात आता यांच्या काय म्हणायचे ?

बलभद्राला पण ते कळले व तो वाचकन गेला पण रत्नवती म्हाला म्हणाली.
“काही मियाच कारण नाही तुम्हाला जाऊन सांग की मी कनकवती नमून मुहम्मदची मुलगी रत्नवती आहे आपल्याकडे आलेले आहे”

बलभद्र ने बलभद्रांना सांगितले होते त्यांना जाऊन कोतवाळा सांगितले, कोतवालांनी बलभद्रांना बळधीनगरात येवकरी करविले व बलभद्रांना जे सांगितले ते गार झाले मुहम्मद स्वतः आपल्या मुलीला मर्यादा आला तंदा बलभद्राला देखील खरे माहित कळले मुलगी व आपण मुलगीं रत्नवती म्हणत आहे हे मुहम्मद मुहम्मदला आनंद झाले तो त्यांना येऊन बलभद्रांना नेवून गेले

अन्याया

कृष्णोच्या काठा एक गावां व्यक्तीत नाथ वा गक व्यापारी रहात असे. त्याने पिलाची गिरणी ठेवली होती, गांवकरी वाजवला सगळे गावचे लोक त्याच्याकडे आपला डोळी घेऊन येत व्यक्तीत एक हुमासदार गिरणीवाला म्हणून गावभर त्याचा कर्माची माना तो घाण्यातला दशाश दळ गावळ घेत असे परंतु तेव्हाच काय लागत होती त्याला आनंद झाले.

व्यक्तीत हे गिरणीवाला गावना एक कामने गावकरी एकदा दान दान तीन तीन घेता दान घेतलीत असे एकदा दलास आणून टाकण्यावर व्यक्तीत विचार केला की दलास त्याच्या दशाशहून बी धाड पन्थ तंदा काहीत घेतले, तर बी किर्त गहं काहीत घेतले आहेत हे त्याला काय

कळणार? इतर गिरणीवाले पहा छान लाडाला ठेवून कसे वेग लावले आहेत ते मीच एकदा आपल्या घाण्याकडून त्या मिश्रणाची काय गरज आहे ?

व्यक्तीत त्या दिवसा दशाशहून घेते जाऊन गहं पळणीबळीत काहीत ठेवते परंतु त्याचे मत त्याला खाऊ लागले कारण त्याने आनंदीत कधी त्याच्याचा गावात केला तंदा दशाशहून जाऊन घेतले गहं दळून त्या दंतकथाच्या पिठात टाकावेत असे एकदा त्याच्या मनात आले

तिनक्यात त्याला आणखी एक गोष्ट सुचली. एका विषया बाईने अर्धे पोते गहं दळायला आणून टाकले, व्यक्तीत मनात विचार केला, ही एक गरीब बाई आहे हिच्याकडून बी दळणावळ

दशाशास्त्रन कमी बेईन. गरीबांवर त्या केव्हास पुण्य लाभ होईल. जे पाप जास्त दळणावळ घेऊन केले आहे त्याचे ह्या तऱ्हेने प्रायश्चित्त होईल. बापा-पुण्याचा जमाखर्च बरोबर होईल व मरणा लावून वेण्यासारखे काही राहणार नाही. त्याप्रमाणे त्याने केले.

परंतु इतके करूनदेखील त्याचा अंतरात्मा त्याला दोष देत होता.

काही दिवसांनी त्या श्रीमंत शेतकऱ्याने पुन्हा दळण आणून टाकले. या खेपेस सहा पोती त्याने आणून टाकली. व्यंकटेशने

दशाशास्त्रन थोडी जास्तच दळणावळ घेतली असेच कित्येक वेळां त्याने केले. परंतु गरिबांकडून कमी दळणावळ वेण्याची गोष्ट मात्र तो विस्मृत गेला.

अशा तऱ्हेन चोरीची दळणावळ घेऊन त्याने चार पैस जमाविले परंतु त्याचा अंतःसाम्राज्य आंतल्या आंत तळमळून होता तो नेहमी देवाच्या दशनामाठी देवळात जाई. देवळात त्याला निव्वळ डोक्यासोबत वेणारा नीतिवाक्य व मूर्खता दिसल्या. पण एका मृदुवीवर त्याची दृष्टि अडून राहिली. “चोरी कधी कसं नये

पूर्वी दळण आणून व निगडी सुरू करून तो आपल्या मित्रमंडळीस नोकळी पणाने राण्या मारीत असा रीकवा काहीतरी गोरीन बसत असे कोणी चारी केलेली एकून न्याळा आश्चर्य वाटत असे व तो म्हणे “बाबा तो परमेश्वर वर बसून सर्व पहात असत. परंतु अतः निषेडक पणे ते वाक्य त्याच्या गिराणून येत नासे झाले.

तो कधी काधी बाजारपेठेत जाई शेतकऱ्याकडून एक तुरंग होता वणवणाने अपराध सहा पोती त्याने आणून टाकली. व्यंकटेशने करून लोक तुरंगात जाऊन हे त्याला

पाहीत होते ना मजारा म्हणून असे, खऱ्या डोक्याने तुरंगाची ही रीक भिन्न पाहून देखील लोक गुन्हा करावला वज्रतात तरी कोसे.

हाच प्रसन्न त्याच्या मनांत बारीबार स्मरण त्या गुन्हाबद्दलपण येऊ लागला. जेव्हा त्याने आपली चूक त्या शेतकऱ्या समोर जाऊन नवत व कबूल करावयाची ठरविले पण मताला धीर द्याईना चोरी करून जम केलेचे पैस आपल्याला पचणार नाहीत असे त्याला वाटू लागले. पण अपराध करायला देखील हिंमत दवी

ना. नी त्याच्या बळ मज्जनी पण विचार करून त्याने एक तोंड काढली.

त्याने त्या शेतकऱ्याकडून दळणावळ जास्त घ्यावची सोडून दिली. प्रसन्न त्याने मुळीच दळणावळ न वेण्याची ठरविले होते. पण पीठ जास्त जालेले रूपावचे, नाही व तो वेऊन नवी विचारीला, म्हणून त्याने आतापर्यंत चोरी करून जी दळणावळ वसूल केली होती ती थोडी थोडी करून फेडण्याची ठरविले व तसे करू लागला. दशाशास्त्रेला थोडी कमी दळणावळ तो घेऊ लागला. अशा तऱ्हेने हळू हळू सर्व

मात्र खाली ति या वजरातून सकली तरा
तन नवऱ्याला त्या प्रमाण विचारत देखील
'अग पण ती पक प्रमाण नवऱ्या
आहे' तुझीच काही तरी तुक नसेल'
शेतकरी म्हणाला

"बरे तर मी म्हण ते का आणखी
काही दिवस मी नव्हण व पंडित वचना
करून पाहिले व शेतकरी पण " बायको
म्हणाली शेतकरी येईल काय नव्ह

या विषयाने दया याससार गड वजन
करून पाठवले व पीठ दळून आल्यावर ते
देखील वजन करून पाहिले व मंगस
पीठ वास्त भरले विचारीला आश्चर्य वाटले
नवरा शब्दा करून म्हणाला "बाकी
खात्री? उकट त्या विचार कायच पीठ
सुडकाऊ जात नसा झाले असेल "

बायको निवृत्त झाली परंतु तिचे
मन मानून नव्हते, पुन्हा येईल तेव्हा
वजन करून पाहिले असे तिने मनशा
उरविले

पुढे काही दिवसांनी पीठ बराचर शेत
मागले, लुकशेट कुडी फिटून म्हणून खूप
राई होणे ती दळण मानून पटवी व हाता, पण शेतकरी व त्याची बायको
परत आल्यावर मंगस टिपून ठवी फिटले अगबर येऊ लागले पाहून सविन झाले

चांदोबा

यस हे रड लाडन काय दिवस
करी झाले वळ बराचर आले तेव्हा वाटले
व शेत पुन्हा बराचर येऊ लागले आहे
तरी काय मानण

नवराबळ चमत्ता असत शेतकऱ्याला
एक पीठ सुचली कडाचत अकथकड या
वजनाने किती मंगस तर काही फक्त
नसेल व कड जेन त्याला माहीन नसेल
आणि त्याचे देखील तुकमान होत असत

"बराचर जातो आले ना तुमच्या
लक्षात त्याची वृत्त त्याच्या पदगान वास्त
या आणि म्हणजे अरे, असा हलकजोपणा

करून स्वतःचे नांव व उलटून वसताना
वायक म्हणाली

दुसऱ्या दिवशी उज्जाडनांच शेतकरी
शिरीषावळ गेला त्याला पाहून लुकशेटच्या
वेहारा गोरामोरा आला, नमस्कार दंडवत
देखील करावला विसरला,

शेतकऱ्याचे सरळ शब्दात विचारले—
"मी कां खातो आहे कळले का तुला?"
लुकशेट काहीच बोलला नाही.

शेतकरी म्हणाला "अरे म्हणजे तू
पीठ दळून पाठवतोस ते काय डाळे बिटून
पाठवतोस? वजनविज्ञान करून पाठवतोस की

अथो वा हृत्स्वने वालावयचे असने नाटकी लभ कल्याचा दोष नाही का लागणार ?

सुनंदिनीच्या हृत्प्रेमामे नरमेत श्रीच तिचे शास्त्राक्त विधने तय झाले पण ग्रहण समकार हाताय थोड्यावेच शरसेन घाडा झाला. लज्जमंडपात लज्जल तळून गेली. ल्हाळा आलेली मदली ते अवदित झडलेले पाहून आश्चर्य करीत मिथून गेली

सुनंदिनी अश्रुरात अल्लेला आपल्या पतीला म्हणाली—“आता आपण फार वेळ येथे थांबणे बरोबर नाही. मी आपल्या-

चांदोवा

वरावर आपल्या गादी बाबला तवार आहे. मलावे” होवे निवाळी

ने केतकी कनाजवकुन जात असता ती अप्सरा आडवी आली तिने सुनंदिनीला तेंपारले “कोण माड तु ? आणि इ मंड कोण तुझ्याबरोबर ?”

सुनंदिनी म्हणाली “हा घोडा नमून अधत्पामेळाले माझे पति आलेन कोणी तरी वनदेवी आहे तिने यांच्यावर राग आल्यामुळे त्यांना शाप दिला होता म्हणून त्यांना हे रूप मिळाले.”

“मीच ती वनदेवी मी याच्या वर वर मुघ होऊन यांच्याशी लग्न करण्याचे ठरविले लग्न झाल्यावर देवपण मिळेल असे देखील मागितले पण त्याचे मन तुझ्यावर घसले होते व म्हणून त्याने माझ्या प्रेमाचा निष्कार केला आणि आता त्याचे फल जसं भोगीत आहे.” वनदेवी म्हणाली.

सुनंदिनीने वनदेवीचे पाय धरत विनंति केली—“माझ्या पतीचे सर्व अपराध विसरून त्यांना पुन्हा मनुष्यरूप दे नी तुझ्या मस्ताने कशी मरग पट्टे रंगार नाही तुम्ही दोघी म्हणून आयुष्यभर तुम्ही सेवा करीत.”

‘ते मला कळू नाही. तुझ्या सुलेंच नर मी तुझ्या पतीला तो आप दिवा होता.” वनदेवी म्हणाली.

‘तुने अनेक नर मला अश्रुप दे व यांना मनुष्य रूप दे त्याचे प्रेम तुला मला तर त्यांच्याबद्दल मी तुझ्यावर मरणावधान नाही. खळ तुझे आभारच शरीरन”

वनदेवीने क्षणभर विचार केला मंतर शरसेनाला मनुष्य रूप देऊन ती अंतर्धान पावली शरसेन आपल्या पतीसह आपल्या घरा आला व पुढे त्यांचा संसार सुखाने झाले

वेताळने येथवर मोठ सागून राजाला वचवले “मला हं कळत नाही की त्या अप्सराने एकदा आपला निश्चय का बदलला ? सुनंदिनीला घाडी व शरसेनाला मनुष्य वरून

तिने आपल्या मनासारखे का करून घेतले नाही ? म्हणजे शरसेनावर तिचे खरे प्रेम नव्हते म्हणावयाचे की सुनंदिनीवर त्या वाटली म्हणून ? या प्रश्नाचा उत्तर नाहीत असून ती देखील नाडास नर परण,म तुला माहीतच आहे तुझ्या बायलांनी शर उक्ता होऊन तुझ्याच पायावर लोंळू लागतील.

विक्रमार्क म्हणाला—“वनदेवीचे शरसेनावर प्रेम नव्हते असे नाही. पण सुनंदिनीचे पतीवरचे प्रेम पाहून व त्याच्या साठी आपले सर्वभूषण त्याच्याचो द्विती नयानी पडून तिला मावार प्य की लागली त्याच फण्यान ती देखील तशी नाही इ तिला दर्शो यत्त होतं एवढच”

असा प्रकार राजाचे मौन भंग होताच घेतले प्रतापगेवर अद्भुत झाला व झाडात जाऊन लोचकळे लावला “कल्पित

परीपकारार्थं सितं अशीम्

चिन्मय प्रदेशांत एक शेवकरी रहात असे.

त्याच्या भागीवशी नांवाची एक सुलगी होती. छद्मरूपणापासून वकण्या व मेंदरे चराचला वेळून जाण्याचे काम तिला तिच्या बापायने देऊन देवले होते. सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत ती डोंगराळ प्रदेशांतच जावण्या सेंदराच्या मागे हिंडे व काळोख पडल्यावर घरी परत येई.

एकदां भागूला एक विचित्र रोंपटें दिसलें. त्या जागीं तें तसेंच गहालें तर वकण्या येऊन तें खाऊन टाकली व भीतीनें तिनें तें एका कच जागीं जाऊन लावलें. ती दररोज त्या रोंपट्याला पाणी घाली. हळूहळू त्याचें एक मोठे झाड झाले व त्याच्या सावलींत गुटें, मेंदरे व वकण्या येऊन बसूं लागली. हळू हळू उन्हाळ्यांत ती एक

निवाऱ्याची जागा म्हणून जवळपासच्या गावात पसिद्ध झाली

भागूने ज्या ठिकाणां तें झाड लावले होतें त्या झाडापासून थोड्याच अंतरावर एक मोठा मलाव होता. आम्या नुये लोक त्याच मलावाचें पाणी पीत उन्हाळ्यांत मलावाचें पाणी फेजी झाले तरी अगदी अटून जात नये. कधी अटून गेलें तर लोक मलावांत खळगे म्हणून पाणी जमा करीत व आपल्या घागरी मळत नेत. ती मलाव म्हणजे वहा पाच खळ्यांना एक जमनावर होता.

एके वर्षी पाऊसच पडला नाही व मलावातलें पाणी पार चटून गेलें. उर्वर मलाक हवाळदल झाले. उन्हाळ्यात तर हुकाळच पडला. पाऊसाच्या सगावी लोक गांव सोडून जाऊ लागले.

पण भागू याना माटी व लेकुरवाळी झाली हाची निरा गाव सोडून पाणें शक्य नव्हतें ती नियमितपणें त्या झाडान्त एक नाण्याभर पाणी घालीत असे. शेवटार्यंत ती ता नियम पाटीत आली. एकदां तीच स्वतः दप्त भागून मलावापर्यंत गेली खळगा म्हणून पाहिला पण फुकट उन्हाळ्यामुळे अंगाची लादी होत हाती कां कांरदा पटला होता. झाड त्याला म्हणून क्षणभर दम त्याला म्हणून ती गेली निरा मोवळ आली व त्या झाड खात्रीच बरी चेऊन पडली. गुळीवर आली तेव्हां तिच्या झाडाच्या वृक्षानून काणीतरी बोलत असल्याचें भास झालें.

“भागू, तू इतके विदम निरय नियमितपणें मला पाणी घालतस व आणि जाज तुलाच जीव पाण्यावाचून कासावीस झालेला मला कसा पडावला.” हे पहा माहीं एक मूळ एक दगड खाली गेलें व्हाहे, तो दगड वाजला. सारसाम तर तुला खाळो पाणी दिसेल. तू पाटभर पाणी पिऊन घे आणि पुन्हां दगड सारखा करून ठेव. कोणाका लो मोष्ट काळता याना नवे नाहीतर ती भाग्य तुझ्या पणावर वनल.

भागूला तें सर्व ऐकून आश्चर्यच वाटलें. तिला तें सर्व सरेच वाटेना, आपल्याला अम तर झाला नसेल असें देखील तिला वाटलें. परंतु पाहूं या कर जसा विचार करून तिनें झाडाची मुळे पाहिली आणि खरोखरच एक मूळ एका दगडाखाळीं गेलें होतें. तिनें दगड बाजूला सारल्यावरुंवर तिला तफिकासारखें खच्छ पाणी दिसलें. ती एक झरा होता. तिनें मागचा पुढचा काही एक विचार केला नाहीं व भाटागटा पोटाभर पाणी पिऊन घेतलें. अंतराच्या दृप्त झाला. तिनें भक्तिभावनेनें त्या झाडाला

नवम्कार केला आणि घरी जायला म्हणून निघाली. हतकथांत नेहं एक म्हातारा आला. तहानेच न्याचा जीवदेखीक कासाचीस झाळ्य होता. तो देखीक माथूसारखा भोवळ येऊन झाडाखाली पडला. भागून त्या दगडा खालचें पाणी आणून त्याला प्यायला दिलें. झाडानें मागूला आठवण करून दिली. "जर तूं या पाण्याचें गुपित कोणाला फळें दिलें तर तुझाच जीव जईल पण भागूनें तिकडे दळेंड केलें त्या म्हातार्याचा अंतरात्मा तृप्त झाला त्यानें मागूला 'ब्रानायुषी भव' असा आशीर्वाद दिलें, तेव्हा मागू म्हणली "दादा मला नाही, या झाडाला आशीर्वाद द्या' त्यानंतर तिनें त्या दगडाम्बालचे पाणी दाखवून गावसरच्या लोकांचा जीव वाचविल्य, गावसरच्या लोकांना ते गुपित सांगून देखील तिच्या जिवाला काहीं एक अपाय

न झालेला म्हणून तिला व डच, चोखदार, ती म्हणाली "हे उपकारकर्त्या वृम, मी सुझ्या इच्छेविरुद्ध आपल्या गावच्या लोकांच्या हितासाठी हे कलं स्वतःचा जीव देऊन हतकथा जणांचा जीव वाचविल्याचें भाग्य मिळेल एवढाच स्वार्थ मी त्यांत साधल त्याबद्दल तूं देखील ती शिक्षा मागायला मी तयार आहे."

बुध्दान्त पुन्हा आवाज आला "तुझी परीक्षा वण्यासाठीच मी त म्हणाला होत" हे पाणी, खरे पाहिलें, तर तूं वातलेल्यच मी सोडवून ठेवले होते. त्यात मी शेडा भा घालोन आहे, प्रवृत्त."

त्या दिवसापासून त्या झऱ्याचें पाणी बारा महिने दाहू लागलें त वाजतागायत बहात आहे. त्या झऱ्यापुळें नळें मरून व तें पुढें कधीच अरले नाही.

पाण्याच्या ठककी फुटली

एका खेडेगावात कळपा व सरसी नांवाचे एक जोडपे राहण असे. कळपा म्हणजे दगडाच आणि सरसी म्हणजे सरस्वती देवानें वाचाप्रमाणेंच बुद्धिपण त्यांचा दिली होती तेव्हा घरची थोडीफार शेतीमानी होती कळपा स्वतः शेतावर जात मसे व त्याला शेतीकच्या कामात कांठां गम्यपण नव्हते. म्हणून हळूहळू शेतीचे उत्पन्न फमी झालें. धान्याचा तुटवडा पडूं लागला. सरसीनें नव-याला काहीं तरी कामचंदा कायला सांगितला. कळपा म्हणाले, मला लिहिता वाचना येत नाही. काहीं काम-प्रदायण मी शिकलो नाही.

पण सरसीनें त्या दिवशीं नव-याला घराच्या बाहेर काढण्याचें जणूं कांहीं मनाशीं ठायूनच टाकलें होत, ती त्याला म्हणाली

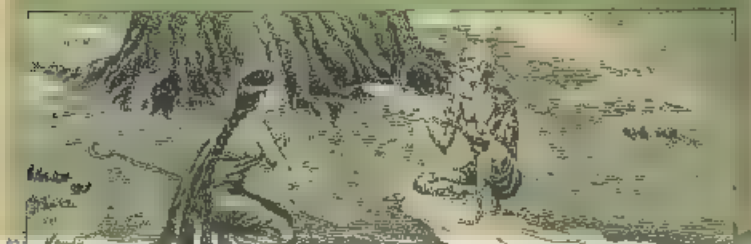
"काम बाटेल तें करा. आज घरात धान्याच्या नांवाचें एक दाणा नाही. तुम्ही काहीं मिळवून आणलेत तरच चूल्हा पेटणार. मिळविण्याची शक्ति नाही तर चोरी तरी करता येतें की नाही ?"

"चोरी करूं म्हणतेस ?" कळपानें चकित होऊन विचारले व पुढें म्हणाला— "पण चोरी तरी करतां आली पाहिजे न ?"

"हे सर्व नाही चाळणार माझ्याकडे' मी सांगतें तसें करा, नाहीतर ती पहा केरसुणी !" असें सांगून तिनें कोपणांत ठबलेच्या केरसुणीकडे वोट दाखविलें.

दगडनें विचारलें "चोरी कशी करूं व हे देखील तूच सांग !"

"सूर्य चांगला डोक्यावर आला की शेतकऱ्यांच्या बायका जातील भाकऱ्या

थेकत पोतावर. सुद्धी घरांत शिरून बेजल या धान्य !” सरसीनें मुचविले.

दगडू त्याप्रमाणें त्या दिवशीं एका शेताकऱ्याच्या घरी गेला. बराच वेळ परत न झालेला पाहून बायको ओरडली. “पाण्याला उकळी फुटली.” दगडूनें बटवून घरी येऊन तांदूळ आणून दिले.

जे वापराणें दुररेज करूं लागला. दुररोज तवीन घर व धान्याशिवाय दुसऱ्या वस्तूला हात लावण्याचा नाही असा नियम त्यांनीं करून ठेवला होता.

परंतु कोही दिवसाची धान्याची थोडी होत असल्याची गांवांत कृणकृण सुरू झाली ही सुताटकी आहे कीं कोणी चोर आहे हें कळतेना. म्हणून सर्वांनीं घोराळा पकडण्याचा चंग बांधला. सर्व आपापल्या घरांत लपून बसले.

त्या दिवशीं दगडू व नैनकें रातल्याच घरांतच बारी करायला गेले आणि योगी करीत असतां पकडले गेले. पाटलाच्या नांकरांनीं त्यांना एका सांवाला बांधून ठेवले.

नवरा बराच वेळ परत न आलेला पाहून सरसी निर्यापमाणें आपल्या घराप्रमाणें गम्यावर येऊन उभी राहिली आणि मांड्यांठ्यानें ओरडूं लागली. “पाण्याला उकळी फुटली.”

“तें ऐकून दगडूला ओरडले. “बावाला बांधलें आहे.”

पाटलाला हे काय गोड बंगाल आहे कळेना. याचें दगडाबाज्याच दिवसाले तेजो त्यांनीं नवें खरें ते सांगून टाकलें. ते ऐकून सर्व पण धक्कन हंसू लागले.

पाटलांनीं सरसीला बोलावून तिची काय उध उणी केली प दगडाबाजाला स्थान शेत पर जाऊन काम करावला सांगितलें.

एकाहून एक चतुर

वज्रनाथ नांवाचा एक प्रजबत्सल राजा होता. ज्याचे राज्य मणिपूर येथे होते. त्याच्या राज्यांत नेहमी शांतता नावस असे. नासुळें विद्या, कला, व्यापार, शेती, उद्योगधंदे चढवून जनतेच्या जीवनाची उत्तरे झाली. राज्यात प्रत्येक नागरिक हुशार, जमीन व कतुर होते. आपल्या जेसारखी कतुर व बुद्धिमान प्रजा इतर राज्यांत मोठी ही राष्ट्र पण रावाला माहीत होत.

एकदा राजाचा एक बालमित्र जयपुरचा राजा जय प्रज मणिपूरचा राजा त्याला मणिपूरच्या प्रजेच्या बुद्धिमत्तेची परीक्षा घेण्याचे ठरविले. त्या आपल्या मित्राला म्हणाले— “मी तुला व तुझ्या प्रजेची कीर्ति काय केली आहे पण मला तुझ्या प्रजेच्या बुद्धिमत्तेची परीक्षा करावयाची आहे.”

वज्रनाथ म्हणाला—“मला काही परीक्षा घेणें तेवढें बरोबर दिसत नाही. पण तुला पाहिले तर मला वेळून परीक्षा.”

“हें पहा, वज्रनाथ ! जर बुद्धिमत्ता ही काय शिक्षणाने वाढते ? तरी तर उपजतच असते.” खतध्वज म्हणाला.

“तुझें म्हणणें अगदीं बरोबर आहे. शिक्षण व संस्कार या लोकांची जोडी मिळावी म्हणजे ज्ञानवृद्धि होते. बुद्धि ही उपजतच असते.” वज्रनाथ म्हणाला.

“जर तर मी तुझ्या प्रजेच्या ज्ञानाचीच परीक्षा घेतों !” खतध्वज म्हणाला. तो पुढे असें देखील म्हणाला कीं तुझ्या प्रजेला पुरतें ज्ञान देखील नाही हें मी दाखविणार आहे. त्यात मला यश आलें नाही तर मी आपलें राज्य तुला देईन मी म्हणतो

ते स्मरे ठरले तर आपले राज्य बायला तयार झाले पाहिजे !"

"अरे पण एवढी पैज कजाला एवढ्याशा गोष्टीसाठी ? गरीबी वा माष्टीला माझी ना माही." कसनाय नमणले म्हणाला.

दोघे आपल्या प्रचानांम बरोबर घेऊन जेव्हा पालटून राज्यांत फिरावयास निघाले. राजधानीच्या बाहेर एका ल्हानशा खेड्यांत ते पांचले. ती एक गरीब लोकांची बस्ती होती. एका झोपडीजवळ एक घनगर उभा होता. त्याला शेतध्वजामे नांव गार विचारून नंतर त्याला एक

प्रश्न केला- "सर्वात वास्त प्रकाश देणारी वस्तु कोणती ?"

"सूर्य." घनगर म्हणाला.

"सर्वात छेष्ट असे पाणी कोणते ?"

"गराचे."

"सर्वात चांगली झोप म्हणजे काय ?"

"उजाडल्यावर साहजरी झोप."

"व्यंक्षणपात्र म्हणजे काय ?"

"सार्थक श्रम."

"सर्वात उत्तम कुळ ?"

"लक्ष्मीला जन्म देणारे कमळ."

ती उत्तरे ऐकून शेतध्वज चकित व्हाऊन

म्हणाला- "उत्तम ! सुंदर !" असे सांगून

त्याने घनगराला शोभं शीत वक्षिप्त दिले

ते पाहून घनगराचा पांच वर्षांचा मुलगा

हस्त शोषडीच्या बाहेर आला.

"का रे बाबा, इंसतोस ?" शेतध्वजाने

त्याला विचारले.

"तुम्ही काही मस केले आणि माझ्या

बाबांना काही तरी उत्तरे दिली. ते तेव्हा

तुमचे समाधान झाले व तुम्ही त्यांना गोठे

वक्षिप्त पण दिले."

"मराबरोबर उत्तरे तू सांग वचू."

शेतध्वजाने त्याला विचारले.

म्हणजे उत्तरे प्रकाश म्हणजे सूर्य

म्हणजे आनंद माझ्या आईच्या डोक्यात

आहे. आकाशातून सरळ जमिनीवर पडते

तेच उत्तम पाणी मेढूनती माणसाला

म्हणून तुमच्या या अज्ञानाबद्दलच मला

हसते तीच उत्तम झोप अरमच्या आईचा

हस्तच मुलां अस्वप्न अहे. देवाला

आपण वाढता तेच उत्तम कुळ."

मुलगा

म्हणाला.

त्या लहान मुलांनी उत्तरे ऐकून शेतध्वज

चकितच झाला. तो त्याला दुष्पट वक्षिप्त

देऊ लागला, ते पाहून समयची बाधका

मोठ्याने दंसत बाहेर आली. ती शेतध्वजाला

म्हणाली- "माफ करा, मी हंसते आहे

म्हणून, पण या मुलांनी जी उत्तरे दिली

त्यांनी तुमच्या मनाचे समाधान झाले."

म्हणून तुमच्या या अज्ञानाबद्दलच मला

आश्चर्य वाटते."

"म्हणजे मुला या प्रश्नांचा बरोबर उत्तर

माहीत आहेत, म्हणायलाची ही शेतध्वजाने

विचारले.

"अर्थातच ! अहो आरशांतून उजेड

दिसतो तोच श्रेष्ठ उजेड. डोळ्यांतली रिपे

हेच सर्वोत्तम पाणी. जराशी चावूळ लागताच

किंवा नुसते खुट्टे होताच मोढते तीच उत्तम

झोप, भूमाताच असासपाव आहे व नवरा
बायकोच्या प्रेमाचें चेंपित खोवतो तेंच
उत्तम फल होय." धनगराची बायको
म्हणाली

तिनी उत्तरे एक शतचव्वज तेंला देणेंक
वक्षिण द्यायला तयार झालेला पावून
धनगराची म्हातापी आई बाहेर हंस्त आली
व म्हणाली- "ह्या सवोचीं उत्तरे सुकली"

"तर मग तूं बरोबर उत्तर घ्यायला तयार
आहेस का?" शतचव्वजानें विचारले.

"होय, ऐक! काळोकात जो उबेड
पाडतो त्या दिव्याचा प्रकाश सर्वांत मोठा.
खूप तडान लागली असता जें पाणी मिळतें
तेंच सर्वांत श्रेष्ठ पाणी. घरीर स्वास्थ्य उत्तम
असल्यावर जी झोप घेत तीच सर्व श्रेष्ठ झोप
मनुष्याची इहलें तेंच प्रत्यक्ष व एकद.
फलदायक व चंचल गेल तरी उपोन्मुख

उपयोगी पटणारं कापसाचें फलच सर्वांत
उत्तम फल." धनगर नी आई नदारी
तिजें तें उत्तर पावून व खूप लोळून
शतचव्वजने आपल्या गळवातला माथ्य चा
हार काढून तेंला नशिब दिलेला

दावे मंत्र राजवाल्यांत पसत व-यावर
शतचव्वज वज्ज्यासाळा म्हणाला "मित्र, मी
हारया तू डिकळाम हापडोन रातणाच्या
धनगराच्या घरात ल्हानधीर बायको घुरप
सर्वच इतके जहांगी व ज्ञाना तयार तर
मग इतर सुक्षि शन उच कुलने लाका प्रपया
चवकडा करपाची जरूरत राहली नाहा

"तर पण" त्या मलाक्य, "तजोत
सारखेपणा कोठे होता? याचा अर्थ कोणा
शहापपणान कमीजास्तपणा उपदयें तिसरें
हल "दणून तुंच पैत तिकळाम" पसत
नारा म्हाणाला.

श्रीवत्सल

एकदा शमि व लक्ष्मी दोघांची भेट झाली
व ह'धान कोण मोठा या गोष्टीवर वाद
झाला त्याचे श्रीराम राजाकडे गेले आणि
आपली तक्रार झालून निर्भय द्यायला
नांगितले श्रीवत्सल म्हणाला- "माझ्या
देव्हारायान मी दोघांना बसण्यासाठी पाद
कसून ठेवले आहेत. ते पाहिलेच म्हणजे माझे
उत्तर तुम्हाला कळेल. दावाना देहाग
जाऊन पाहिला लक्ष्मीकरिता सांग्याचा व
शान्ताकरिता चांदीचा पाद ठेवलेला हारा

शनीका राग आला त्याने श्रीवत्सला
रातवाडा भन्न करून टाकला. खाचसाच
परणेंत श वत्स राजाचा शत्रू बाहुदेव यानें
त्याच्या रात्यावर स्वारी करून त्याला
प्रियासतावरून हुपकावून लावले श्रीवत्साला
चिनाडेरी नावाच्या राणीपरोबर राज्य सोडून

निघून जावें लागले. राणी दोघ ज्या जागी
झोपली होती तेथली जमीन सांग्याची झाली.
त्या सांग्याच्या बिटा करून दोघ त्या
मिकायला वेळून निघाली.

समुद्रकाठीं एका व्यापाऱ्याचें जहाज
नांगर टाकून उभें होतें. त्याची त्या व्यापा-
ऱ्याला मित्रा दारखविल्या, व्यापाऱ्यानें
सांग्याच्या, विष्ट व चिनाडेरी जहाजावर
पंचनाच जहाज मोडून व्यापाऱ्याच्या
बाकराना श्रीवत्साला समुद्रांत फेकून दिले.

बितादेरीला एका खोलीत कोडून ठेवले.
तिकडे श्रीवत्साला शनीनें समुद्र किना-
ऱ्यावर आणून टाकून दिलें. तो तेथून उठून
नगराबाहेरच्या देवीच्या देवळासमोर येऊन
बसला. त्याचयेळीं बाहुदेव राजाची मुलगी
मित्रा हिच्या स्वयंवराचा सुहृत् उरला होता.

ती आपल्या सखीसोबत देवीच्या दर्शनाला गेली होती. देवीची पूजा करून ती बाहेर आली तेव्हा तिच्या श्रीवत्स दिसला. त्यालाच बरमाला घाळण्याचे ठरवून तिने तसे आपल्या शस्त्रांना व राजाला सांगितले.

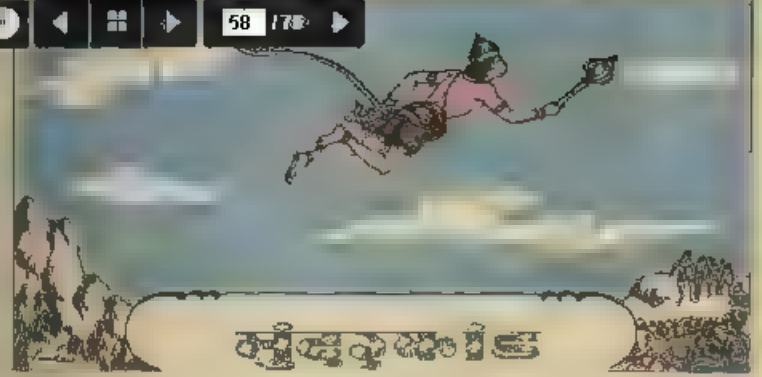
श्रीवत्स आपल्या पत्नीच्या घोषार्थ पुन्हा समुद्रकाठी गेला. त्याचवेळी व्यापारी एका लहानशा होडक्यात बसून समुद्रकाठावर आला होता. ते किती यात्रेच्या लोकांच्या विनवण्या करीत होता की माझ्या जहाजाच्या जागचे हलक्यापलक हात लावून पुण्या भिल्लवा.

श्रीवत्स त्याला ओळखून म्हणाला: "तू पापी आहेस, तू माझ्या पत्नीला समुद्रात टाकून आमचे सोने अपहरण केले आहेस. तुझे जहाज जागचे हलकें असायचं."

व्यापार्याने श्रीवत्साची क्षमा मागितली व म्हणाला: "मी लुट्या पत्नीला जहाजा

वरून एका खोलीत बंद केले आहे. झोळीचे बंदर एवढे खडबडून नाही व जहाज एवढे जागचे झाले नाही."

श्रीवत्स होडक्यात बसून जहाजावर गेला. त्याने ह्यान लावल्याबरोबर त्यालाच बंदर उघडले व जहाज बाहेर आले. त्यानंतर श्रीवत्स पत्नीसह समुद्रकाठी परत आला. तिकडे व हुंवेच आपल्या मुलांच्या इच्छे प्रमाणे दत्तकदासभोर प्रसलेल्या तत्वाच शोध काढीत समुद्रकाठी आला. ज्याचे राज्य आपण बळकावले होते तोच आपल्या मुलीने बरेचसा तरुण आहे हे कळल्यावर त्याने श्रीवत्साला त्याचे राज्य परत करून मुलीचे लग्न त्याच्याशी करून दिले. त्यानंतर श्रीवत्साने मुलीसाठी देखील सोन्याची वेदिफा सयार करवून लक्ष्मी व शनि दोघांचा समान वावर केला.

तो कावळा दुसरा कोणी नसून इंद्राचा मुख्यगण होता. तो पर्वतांवर रहात असे व वायुवेगाने उडत असे. क्वाक्या पाठीशी लागताच तो स्वसंरक्षणासाठी विलासित फिरला. देव ऋषी किंवा श्वेत: इंद्रदेवीला त्याचे रक्षण करू शकला नाही. शेवटी निरुपाय होऊन त्याने श्रीरामचंद्र वर्णाच शरण मागितली. श्रीरामचंद्र वर्णागत वत्सल म्हणून प्रसिद्ध होते. अर्थातच त्यांनी त्याला क्षमा केली व वत्सल सोडले होते ते मागे घेले अशक्य होते. ते एका कायक्याच्या हाता डोळ्याला लागले.

तीनेही ही गोष्ट माझीला सांगून रामाजवळ असा निरोप सांगायला सांगितला की अशा पराक्रमी व देशभुक्त पतीच्या हातून माझे रक्षण होऊ शकले नाही तर त्याला कारण भक्ते पूर्वजन्मीचे कर्मच ठरेल.

ते ऐकून माझी म्हणाला: "हे माते! मी रामाला लुट्या हा निरोप पोचता करीन. लक्ष्मण व वावराचा राजा सुग्रीव यांना काही निरोप सांगायला की नाही?"

"लक्ष्मणाला माझा काहीवाढ सांग! मातेसमोर मला मानून तो नित्य माझ्या सेवेला हजर असे. तो त्यावेळी हजर असता

तर रावणाची छात्री मळती जनक याची पण ती माझीच चूक राजा सुग्रीव हा राम चंद्राचा सखा व मित्र आहे त्याला लाला निरप मी काय सांगू ! रामचंद्राच्या नवत करायला साय !"

नंतर पडराने बाविलेला वृडामणी काढून तो मारुतीला देत सीता म्हणाली—“ विवाह मसंगी माझ्या आईने हा मला दिला होता तेव्हा महाराज दयाग्य देखील तथे होते. खूप म्हणून हा श्री रामचंद्राच्या दे हा प्राप्त व त्याने बघील व माझी आई दाराची आठवण होईल.”

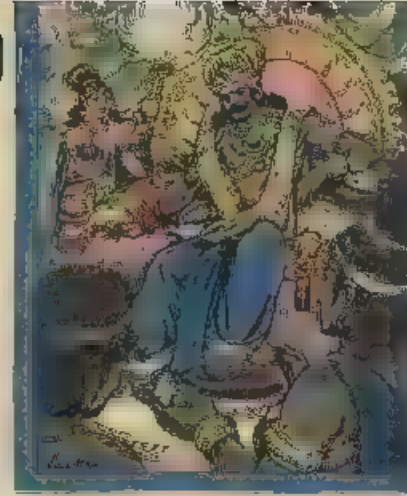
Full Screen 127 60 176

मारुतीने तो वृडामणी नमस्कार करून ठेवून घेतला. नंतर सीतेला म्हणाला— “एकदा रावणाच्या समोर येऊन जाई म्हणतो.” लंकेला येऊन फक्त सीतेला पाहून परत व्याप्यात काय विशेष आहे ? राक्षसांचा थोडा पराक्रम दाखवून व त्यांचा पराक्रम पाहून जाऊ या युद्ध क्षालेच तर एक अदाज राहिल. सुग्रीवाला स्वाभिमानी तयारी करत येईल. वानरांचा पराक्रम दाखवून राक्षसांचा त्यांची दहशत बसेल असे काही तरी केले पाहिजे. अशोक बघ हे रावणाने फार हीशीने तयार करविले होते. तेच नष्ट केले तर रावण चिडून जाईल व माझे परिपत्य करण्यासाठी राक्षस वीरगता पाठवील तेव्हा दावब्रिता येईल आपला पराक्रम, असा दिवस करून मारुतीने अशोक वनातील वृक्ष वेला उपटून तोडून टाकायला सुरवात केली. झाडावर बसलेले पक्षी धावतून जाऊ लागले चांगले राक्षसद्वारा रावणाकडे पावले. मारुतीने चालविलेल्या अशोकवनसंहार राक्षस स्त्रियांनी पाहिला. मारुतीने आपले शरीर जाणून घ्यावले त्यांनी सीतेला विचारले ‘हा कोण ? कोटून आला व तुला काय म्हणाला ?’

सीता म्हणाली—“ जातं हे खरे मला काय माहीत ? तो कोण हे झुष्टीच मला सांगा.”

ते ऐवून राक्षसिणी जस्तच धावतून येत्या त्यांच्यापैकी काही सीतेच्या संरक्षणासाठी तेथेच पावल्या व काही रावणाच्या ते वृत्त सांगण्यासाठी घाबल्या त्या रावणाला म्हणाल्या—“ एक भयंकर महा बलसाही व महाकाय नागर सीतेजवळ काही तरी बोलून देला तो अशोकवनात शिरला व त्याने वनाचा संहार नाक केला आहे. सीतेला आम्ही विचारले की तो कोण ? पण सीतेने आम्हाला समजान कायक उत्तर दिले नाही तो कोण, कोटून आला, त्याला काणी पाडविले काहीच कळत नाही मीत उद्या अशोक वृक्ष त्याला गगने ता एक वृक्ष सोडून जवळ जवळ सर्व अशोकवन त्याने उध्वस्त करून टाकले आहे सीता एका शिशूचा वृक्ष त्यांनी जाऊन बसली आहे. तो सीतेला काही तरी बोलला आहे व अशोकवन त्याने उध्वस्त केले आहे. या दोन्ही अपराधांवरून त्याला शिक्षा झाली पाहिजे.”

ते ऐवून रावणाचा क्रोध आला. त्याने राक्षसवीरांना मारुतीचे परिपत्यकरून त्याला

घरून भाणण्यासाठी पाठविले. ते जवळ आल्यावर मारुती आपली शेपटी जमिनीवर आदळून त्यांना येवढाच लांगला व म्हणाला श्री रामचंद्राचा जय ! वानरराज सुग्रीवाचा, जय ! मी रामाचा दास आहे माझ नांव हनुमान, शत्रूचा नाश हे माझे त्रीद आहे सहस्र रावण युद्धात माझ्यासमोर उभे राहाने शक्य नाही तुम्हा राक्षसा देखत या लंकेचा ध्वस करून सीतेला नमस्कार करून प्रभु रामचंद्र कडे परत जाईन.”

येऊन पर्वत सारखा हनुमान चा तो भयंकर वेड पाहून व मारुतीचा तो घनभाभीर

अर्था अधिक राक्षसवीरना' ठार केले आहे। कालांतराने जखमी होऊन जमिनीवर लाळत लाहून "

रावणास अर्थातच रावण आज्ञा न्याने प्रवृत्त राक्षसाचे पुत्र अजेय व जवुमाटी दोघांना माहतीया पुढे काढल्यानंतर राक्षसाना ठार करून मारुनी फाटका जवळ उभा असून त्याला अशोकवनातील चैत्यासारख्या एका भवनाची आठवण झाली त्याने ते उध्वस्त केले नव्हते ते उध्वस्त करण्येवर ठरवून चैत्यभवनावर त्याने उडी मारली. त्यावेळी चैत्यभवन कोसळल त्याच्या राक्षणासाठी रावणाने नेमलेले शंभरावर राक्षस माहतीवर दख बंडत घावले. त्यांनी अशोकवनात कड्यावर बासुतीला रात लावली. त्याने आरुत करीत आजली आत्म वाढवले त्याने त्या कोसळलेल्या भवनाचा एक स्तंभ उचलून अंतर्गत जागने गरगर फिरवला की त्याच्या अर्ध्यानेच अग्नि दवळला आज्ञा व चैत्य भवन जळून बेचिरास झाले. मारुतीने तीव्र खाव घेऊन राक्षसाना ठार केले.

बदलदाटासारखा आवाज ऐकून राक्षसांच्या दृष्ट्यांत घडकीच बसली. परंतु रावणाची आज्ञा होती परत मात्र तर मरणच व पुढे नाने तरी रावणच, असा विचार करून त्यांनी हुनुमावर शस्त्राधार करायला सुरुवात केली माहतीने अशोकवनाच्या फाटकाचे दोन लोखंडी स्तंभ उध्वस्त झाले घांडक्यासारखा प्रयोग केला आणि राक्षसाना जमिनीवर कोळविले. राक्षसाना मारून पिटाळून लावले तरी माहती फाटकाजवळच उभा राहिला.

राक्षस बाबरून रावणाकडे पळाले आणि म्हणाले "त्या माकडांने आमच्यापैकी

नंतर हनुमान मारल्या- "ऐका, गीट कात देऊन ऐका! मीच एकटा नसून

माझ्यासारख्या शतशत बांनरांना बायचा राजा सुधीव याने सोयीच्या शोबाई पाठविले आहे मग वधि बांनरांचे सैन्य बेळून स्वतः राजा स्वीव पण घेत आहे तुम्ही शो गमनद्राष्टी वैर करून आत्मघाताची तयारी करी आहे आता तुमचे कवापुत्री नष्ट झाली असे समजा, तुम्हां सर्वांचा संडर करून रावणाकडे देखील राम सम-सदनाला पाठविले "

काल पुण्याची नाल घाटून टाकण्याला पण काळ कुरू स्वीचून तबुमाला घुपुपुशरण घेऊन राहवाच्या रथात धरून आला तेव्हा मारुती अशोकवनाच्या फाटकांतच बसला होता हुनुमाळीने मारुतीवर एका मागून एक अनेक बाण सोडले व त्याला जखमी पण केला मारुतीने दगाड व जवळ त्याच्या अंगावर फेकली. जवुमाळीने मध्यव राण सोडून ती नष्ट करून टाकली. तेव्हा मारुतीने तो खांब उचलून जवुमाळीवर टाकला त्याच्या खांबी जवुमाळी, त्याचा मध्य व घांड सर्वांचा चक्याचूर होऊन गेला.

रावणला तेव्हा जंभुमाळीच्या वधाची व उभी बळडी तेव्हा मात्र त्याला मारुतीच्या

पण आज्ञा. त्याने आपल्या सात शूर व अक्षुचितेने निपुण व्हा राक्षसवीरांना पाठविले सर्व शत्रूंचा नाश करून रावणाकडून शोकसक्ती मिळविण्याच्या आशेने रतीत अशोकवनापर्यंत येऊन दाखवला जाले सर्वाना एकचम मारुतीवर बाण सोडायला, सुरुवात केली. हनुमान स्वतःचा मचाव फरीत व्याकाशांतच उदत राहिला आणि त्याच्यावर बाण सोडण्याच्या राक्षसाना मधून मधून लाथातुके मारले लागला. मारुतीचे म्हार असख होऊन गसत रक्त थोकू लागले व माहतीची धोडी करपना आली. त्याला राम परापट जमिनीवर आवळू लागले. त्याच्या

Fullscreen

127

X

◀

⌘

▶

64 / 76

एक बलवान वानरांना-बाळी, सुग्रीव, नील आदिकांना पाहिले आहे. परंतु हा तर त्यांच्याहून भयंकर दिसतो आहे. वानर-रूपांत हे मृतच असले पाहिजे, काय वाटेक ते करून त्याला कैद करून घेऊन या. युद्ध साधपणें करा."

पांच राक्षसवीर अशोकवनाच्या फाटका जवळ पोचले. मारुतीला त्यांनी पाहिले व त्याच्या बारी बाजूला उभे राहून त्याच्या अंगावर एकदम हल्ला सुरू केला. दुर्धरने मारुतीच्या डोक्याला नेह वरून बांच बाण सोडले. मारुतीने सिंहगर्जना करून आकाशांत उड्डाण केले व दुर्धरच्या खांद्यावर उडी मारली. दुर्धरबरोबर त्या सर्वांचा चक्काचूर झाला.

दुर्धरला सेतेला पाहून विस्वास, कायाक्ष दोघांनी आकाशांत उड्डाण केले. त्यांनी मारुतीच्या छातीवर मदाप्रहार सुरू केला. मारुतीने बांड उपटून त्यांना शोडपून काढले. दाघे खणाखांत मरून पडले. आता फक्त दोघे वीर उरले. ते आपापल्या तळवारी उपसून मारुतीवर घांवले व त्यांनी मारुतीला जखमी करून सोडले. मारुतीने एक पर्वतच मुळापासून उपटून त्यांच्या अंगावर फेकला.

किंकाळ्यांनी लोकेवरी आकाश देखील हादरले. रावपासै एक घोषे मंत्री व पुत्र देखील ठार झालेले ऐकून रावपाला भीति वाटली. परंतु त्याने ते म्याच्याचें सोंग करून विरुपाक्ष, कापक्ष, दुर्धर, बुधस, मासकर्ण वगैरे मुख्य मुख्य सेनापतींना बोलावून आज्ञा केली-"तुम्ही चतुरंग सैन्य घेऊन जा व त्या वानराची खोड मोडून या. तो मला वानर असावासा वायत नाही. इंद्रानें आपल्या तपश्चर्येच्या जोरावर मृत उत्पन्न करून आपल्याला नाश झाला पाठविले असावे. मी एकाहून

बांदोबा

ते दोघे त्यांच्याखाली चेंगरून मरून गेले. काला, अक्षय बघात फारच लहान होता. काला लहाने पांचवडे राक्षस बीरांना ठार करून हनुमानाने त्यांच्याबरोबर आलेल्या राक्षस सैन्याची छुळवाण उडवून दिली. रस्त्यावर गळ्यांतून जिकडे पहावे सिकडे राक्षसनीर मरून पडले होते.

हे सर्व कळल्यावर रावणाने आपला शूर मुलगा अक्षयकुमार याला पाठविले. तो आपल्या भुवर्ण रथात बसून मारुतीशी युद्ध करण्यास निघाला. त्याच्याबरोबर रावणाने एक मोठे सैन्य देखील पाठविले.

मारुती अशोकवनात जणु कांहीं अक्षय-कुमाराची वाढ वहात बसला होता. त्याच्या चेहऱ्यावरून त्याचे शौर्य व साहस झळकत होते. अक्षयने मारुतीला पाहिले व तो महाबली आहे हे ओळखायला त्याला वेळ लागला नाही. दोघांचे धनधोर युद्ध

झाले. अक्षय बघात फारच लहान होता. काला लहाने पांचवडे राक्षस बीरांना ठार करून हनुमानाने त्यांच्याबरोबर आलेल्या राक्षस सैन्याची छुळवाण उडवून दिली. रस्त्यावर गळ्यांतून जिकडे पहावे सिकडे राक्षसनीर मरून पडले होते.

अक्षयकुमाराचा रथ आकाशात देखील उडत होता. मारुतीने त्याचे बोटे वरच्या वर मारून टाकले आणि रथाचे तुकडे करून जमिनीवर फेंकून दिले. परंतु अक्षय अक्ष-बघाने आकाशात उडाला. तो वर जात असता मारुतीने खाऊन त्याचे पांथ धरले व त्याला गर गर फिरवून जमिनीवर आपटून ठार केले.

परोपकारी गोपाल

एका गावी गोपाल नावाचा एक तरुण मुलगा रहात असे. लहान थोर सर्वांना तो निस्वार्थ बुद्धीने मदत करी. एकदा तो कांहीं कामासाठी बाहेर गेला असता एका गल्लीत एका घराच्या दारात एक लहान मुलगी उभी असलेली त्याला दिसली. ती म्हणाली—“अहो काका! माझी आई आजारी आहे. जरा आंत वेता का?”

“वेतां हं! असे म्हणत गोपाल मुली बरोबर बसत गेला आणि विचारले—“केव्हापासून ताप आहे? कोणाचे औषध चाख, आहे?”

ती वाई म्हणाली—“आम्हां गरिबांक कोण औषध देणार बाबा? वाऱ्हाला तर “औषध जाडवीं तोंध!” आणि “वैद्य नारायणो हरि:!”

“बरे, मी लवकर औषध घेऊन येतो.” असे सांगून गोपाल वैद्यबुवांकडे गेला. त्या गांवात तो एकच एक वैद्य होता. गोपालने हाक मारल्यावर एका पोऱ्याने दार उघडले. “वैद्यबुवा आहेत का?” गोपालने विचारताच त्या मुलाने उत्तर देण्याऐवजी हात पुढे केला. गोपालला त्याचा अर्थ कळला नाही. म्हणून त्याने विचारले—“काय पाहिजे तुला?”

“माहित नाही का बुन्हाळा? वैद्यबुवांना मेढायचे असेल तर माझ्या हातावर प्रथम एक पावली ठेवा! त्याचा सल्ला हवा असेल तर अघेली घावी लागेल व औषध पाहिजे असेल तर एक बंधा रुपया घावा लागेल.”

गोपालने त्याच्या हातावर एक पावली ठेवली व आंत गेला. वैद्यबुवांनी त्याला पाहताच हात पुढे केला. गोपालने वैद्य-

बुवांच्या हातावर एक अचेली टेकली. गोपालने जे काही सांगायचे ते सांगितल्यावर वैद्यबुवा म्हणाले—“रोम्याला पाहिल्याशिवाय औषध कसे देणार !”

गोपाल म्हणाला—“रोम्याला येथवर आणणे शक्य नाही. तुम्ही येऊन बरा पाहून गेल्यात तर फार उपकार होईल.”

“रोम्याला घरी येऊन पहायचे झाले तर दोन रुपये अग्राऊ थावे लागतील !” वैद्यबुवा म्हणाले. गोपालने कडक केले. वैद्यबुवांनी आचार्यबरोबर जाऊन त्या मुलीचा आईला तपासून ‘घरी येऊन’

औषध घेऊन जा’ म्हणून सांगितले. वैद्यबुवांनी औषध दिले व एक बंधा रुपया हातांत पडल्यावर गोपालला विचारले—“तुमच्या कोण त्या आई !”

“माझे त्यांचे काही एक नाते नाही ! गरीबीने गांजलेली आचारी आई आहे ती व ती एक तिच्याहून बऱ्या स्थितीतला मनुष्य. या पलीकडे आमचे काही एक नाते नाही.” गोपाल म्हणाला.

गोपाल मुलीला औषध केव्हा घ्यायचे खाणे पिणे काय हे सर्व सांगून घरी गेला. धरी जाऊन त्याने आपल्या बायकोला बोलावून आणले आणि त्या आईच्या मदतीला तेथे बसवून घरी निघून गेला.

वैद्यबुवा दोन तीनदा येऊन गेले व नवरावायको त्या आईची सेवा घुब्या करीत आहेत हे पाहून “मूर्ख आहेत झाले !” असा विचार करून निघून गेले.

चार पाच दिवसांनी त्या आईची तब्येत खान सुधारली. गोपाल बायकोबरोबर घरी जात असता वैद्य बुवा ओसरीत बसलेले विसले. काळजीत होते विचारे. गोपालने ते ओळखले व विचारले—“काय वैद्यबुवा ! जसे काय बसलांत ?”

जांबोवा

“गांवात राहणे फुकट. कोणी शेजारी होऊ भारली तर जवळ थायला देखील तयार नाही, पैश्याचे कमी आहेत सर्व !” वैद्य बुवा म्हणाले.

“बोला काय पाहिजे तुम्हांला ? मी आहे की !” गोपाल म्हणाला.

“अरे, एवढ्याने काय काम होणार ? आमची गाय उठवणीला आली आहे. तिच्या उमी करून न्यायचे आहे. गुरांच्या दवा-खान्यात !” वैद्य बुवा म्हणाले.

“त्यांत काय ? आम्ही दोघं आहो की ! कोठे आहे गाय ?” गोपालने विचारले.

वैद्यबुवा गोपालला बरोबर घेऊन गोळांत गेले. गोपालने खांथाचे उतरणे कमरेला वांघले व पाठीमागून शेपटी धरून आईला उमी करू लागला. पण एकत्राने गाय करी उमी राहणार ? त्याने वैद्यबुवांना राण हात बायला बोलाविले. ते जाले. तिघांनी प्रवाज केला तरी गाय उमी राहिली नाही.

वैद्यबुवांच्या बरासगीर शंभत पहायला मुकळ लोक जमा झाले होते. पैशावांचून त्याने कधी कोणाला औषध दिले नाही, हे लोक कसे विसरणार ! आईला गुरांच्या दवाखान्यांत न्यायला त्यांनी मजुरांना बोला-

विले तेव्हा मजुरांनी प्रत्येकी एकेक रुपया मागिला. ओ दुसऱ्याला मदत करतो, त्याच्या मदतीला लोक धांवतात. या यैश्याला फुकटात कोण मदत करणार? परंतु लोकांनी पाहिले की गोपाळ व त्याची बायको गाईला उभी करण्याचा प्रयत्न करीत आहेत तेव्हा ते पुढे आले व हातभार देऊन गाईला उभी केले. ते गोपाळला म्हणाले-“या बैश्ववर्चाच्या बघतीला नाही, जाव्ही तुमच्या मदतीला आले आहे. जव्ही, कोणी मरत असला तरी हा पैशासिवाय त्याला येऊन पहात नाही. पुरा यमराज आहे.” लोकांनी सहसून बैश्ववर्चाची हजेरी घेतली.

गोपाळ गाईला घेऊन शेजारच्या रावी गुरांचा दवाखाना होता तेथे गेला व गाईचे औषध पणो पुरे करून संध्याकाळी घरी परत आला.

बैश्ववर्चा काळजी करीत घरी वसून होते. राव जालेली दिसल्याबरोबर धावत पुढे आले व गोपाळचे आभार मानून त्याला विचारले, “काय देऊ आवश्यक?”

गोपाळ स्मित करून म्हणाला-“गाईची थोडी सेवा घडली! त्याचे जे पुण्य मिळाले तेच पुरे मला! मुक्या प्राण्याच्या मदतीला आपण माणसांनी नाही धावले तर कोण धावणार! गरीबाचे देखील तसेच आहे! ती देखील परमेश्वराचीच लेकरे त्यांची सेवा केली की नारायणाची सेवा आपो-आप होते.”

बैश्ववर्चांनी त्या दिवसापासून कोणाकडे औपचाकरितां पैसे मागितले नाहीत. कोणी स्वतः होऊन जे दिले त्यातच मनाचे समाधान करून वेण्याचे ठरविले.

हे एक तऱ्हेचे निवडणूक आहे. एण वाठवणूक ३० फूट उंच वाडकेला निवडणूक म्हणून जगातील एक आश्चर्य व्हायला ती कारण झाला. मेक्सिकोच्या एका वाडकेला हा वाडको. मेक्सिकोचे रहिवासी याचा चराच्या तुळशीसारखा केसोळ उपचरण करतान. फली यमर जाणजे वरदे छद्म गोपाळ

